ΠΑΝΔΩΡΑ.

15. ΑΠΡΙΛΙΟΥ. 1854. ΤΟΜΟΣ Ε'. ΦΥΛΛ. 98.

ΒΕΡΘΑ ΦΡΕΜΙΚΟΥΡ.

—o—

Ὅτε ἡ Κ. Βέρθα χήρα Ναθερμίκ, ἀπεφάσισε νὰ συζευχθῇ μετὰ τοῦ ἰατροῦ Μαυρικίου Φρεμικούρ, ὑπουργοῦ σήμερον, ἐνόμιζεν ὅτι τὴν ἠγάπα περιπαθῶς· *ἀλλὰ πολὺ δὲν ἐπέρασε καὶ ἴδεν ὅτι ὁ σύζυγος αὐτῆς* ἐνυμφεύθη μᾶλλον τὴν πλουσίαν περιουσίαν της. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐνέπνευσε μεγίστην ἀπελπισίαν εἰς τὴν παλαίπωρον γυναῖκα· ἀλλὰ γενομένη μετ' ὀλίγον μήτηρ *παρηγορήθη*, καὶ *λησμονήσασα* τὴν ψυχρότητα τοῦ ἀνδρός της, ἀφωσιώθη ὁλοψύχως εἰς τὸν υἱόν της. Μετά τινα χρόνον νέα τις δοκιμασία, ἀσθένεια δεινοτάτη, ἐπηύξησε τὴν πρὸς τὸ βρέφος φιλοστοργίαν τῆς μητρός· εὐτυχῶς ὅμως μετὰ ἕνα μῆνα καθ' ὃν ἡ παλαίπωρος αὐτὴ κατετρύχετο ὑπὸ φόβων φρικωδῶν, ὁ νέος Μαυρίκιος ἀνέλαβε τὴν ὑγείαν του. Τοσαύτην δὲ εὐτυχίαν ἠσθάνθη ἡ Κ. Φρεμικούρ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ υἱοῦ της, ὥστε πᾶν ἄλλο αἴσθημα ἐξέλιπεν ἐκ τῆς καρδίας της. Καὶ παρελθὸν μὲν εἶχε τὴν τρομερὰν νόσον τοῦ τέκνου της, ἐνεστὼς δὲ τὴν ἀνεξάντλητον χαρὰν τοῦ νὰ βλέπῃ αὐτὸν φαιδρὸν καὶ εὔρωστον, καὶ μέλλον τὸν φόβον μὴ προσθλιβῇ ἡ ὑγεία του. Ὅλην τὴν ζωήν της ἀφιέρου εἰς τὸ πῶς νὰ διατηρήσῃ ἀνεπηρέαστον τὴν ὑγείαν αὐτῆς, καὶ ἔτρεμεν ὁσάκις ἔβλεπε καὶ τὸ ἐλάχιστον σύμπτωμα ἀθυμίας εἰς τὸν υἱόν της. Ὁσάκις ἔγραφε πρός τινα φίλην της, τὴν Κ. Μαθιέζεν, αἱ ἐπιστολαί της ἦσαν πλήρεις πληροφοριῶν περὶ τοῦ νέου Μαυρικίου. Ὅ,τι ἔπραττε τὸ ἔπραττε δι' αὐτόν· ὅλαι αἱ ἐνασχολήσεις της εἶχον τὸν αὐτὸν σκοπὸν πάντοτε· δι' αὐτὸν ἐκινεῖτο· αὐτὸς ἦτο ἡ μόνη καὶ αἰωνία ἰδέα της.

Ἐνῷ δὲ αὐτὴ ἔπλεεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν μέσῳ μακαριότητος, ὁ Κ. Φρεμικούρ, περιεστοιχίζετο ἀπὸ ἀπείρους πολιτικοὺς περισπασμοὺς καὶ ἐπάλαιεν, ἠττώμενος σχεδόν, πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του.

Βλέπων τὴν ἐξουσίαν του καταῤῥέουσαν, κατελαμβάνετο ἀπὸ ἀπελπισίαν τοσούτῳ μεγάλην ὅσῳ ὑπῆρξεν ἄλλοτε καὶ ἡ τῆς Βέρθας, ὅτε ἐκινδύνευεν ὁ υἱός της. Καὶ τὴν μὲν νύκτα δὲν ἔκλειεν ὀφθαλμόν, τὴν δὲ ἡμέραν ὑπέκυπτεν εἰς ἄτας, εἰς θλίψεις καὶ εἰς ἀποτυχίας. Ὅθεν ἔγεινε σκυθρωπὸς καὶ ὀργίλος· καὶ ἐνῷ ὁ χαρακτήρ του δὲν ἦτο ποτὲ δύστροπος, κα-

τήντησε σήμερον τοιοῦτος, ὥστε οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπηρετοῦντες τὸν ἐπλήσιαζον μετὰ φόβου, ἢ ἀπεχώρουν σχεδὸν πάντοτε δυσηρεστημένοι. Παρεφέρετο εἰς ἄκρον ὀσάκις ἠναντιοῦτό τις εἰς αὐτόν, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος· αἱ ἰδέαι του αὗται ἦσαν τεταραγμέναι καὶ πολλάκις ἀσύνδετοι. Ἡ δὲ Βέρθα, παραδίδετο ὅλη εἰς τὸ μητρικὸν πάθος της, καὶ οὔτε κἂν ὑποπτεύετο τὰ παθήματα τοῦ συζύγου της. Συνειθίσασα ἐξ ἀρχῆς νὰ μὴ συμμερίζεται τὰς περὶ τῶν δημοσίων ἀνησυχίας του, ἐθεώρει τὸν πολιτικὸν βίον ὡς ἀλλότριον τῶν γυναικῶν, καὶ δὲν ἐδοκίμασε ποτὲ νὰ παρηγορήσῃ τὸν ἄνδρα της δι' ἀποτυχίας ἃς οὐδ' ἐνόει, οὐδὲ ἴσχυε νὰ προλάβῃ, καὶ τῶν ὁποίων ἑπομένως ἠγνόει τὴν βαρύτητα καὶ τὴν ἀξίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔφθασεν ἑορτή τις τὴν ὁποίαν ἐσπευδε πάντοτε νὰ πανηγυρίσῃ ὁ Κ. Φρεμικούρ, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ πολιτικαὶ μέριμναί του· ἡ ἑορτὴ τῆς Βέρθας. Τὸ πρωὶ ἐστάλη δῶρον πρὸς αὐτήν, ἀνθοδέσμη συγκειμένη ἐκ καμελιῶν λευκῶν, τὰς ὁποίας ἠγάπα ἰδιαζόντως ἡ ἑορτάζουσα· συνάμα δὲ καὶ εἰκὼν πλουσιωτάτη, θαυμασίως ἐξειργασμένη, καὶ παριστάνουσα τὴν μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν ὅπου ἐγεννήθη ἡ Κ. Φρεμικούρ. Ἡ Βέρθα ἐνθυμήθη τότε ὅτι εἶχεν ἄλλοτε ἐκφράσει ταιαύτην ἐπιθυμίαν. Βύχαρις ἐλθοῦσα ἄρα εἰς ἄκρον, ἔδραμεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ συζύγου της, καὶ εἶπε πόσον εὐγνωμόνει διὰ τὸ δῶρόν του· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐνόησε περὶ τίνος ἐπρόκειτο· διότι, ὄχι μόνον οὔτε ἡ ἀνθοδέσμη οὔτε τὰ ἄνθη δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλά, ὡς ὡμολόγησε, καὶ εἶχε λησμονήσει ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐώρταζεν ἡ σύζυγός του.

Ἡ ὁμολογία αὐτὴ κατελύπησε τὴν Βέρθαν, καὶ ἐξηφάνισε τὴν χαρὰν τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη διὰ τὸ μυστηριῶδες δῶρον. Τίς ἄρα ἐστειλεν αὐτό; τίς ἐνθυμηθεὶς τὴν ἐπιθυμίαν της, καὶ τίς ἱκανοποίησεν αὐτὴν μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας;

— Τίς ἦτον ἐδῶ ὅταν ὡμίλησα περὶ τῆς οἰκίας μου; ἠρώτα τὸ ἑσπέρας τοὺς φίλους της. Σεῖς, Κ. Βωδρεὺλ, ὁ Κ. Φρεμικούρ, ὁ Γεώργιος, ὁ πρίγκηψ καὶ σύ, Μαρκελίνα.

Ἡ Κ. Μαθιέζεν ὡμολόγησεν ὅτι ἡ ἀνθοδέσμη καὶ ἡ εἰκὼν ἐστάλησαν ἀπὸ αὐτήν.

Ἡ Βέρθα δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλ' ἔμεινε σκεπτικὴ καὶ περίλυπος σχεδὸν δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας. Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἡ φαντασία της, συγκρίνουσα τὴν ἀγάπην τῆς φίλης της πρὸς τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ ἀνδρός της κατετάρασσεν αὐτήν.

Τὴν ἐπαύριον ὅμως, ὅλαι αἱ ἰδέαι αὗται διεσκεδάσθησαν ὡς καπνός, διότι ὁ υἱός της ἐφαίνετο πάσχων. Καὶ ἤλπιζε μέν, ὡς εἶπε καὶ ὁ ἰατρός, ὅτι μικρά τις δίαιτα καὶ ἀνάπαυσις ἤρκουν ν' ἀπαλλάξωσι τὴν ἐλαφρὰν τοῦ Μαυρικίου δυσδιαθεσίαν, ἀλλ' αἱ ἐλπίδες της ἀπέβησαν μάταιαι· διότι ἀντὶ νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ μικρὰ νόσος, ἔγεινε συστηματικωτέρα, καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιάσῃ συμπτώματά τινα ὅμοια ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶχε καὶ ἡ ἄλλη ἀσθένεια τοῦ παιδίου. Ἐσπευσεν ἄρα νὰ διακοινώσῃ τοὺς φόβους της καὶ εἰς τὸν ἰατρὸν καὶ εἰς τὸν σύζυγόν της· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν δὲν τοὺς συνεμερίσθη, οὗτοι δὲ μόλις τοὺς ἤκουσε. Καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος, συνειθισμένοι νὰ βλέπωσι αὐτὴν ἀνησυχοῦσαν ἄνευ λόγου διὰ τὸ τέκνον τας, ὑπέθεσαν ὅτι καὶ οἱ ἐνεστῶτες φόβοι της θὰ ἦσαν ὑπερβολικοὶ ὡς πάντοτε. Ἡ Βέρθα, ἐνδιδοῦσα εἰς τοὺς λόγους των, ἐπροσπάθησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς της· ἀλλ' εἰς μάτην ἐπάλαιε πρὸς ἑαυτήν, εἰς μάτην ἀνεπόλει ὅτι αἱ γνῶμαι τῶν περιφημοτέρων ἰατρῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ μάλιστα ἡ τοῦ ἀνδρός της δὲν ἐδικαιοῦτο τὰς ὑποψίας της· τὰ συμπτώματα τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι ἔλεγον μὴ ὑπάρχοντα, αὐτὴ τὰ ἔβλεπε καθαρὰ καὶ ἀναντίρρητα.

Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας, ὅ τε Κ. Φρεμικούρ καὶ οἱ ἰατροί, ὄχι μόνον δὲν ἠρνοῦντο τὴν νόσον, ἀλλὰ καὶ δεινοτάτην εἶδον αὐτὴν δὲν ἀπεκρύβοντο ὅμως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μαυρίκιος εἶχε σώσει καὶ ἄλλοτε τὸ παιδίον ἀπὸ τὸν κίνδυνον, μεταχειρίσθη τὰ αὐτὰ θεραπευτικὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμασαν καὶ τὴν πρώτην φορά. Καὶ τῷ ὄντι, τοῦ ἀσθενοῦς ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη· πρωΐαν δὲ τινα, ἔτεινε τὰς χεῖρας πρὸς τὴν μητέρα του, καὶ ἀνασηκώσας τὴν κεφαλήν του τὴν ὁποίαν πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος δὲν εἶχε κινήσει, ἐμειδίασεν.

Ἐν τοσούτῳ ἐνῷ ἡ ἐπικινδυνοτέρα νόσος τοῦ υἱοῦ τοῦ Φρεμικούρ, ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ μένῃ μακρὰν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, αὗται ἐλαβον χαρακτῆρα ἐπίφοβον διὰ τὸν ὑπουργόν. Αἱ [illegible] εἶχον [illegible] καὶ αἱ ἐκλογαὶ ἔμελλον νὰ ἐνεργηθῶσιν ἐν ὀλίγοις. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι ἦσαν ἀνάστατοι, τὰ δὲ κόμματα ἠτοιμάσθησαν εἰς πᾶσαν σύγκρουσιν καὶ [illegible]. Πανταχοῦ ἤκουες ἀντεγκλήσεις, [illegible], λιβέλλους καὶ ἰχθυοφυγίας. Ἰδὼν ὅτι ἀπειλεῖται ἡ ὑγεία του ὁ ἀσθενής, ὁ Κ. Φρεμικούρ [illegible] καὶ αὐτὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου, [illegible] ἔχων νὰ πάσῃ, ὡς πρέπει τὰ πρῶτα [illegible], μετὰ τῶν ὑπαδῶν του.

Ἡμέραν τινὰ, ἐνῷ ἐκάθητο πλησίον τοῦ [illegible] καὶ τῶν κινδύνων τῆς ὑγείας του, [illegible] τῆς Βέρθας ἐμβᾶσα.

— Κύριε, εἶπεν, ἡ κυρία μου πάσχει, καὶ ἔλθα νὰ σᾶς εἰδοποιήσω ὅλην τὴν νύκτα ἔμεινε πλησίον τοῦ υἱοῦ της, ἀνήσυχος καὶ περίλυπος. Χθὲς τὸ ἑσπέρας μ' ἔστειλε πολλάκις νὰ ἐρωτήσω ἐὰν ἤλθετε, διὰ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ὑπάγετε εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς κυρίας μου τώρα, ἀπὸ τὴν τόσον κόπων τῆς νύκτος, κατεβλήθη καὶ κοιμᾶται ὀλίγον. Ἤθελησα καλὸν νὰ σᾶς εἰδοποιήσω, διότι ἴσως ἐὰν ἀφυπνίσθη ἡ κυρία, θέλησετε νὰ ἴδητε τὸ παιδίον. Μὲ φαίνεται πολὺ ἀσθενές.

— Ἔχεις δίκαιον, Μαρία, καὶ σ' εὐχαριστῶ· ἐλθὲ ἔρχομαι· τὸ παιδίον εἶν' ἔγκυπνον.

— Ἡ ἀπονάρκωσίς του εἶναι [illegible] μόλις ἐκοιμήθη δύο ἡμέρας· τὰ ὄμματά του εἶναι πάντοτε ἀνοικτὰ, καὶ πάντοτε [illegible].

Ὁ Κ. Φρεμικούρ ἐσκέφθη διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὸν θάλαμον τῆς γυναικός του [illegible] ἤκουσε κρότον ὀχήματος εἰσερχομένου μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν αὐλήν. Καὶ κύψας ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν κεφαλήν, εἶδεν ἅμαξαν ταχυδρομικὴν, καὶ τινα κατα βάντα ἀμέσως. Ὁ Μαυρίκιος ἀναγνωρίσας τὸν Δυβουὰ ἐκ ... ἀφῆκεν φωνὴν ἀπορίας.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Κ. Δυβουὰ δὲν θὰ εἶχε σκοπὸν ἐπουσιώδη· ὁ καλὸς οὗτος ἄνθρωπος ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἐπιχειροῦσι ταξείδια δαπανηρὰ, οὐδ' ἐγκαταλείπουσι τὴν ἀνάπαυσίν των, ἄνευ μεγίστης ἀνάγκης. Ἐνῷ δὲ ὁ ὑπουργὸς ἐπροσπάθει νὰ μαντεύσῃ τὰ αἴτια τῆς ἀφίξεως τοῦ γέροντος, οὗτος ἀναβὰς ὡς νέος,

— Ἀνάγκη πᾶσα, εἶπεν, ἐξοχώτατε, νὰ ἔλθετε ἀμέσως μαζῆ μου· καὶ μιᾶς ὥρας ἀργοπορία δύναται νὰ μᾶς ἀφανίσῃ.

— Νὰ ἀφανίσῃ τί;

— Τὴν ἐκλογήν σας, ἀνέκραξεν ὁ συμβολαιογράφος, οὗ τινος ἡ ἀπόκρισις κατεθορύβησε τὸν ὑπουργόν.

Ἕως τότε, ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν οἱ φόβοι του περὶ τῆς πολιτικῆς θέσεώς του, δὲν συνέλαβε ποτὲ τὴν ὑποψίαν ὅτι δὲν θὰ ἐκλέγετο. Ἐπίστευεν ὅτι ἡ πόλις τοῦ.... θεωροῦσα εὐτύχημα τὸ νὰ ἔχῃ ἀντιπρόσωπον ὑπουργὸν, θὰ ἔδιδε καὶ πάλιν προθύμως πρὸς αὐτὸν τὰς ψήφους της· ἀλλ' ἡ εἴδησις τοῦ συμβολαιογράφου ἀνέτρεπε τὰς ἐλπίδας καὶ προσέβαλλε τὴν φιλαυτίαν του, ὄχι διότι ἐροβεῖτο μὴ ἀποτύχῃ, ἀλλὰ διότι ἐτόλμησαν νὰ ἀντιτάξωσιν ἀντίπαλον.

— Καὶ ποῖον ὑποψήφιον ἔβαλαν ἀντ' ἐμοῦ; ἠρώτησε μὲ καταφρόνησιν ὁ ὑπουργός.

— Ὑποψήφιον ἐπίφοβον, αὐτόχθονα, πλούσιον καὶ μὲ ἐπιρροήν.

— Ἡ κυρία σᾶς παρακαλεῖ νὰ ὑπάγετε εἰς τὸν θάλαμόν της, εἶπεν ἐλθοῦσα ἡ ὑπηρέτις, ἥτις καὶ πρὸ ὀλίγου εἶχε παρακαλέσει τὸν Κ. Φρεμικούρ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ παιδίον.

— Ἐλθός.

Ἔπειτα δὲ στραφεὶς ἀνυπομόνως πρὸς τὸν συμβολαιογράφον, ἠρώτησε·

— Καὶ ὁ ἐπίφοβος αὐτὸς ἀντίπαλος τίς εἶναι;

— Ὁ Γαβριήλ...

— Κύριε, ἡ κυρία μου εἶναι ἀπελπισμένη, καὶ σᾶς παρακαλεῖ θερμῶς νὰ ὑπάγετε εἰς τὸν θάλαμόν της, ἐπανέλαβεν ἡ ὑπηρέτις.

— Ὁ υἱός μου εἶναι ἄρρωστος, εἶπεν ὁ Μαυρίκιος εἰς τὸν συμβολαιογράφον, καὶ πρέπει νὰ ὑπάγω νὰ εὕρω τὴν γυναῖκά μου, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ φοβισμένη. Βύθυς ἀφοῦ τὴν καθησυχάσω θὰ ἐπιστρέψω, καὶ ἀναχωροῦμεν ἀμέσως.

Καὶ ὁ μὲν συμβολαιογράφος ἐκάθησεν, ὁ δὲ Κ. Φρεμικούρ μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς γυναικός του· εὗρε δὲ αὐτὴν κύπτουσαν ἐπὶ τῆς κοιτίδος τοῦ τέκνου της, καὶ ἀτενίζουσαν αὐτὸ μετ' ἀπελπισίας. Πλησίον αὐτῆς, ὄρθιοι καὶ σκυθρωποί, ἵσταντο οἱ δύο ἰατροί οἵτινες ἐπεσκέπτοντο τὸ παιδίον. Μόλις ἔρριψε τὸ βλέμμα του εἰς αὐτὸ ὁ Μαυρίκιος καὶ ἐνόησε τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου.

Οἱ ἰατροὶ ἴδον αὐτὸν μὲ ὕφος ἀπελπισίας.

— Ἡ φλόγωσις γίνεται ἀπονδαιοτέρα, εἶπεν ὁ εἷς αὐτῶν.

— Ἡ ἀναπνοὴ πλέον διακεκομμένη, ἐπρόσθεσεν ὁ ἕτερος.

— Ἡ θέρμη ηὔξησε.

— Παραφροσύνη ἐπῆλθεν.

Ὁ Μαυρίκιος ἔθεσε τοὺς δακτύλους του ἐπὶ τοῦ σφυγμοῦ τοῦ παιδίου, καὶ ἐμέτρησε τοὺς κτύπους. . . Δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐλπὶς· ἡ νόσος εἶχε τοσοῦτον προχωρήσει ὥστε ἡ ἐπιστήμη κατέστη ἀνίσχυρος. Τότε ἐπροσπάθησε νὰ κρύψῃ τὴν ἀπελπισίαν του, διότι ἡ Βέρθα, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα προσηλωμένους ἐπ' αὐτοῦ, ἠγωνίζετο νὰ μαντεύσῃ τὸν νοῦν του.

— Θᾷ τὸ θεραπεύσῃς καὶ τώρα; ἠρώτησε περιπαθῶς· τὸ ἔσωσας μίαν φορὰν, Μαυρίκιε· θὰ τὸ σώσῃς καὶ πάλιν.

— Δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεώς μου, ἀπεκρίθη ἀμηχανῶν καὶ περίλυπος.

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς ἰατροὺς, ἐπρόσθεσεν·

— Οἱ κύριοι ἰατροὶ ἀς ἐξακολουθήσουν τὴν θεραπείαν, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν μέχρι τοῦδε τόσον ἐπιτηδείως.

Ἐκείνη δὲ, ἀτενίσασα αὐτὸν μὲ ἀπορίαν καὶ ἀθυμίαν·

— Μὴν ἀφήσῃς, εἶπε, τὸ παιδίον μας, μὴ μὲ ἀφήσῃς, Μαυρίκιε. Μὲ φαίνεται ὅτι, ἂν φύγῃς θὰ πάρῃς μαζῆ σου τὴν ζωὴν τοῦ τέκνου μας. Ὅταν εἶσ' ἐδῶ, αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτόν μου πλέον ἥσυχον· ἀλλὰ χωρὶς σὲ, φοβοῦμαι.

— Προλήψεις μητρικαί! ἀπεκρίθη ὑπομειδιῶν.

— Ἀδιάφορον, μὴ μὲ ἀφήσῃς, Μαυρίκιε· τὸ ἔσωσες ἄλλοτε, καὶ ἡ καρδία μου μὲ λέγει ὅτι θὰ λάβῃς καὶ σήμερον τὴν ἰδίαν εὐτυχίαν.

Ὁ Μαυρίκιος ἐδίσταζε καὶ ἠπόρει τί νὰ πράξῃ, ὅτε ἴδε τὸν Δυβουὰ εἰς τὴν θύραν τοῦ θαλάμου, προσκαλοῦντα αὐτὸν διὰ νευμάτων.

— Θὰ μείνῃς, ἔ, Μαυρίκιε; Σ' εὐχαριστῶ· ἂν ἤξευρες πόσον πάσχω ὅταν εἶμαι μόνη, χωρὶς παρηγορίαν, πλησίον εἰς τὸ τέκνον μου τὸ ὁποῖον ἴσως ἠ' ἀποθάνῃ. Μαυρίκιε, ἡ παρουσία σου μὲ δίδει δύναμιν.

Καὶ ἀφῆκεν εὐγνωμόνως τὴν χεῖρά του, τὴν ὁποίαν ἐκράτει μεταξὺ τῶν ἰδικῶν της.

Ὁ Δυβουὰ ἐδιπλασίασε τὰ νεύματά του.

— Σημαντικωτάτη ὑπόθεσις μὲ ἀναγκάζει νὰ σ' ἀφήσω... Δὲν θὰ λείψω πολύ... Χρέος μεγάλον...

— Μὴ μὲ ἀφήσῃς, Μαυρίκιε. Ἡ ἄλλο χρέος μεγαλήτερον ἠμπορεῖς νὰ ἔχῃς παρὰ νὰ μείνῃς πλησίον εἰς τὸ τέκνον σου καὶ εἰς τὴν γυναῖκά σου, εἰς αὐτὴν τὴν φρικτὴν ὥραν; Θὰ μᾶς φονεύσῃς καὶ τοὺς δύο ἂν ἀναχωρήσῃς.

Ὁ Δυβουὰ ἴδε μὲ ἀνυπομονησίαν τὸ ὡρολόγιόν του, ὁ δὲ Φρεμικούρ ἐκινήθη πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ Βέρθα, πεσοῦσα παρὰ τοὺς πόδας του,

— Μαυρίκιε, Μαυρίκιε, ἀνέκραξε, μεῖνε· δὲν θὰ σηκωθῶ ἐὰν δὲν μὲ ὑποσχεθῇς ὅτι δὲν θ' ἀφήσῃς τὸ παιδίον μου. Εἰς τὸ ὄνομα τῆς μητρός σου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ τέκνου μας, ἐλυπήσου με.

Ὁ Δυβουὰ ἦλθεν ὄπισθεν τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ ἐψιθύρισεν·

— Ὁ καιρὸς βιάζει· κάθε στιγμὴν χάνομεν ψήφους.

Ὁ δὲ Μαυρίκιος, ἐπιθέσας φίλημα ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς γυναικός του,

— Θὰ ἐπιστρέψω μετ' ὀλίγον, εἶπεν, ἐνῷ ὁ συμβολαιογράφος ἐξήρχετο,

Ἐκείνη ὅμως ἀναστᾶσα, καὶ σταθεῖσα ἔμπροσθεν τῆς θύρας, καὶ ἀνοίξασα τὰς χεῖρας·

— Δὲν σὲ ἀφίνω, ἀνέκραξεν· δὲν λυπεῖσαι τὴν γυναῖκά σου, τὴν μητέρα τοῦ τέκνου σου, ἡ ὁποία εἰς σὲ μόνον ἐλπίζει; δὲν λυπεῖσαι τὸ τέκνον σου;

— Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ μὲ διδάξῃ ἄλλος τὰ χρέη μου, εἶπεν ὠργισμένος ὁ Κ. Φρεμικοὺρ, ὅστις ἠγανάκτει διὰ τὴν ἀδυναμίαν του. Ἠζήτει δὲ νὰ εὕρῃ, ἀφορμὴν νὰ δυσαρεστηθῇ κατ' ἄλλων, διὰ νὰ ἀπαλλαχθῇ τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεώς του. Ἐὰν ἐγνώριζα ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ μείνω ἐδῶ, νομίζεις ὅτι θὰ ἐπερίμενα νὰ μὲ τὸ εἰπῇ ἄλλος; ἡ παρουσία μου εἶναι περιττὴ, τὰ χρέη μου μὲ προσκαλοῦν ἀλλοῦ, καὶ θὰ τρέξω.

— Δὲν θ' ἀναχωρήσῃς! ὄχι! ἐπανέλαβεν ἡ Βέρθα σχεδὸν παράφρων, καὶ ἐναγκαλισθεῖσα τὸν σύζυγόν της.

Αὐτὸς δὲ ἠθέλησε νὰ ἐκβῇ.

— Ὄχι! ὄχι! μεῖνε.

Ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀπωθήσας τὴν ταλαίπωρον μητέρα, ἐξῆλθεν, ἔκλεισε τὴν θύραν, ἔφασε τὸν συμβολαιογράφον, ἀνέβη εἰς τὴν ἅμαξαν καὶ ἀνεχώρησεν ἔκδρομος.

— Κύριε, κύριε! Ἡ κυρία ἐλειποθύμησεν, ἀνέκραξέ τις γυνὴ ἀπὸ τὸ παράθυρον.

Ἀλλ' ἡ φωνὴ ἀνεμίγη μὲ τὸν κρότον τῶν τροχῶν, καὶ δὲν ἔφθασε μέχρι τοῦ ὑπουργοῦ μόνος; ὁ Δυβουὰ τὴν ἤκουσεν, ἀλλ' ἐσιώπησεν.

Ὅτε ἡ Βέρθα τὸν ἴδεν ἀναχωροῦντα καὶ ἐγκαταλείποντα τὸ τέκνον του, ὅτε τὸν ἴδεν ἀπωθήσαντα αὐτὴν διὰ νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ Δυβουὰ, καὶ θυσιάσαντα τὰ καθήκοντα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου εἰς τὴν φιλοδοξίαν του, ἐπανελθοῦσα ἐκάθησε σιωπηλὴ πλησίον τῆς κοιτίδος τοῦ υἱοῦ της. Ἐνόει πλέον ὅτι ἦτο ἀπελπισία, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς. Ἡ ἀπορία τῶν ἰατρῶν οἵτινες ἐπεσκέπτοντο τὸ ἀσθενὲς βρέφος ἀνὰ πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν, ἐπεκύρου ἔτι μᾶλλον τὰς ὑποψίας της. Ἡ Βέρθα δὲν τοὺς ἠρώτα πλέον· δὲν τοὺς παρεκάλει νὰ σώσωσι τὸ τέκνον της. Κατηφὴς καὶ σπαρασσομένη ἀπὸ ὀδύνην τὴν ὁποίαν ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ ὁ λόγος, ἀνέμενε σιωπηλή. Ὁποία θέσις, Θεέ μου! ἡ θέσις μητρὸς προσηλωμένους ἐχούσης τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ ἀγωνιῶντος τέκνου της, καὶ βλεπούσης ἐκλείπουσαν μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν ζωὴν ἀπὸ τὸ πρόσωπον ἐφ' οὗ ἔλαμπεν πρὸ μικροῦ ἡ ὑγεία καὶ ἡ χαρά! Ἀπὸ τὸ ξηρὸν στόμα τοῦ ψυχορράγοῦντος ἐξήρχετο ρόγχος θανάτου· οἱ μελανοὶ καὶ πυρέσσοντες χαρακτῆρές του ἐνεκροῦντο· οἱ ἰατροὶ ἔπαυσαν πᾶσαν θεραπείαν, καὶ μόνον στενάζοντες ἤρχοντο καὶ ἀνεχώρουν.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀναπνοὴ τοῦ παιδίου ἐγίνετο ἀσθενεστέρα, καὶ δὲν ἠκούετο πλέον. Ἡ μήτηρ του ἠναγκάζετο νὰ κύπτῃ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ νὰ περιμένῃ πολλάκις ὁλόκληρα λεπτὰ τῆς ὥρας διὰ νὰ μάθῃ ἀπὸ ἀνεπαίσθητον σχεδὸν πνοὴν ὅτι δὲν εἶχεν ἀποθάνει εἰσέτι.

Μετ' ὀλίγον ἔπαυσε καὶ ἡ ἀνεπαίσθητος αὕτη πνοὴ, καὶ ἡ ταλαίπωρος μήτηρ πεσοῦσα γονυκλινὴς, συνέσφιγξε τὰς χεῖρας, καὶ παρεφρόνει. Ὅτε δὲ ἐσηκώθη, ἴδεν ὅτι τὸ πτῶμα ἦτο κεκαλυμμένον καὶ ὅτι δύο ἄλλοι, ὁ Κ. καὶ ἡ Κ. Μαθιέζεν ἔκλαιον παρ' αὐτήν. Ἐστράφη ἀμέσως πρὸς τὸ παιδίον, ἀπέπυρα τὸ κάλυμμα, καὶ προσήλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἀνεκφράστου ὀλίψεως, τὴν ὁποίαν συνεμερίζοντο οἱ δύο μόνοι μάρτυρες τῆς φρικιώδους ἐκείνης σκηνῆς, ἐπειδὴ οἱ ὑπηρέται εἶχον ἀπουσιασθῆ.

Λίφνης, ἀνασκιρτήσασα ὡς ἂν ἐξύπνησεν ἀπὸ βαθὺν λήθαργον, ἀνέκραξε·

— Δὲν ἀπέθανεν! Ἔ! κοιμοῦμαι ἀκόμη! βαρὺ ὄνειρον βλέπω! υἱέ μου! ὁ Θεὸς δὲν θὰ μ' ἐπῆρε τὸ τέκνον μου! Δὲν ἁρπάζει τὰ τέκνα ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων.

Καὶ λαβοῦσα τὸ ἄψυχον σῶμα εἰς τὰς ἀγκάλας της, τὸ ἔβαλεν ἐπὶ τῶν γονάτων της, καὶ τὸ ἐπεριποιεῖτο ὡς ἂν ἤθελε νὰ τὸ ἀποκοιμήσῃ. Τὰ μέλη τοῦ νεκροῦ ἤρχισαν ἐν τοσούτῳ νὰ ἐντείνωνται καὶ νὰ ψυχραίνωνται αἱ ἄκραι αὐτῶν.

— Πῶς εἶναι παγωμένον! εἶπεν· εἶναι ἀκίνητον! ἀπέθανεν! ἀπέθανεν.

Ὁ Κ. καὶ ἡ Κ. Μαθιέζεν ἠθέλησαν νὰ λάβωσι τὸ νεκρὸν σῶμα, καὶ νὰ μεταβῶσι μετὰ τῆς μητρὸς εἰς ἄλλον θάλαμον· ἀλλ' αὕτη ἀντιστᾶσα εἶπεν·

— Ἀπέθανε! καὶ ὡς τόσον ὁ πατήρ του ἐδύνατο νὰ τὸ σώσῃ, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ ἔσωσεν. Ἀπέθανε! καὶ ὡς τόσον ὁ πατήρ του ἐπάτησεν εἰς τὸ πτῶμά του διὰ ν' ἀποθάνῃ. Ὁ πατήρ του τὸ κατεπάτησε χωρὶς δισταγμόν. Ἐπρόκειτο περὶ ἐξουσίας, περὶ δόξης, τί λέγω; τί τὸν ἔμελεν ἂν ἀπέθνησκε τὸ παιδίον του· τί τὸν ἔμελε καὶ διὰ τὴν μητέρα του;... τί τὸν ἔμελε διὰ σύζυγον ἀπελπισμένην ἡ ὁποία ἐζήτει γονατιστὴ τὴν ζωὴν τοῦ τέκνου της; Μ' ἔσπρωξε μὲ θυμὸν καὶ ἀνεχώρησε! Μὲ ἄρπαξε μόνην μὲ τὸ παιδίον ψυχομαχοῦν. Ἰδοὺ, κύριοι, ἰδέτε τὸ ἔργον πατρὸς καὶ συζύγου! Ἰδοὺ πτῶμα εἰς τὰ γόνατα τῆς μητρός του!

— Ἐπικατάρατος! ἀνεφώνησεν ὁ Κ. Μαθιέζεν, εἰς ὃν ἡ σύζυγός του ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν, θέσασα τὴν χεῖρά της ἐπὶ τοῦ στόματός του.

— Ἄφες τὸν ἄνδρα σου νὰ ὁμιλήσῃ, ἀνέκραξεν ἡ Βέρθα· λέγει τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας μου. Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος! ἐπρόσθεσε βαλοῦσα τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τέκνου της. Ἐμπροσθεν τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ του ζητῶ ἐκδίκησιν ἀπὸ τὸν Θεόν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ τὸ ἔγκλημά του ἀτιμώρητον. Ἐὰν οἱ νόμοι τῶν ἀνθρώπων δὲν τὸν τιμωροῦν, ὑπάρχει ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος μὲ ἀκούει. Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν θὰ ἐξκαθίδω τὸν φονέα τοῦ τέκνου μου· τὸ ἐμνίω εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου τούτου. Ἐσύντριψε τοὺς μεταξύ μας δεσμούς· ἡ μήτηρ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ μὲ τὸν δολοφόνον τοῦ τέκνου της!

— Μὴ παραφέρεσαι ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν σου, κυρία, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ παιδίου σου αὐτοῦ. Πρὶν κάμῃς ἀπόφασιν τοιαύτην, ἄφες νὰ καταπραϋνθῇ ἡ λύπη σου, καὶ νὰ ἀναλάβῃς τὴν ἡσυχίαν τοῦ νοός σου.

Αὐτὴ δὲ μειδιάσασα μειδίαμα μητρὸς πρὸ ὀφθαλμῶν ἐχούσης τὸ πτῶμα τοῦ τέκνου της,

— Δὲν ἔχω, εἶπε, πλέον, οὔτε μητέρα οὔτε τέκναν· εἶμαι ὁλομόναχη εἰς τὸν κόσμον.

Καὶ ἡ μὲν Μαρκελίνα ἀνάψασα τότε λαμπάδα, ἔβαλεν αὐτὴν πλησίον τῆς κλίνης τοῦ νεκροῦ, ὁ δὲ Κ. Μαθιέζεν ἔθεσε χρυσοῦν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ παιδίου. Καὶ διενυκτέρευσαν καὶ οἱ τρεῖς προσευχόμενοι.

Τὸ πρωΐ, ἦτο δὲ τότε ἔαρ, ἡ Βέρθα ἤνοιξε τὸ παράθυρον, καὶ εἰσῆλθεν ὁ δροσερὸς καὶ εὔοσμος ἀὴρ τῆς αὐγῆς· συγχρόνως δὲ μικρὸν πτηνὸν ἤρχισε νὰ κελαδῇ. Ἡ Βέρθα ἔσυρε τὴν κοιτίδα τοῦ τέκνου της πρὸς τὸ παράθυρον καὶ ἠτένισε περίλυπος αὐτὸ· τὸ ταλαίπωρον ἐφαίνετο κοιμώμενον.

Μετ' ὀλίγον ἐστόλισεν αὐτὸ, ἐνῷ ἡ Μαρκελίνα, τρέξασα εἰς τὸν κῆπον, ἔδρεψεν ἄνθη καὶ ἔπλεξε στέφανον τὸν ὁποῖον ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ.

Ὁ Κ. Μαθιέζεν ἔφερεν ἀπὸ τὸν παρακείμενον θάλαμον μικρὸν φέρετρον ἐξ ἐβένου, ἡ δὲ Βέρθα ἴδεν αὐτὸ ὡς παράφρων, ἀλλ' οὐδὲ δάκρυον ἔρρευσεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἀπέθεσε τὸ πτῶμα ἐντὸς τοῦ φερέτρου, καὶ ἔρριψε πέριξ αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα ἔφερεν ἡ Μαρκελίνα ὁμοῦ μὲ τὸν στέφανον. Ἔπειτα δὲ ἐκλέξασα μεταξὺ τῶν παιγνιδίων τοῦ τέκνου της ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἠγάπα πλειότερον, τὰ ἔβαλε παρὰ τοὺς πόδας του. Μετὰ ταῦτα ἐκάθησε παρὰ τὸ φέρετρον, καὶ ἐβυθίσθη εἰς πυρετώδη λήθαργον διαρκέσαντα μέχρι τῆς ὥρας καθ' ἣν ἔφθασαν οἱ ἱερεῖς.

Τότε ἀνασκιρτήσασα ἐσηκώθη· αἱ χεῖρές της ἐξετάθησαν πρὸς τὸ φέρετρον, καὶ τὰ λευκὰ χείλη της ἠθέλησαν νὰ ψιθυρίσωσί τι. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐλυπήθη αὐτὴν· διότι ἐλειποθύμησεν.

Ἐνῷ δὲ ἡ Μαρκελίνα ἐφρόντιζε περὶ τῆς ταλαιπώρου αὐτῆς, ὁ Κ. Μαθιέζεν ἐκάλυψε διὰ πέπλου τὸ πτῶμα, ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ φερέτρου τὸ πῶμά του, τὸ προσήλωσε διὰ ἥλων, καὶ λαβὼν αὐτὸ τὸ ἔφερεν εἰς τοὺς ἱερεῖς.

Ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν ἴδε τὴν Κ. Φρεμικοὺρ τότε μόλις ἀναλαμβάνουσαν τὰς αἰσθήσεις της.

Ἡ Βέρθα ἀνανήψασα ἔρριψεν ἄπορα τὰ βλέμματα εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν· ἐφαίνετο ὅτι εἶχε λησμονήσει πάντα· ἀλλὰ οἱ ὀφθαλμοί της προσηλώθησαν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κενὴν κοιτίδα τοῦ τέκνου της· ἡ μνήμη τῶν συμβάντων ἐπανῆλθε τρομερωτάτη, καὶ ἡ ταλαίπωρος ἐλειποθύμησεν ἐκ νέου.

Μετά τινας ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ Κ. Φρεμικοὺρ, ὑποψήφιος ἀποτυχών.

— Ποῦ εἶναι τὸ τέκνον μου, καὶ ἡ σύζυγός μου; ἠρώτησεν ἀγωνιῶν.

— Ὁ Θεὸς ἐλυπήθη τὴν ταλαίπωρον σύζυγόν σου, ἀπεκρίθη ἡ Κ. Μαθιέζεν ἤτις ἔκλαιε γονυκλινὴς παρὰ τὴν κλίνην τῆς Βέρθας, καὶ τὴν ἐκάλεσεν ἐκεῖ ὅπου ὑπῆγε καὶ τὸ παιδίον της.

Ὑπάρχει, ὡς λέγεται, εἰς τὸ φρενοκομεῖον παράφρων ἀξιῶν ὅτι εἶναι ὑπουργὸς, καὶ ζητῶν μεγαλοφώνως τὴν σύζυγον καὶ τὸ τέκνον του.

Δὲν λέγει δὲ εἰς κανένα τὸ ὄνομά του.

(*Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.*)

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΤΟΥ 1854.

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνετέλεσαν αἱ μοῦσαι εἰς τὸν δημοτελῆ πανηγυρισμὸν τῆς ἐνδόξου ἡμέρας τῆς 25 Μαρτίου. Μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐν τῷ μητροπολικῷ ναῷ δοξολογίαν, ἀπενεμήθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὸ ὑπὸ τοῦ φιλογενεστάτου Κ. Ἀμβροσίου Ῥάλλη κανονισθὲν ἐτήσιον ἀριστεῖον τῆς ποιήσεως, ἐνώπιον πολυπληθεστάτης καὶ διακεκριμένης ὁμηγύρεως ὑπουργῶν, τῶν τελῶν πάντων, πεπαιδευμένων, σπουδαστῶν, καὶ ἄλλης ἀνθοδέσμης χαριεστάτων κυριῶν. Τὸν λόγον λαβὼν ὁ Κ. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς, ὡς εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν δικαστῶν τοῦ διαγωνισμοῦ, ἐπρόφερε τάδε:

α' Ἄφορος δὲν ἔμεινε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ ποιητικὸς λειμὼν, ὃν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας εὐφυΐα καλλιεργεῖ, καὶ τοῦ Κ. Ἀμβροσίου Ῥάλλη ἡ φιλογενὴς ἐλευθεριότης ἀρδεύει· πολυπληθέστερα μάλιστα ὅλων τῶν ἄλλοτέ ποτε παρουσιασθέντων εἰσὶ τὰ ἤδη εἰς διαγωνισμὸν προκείμενα ποιήματα, δωδεκαίδεκα ὅλα τὸν ἀριθμόν· τὸ δὲ μάλιστα χαρμόσυνον καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς εὐγενοῦς τοῦ δωρητοῦ προθέσεως ἐγγυώμενον, ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν δοκίμων πρὸς τὰ ἥττονος λόγου ἄξια, ὑπερβαίνει ἐν τῷ ἔτει τούτῳ τὴν τῶν προλαβόντων ἐτῶν· διότι ἐκ τῶν δώδεκα τὰ πέντε ἐκρίθησαν ἐπαινετά, εἰ καὶ κατὰ βαθμὸν διάφορον. Ὥστε δικαίως ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς τῆς Ἑλλάδος ἐδάφους αἱ δάφναι τῆς πολεμικῆς δόξης πυκνούμεναι οὐ μόνον δὲν ἀποπνίγουσι τὰ τρυφερώτερα τῶν Μουσῶν ἄνθη, ἀλλὰ μάλιστα προστατεύουσιν αὐτὰ καὶ τὰ πολλαπλασιάζουσιν.

Ἑπόμενοι τῷ παραδείγματι προηγουμένων ἄλλων ἐτῶν, ἐδυνάμεθα ἐπὶ μόνων τῶν ἀριστευσάντων, ἢ κἂν ἐπὶ τῶν πέντε ἐπιδοκιμασθέντων νὰ ἐκθέσωμεν τὰς σκέψεις ἡμῶν, ἀναλύοντες αὐτῶν τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐ-

πειέκὲς ἐθεωρήσαμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐνταῦθα τὴν τοῦ κοινοῦ δικαίου ἀρχὴν, καθ' ἣν οὐδεὶς καταδικάζεται, μὴ διαδηλωθέντων αὐτῷ τῶν τῆς καταψηφίσεως λόγων, ἐνομίσαμεν ὅτι διὰ τῶν κρίσεων τούτων δύναται νὰ προσγίνηται καί τις ὠφέλεια τοῖς ἄκρῳ τῷ ποδὶ εἰσέτι ἀποπειρωμένοις τῶν ἀνόδων τοῦ Ἑλικῶνος, καὶ εἰς πολλοὺς δύναται ν' ἀποδῇ σωτηρία ἡ γνῶσις τῶν βαράθρων, εἰς ἃ ἄλλοι ἐνέπεσον.

Ἐκ τῶν δώδεκα ποιημάτων ἀρέσως ἀρχόμενοι μακρύνομεν τὸ ἓν, ἀνεπίγραφον, καὶ μόνον διακρινόμενον διά τινος καλλιγραφικῆς παραδοξίας, καὶ διὰ τῆς ἀφελείας, μεθ' ἧς ὁ ἀθῶος αὐτοῦ ποιητὴς δοξάζει ὅτι, ἄνευ γνώσεως τῶν πρώτων στοιχείων τῆς Γραμματικῆς, ἄνευ μελέτης τῶν κανόνων τῆς στιχουργίας, ἄνευ καλλιεργείας τοῦ πνεύματος καὶ διαρρυθμίσεως τῆς καρδίας, ἄνευ τέλος τοῦ αὐτομάτου καὶ θείου ἐκείνου πυρὸς, τοῦ τὰ λοιπὰ πάντα οὐχὶ μὲν ἀναπληροῦντος, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἄνευ αὐτῶν φωτίζοντος καὶ θερμαίνοντος, δύναται νὰ τείνῃ τὴν χεῖρα πρὸς τὸν δυσέρικτον τῶν Μουσῶν στέφανον.

Μετ' αὐτὸ δεύτερον ἀνιόντες τάττομεν τὸ ποίημα τὸ ἐπιγραφόμενον *ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης*, συγκείμενον δὲ ἐξ ἑνὸς μείζονος καὶ πέντε ἐλασσόνων ποιηματίων, προστεθέντων πρὸς ἀπαρτισμὸν τῶν ἀπολύτως ἀπαιτουμένων πεντακοσίων στίχων, οἵτινες ὅμως, ὀρθῶς καὶ προσφυῶς ἀριθμούμενοι, ἐλλείπουσι πάλιν, εἰ καὶ μικρὸν, τοῦ ὑποχρεωτικοῦ ἀριθμοῦ. Ἀλλ' ἡ μικρὰ αὕτη διαφορὰ ἦτον ἴσως παρορατέα, ἂν δὲν εἶχεν ἡ συλλογὴ ἄλλα οὐσιωδέστερα ἐλαττώματα. Τὸ πρῶτον καὶ κυριώτερον τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν τεμαχίων, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης, εἶναι κατὰ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ *μίμησις*, ἀληθῶς ὅμως ἄτεχνος καὶ κακόζηλος παράφρασις, τῆς περιφήμου τοῦ Λαμαρτίνου ᾠδῆς. Ὅστις ποτὲ εἶδε ποῖον ἄμορφον θέαμα ἐσπαραγμένων σαρκῶν καὶ συντετριμμένων ὀστέων παριστᾷ ἡ ὡραιοτάτη τῶν μορφῶν, στρεβλωθεῖσα ἀπὸ τοὺς τροχοὺς καὶ τοὺς πρίονας τῶν βασανιστῶν, δύναται νὰ κατανοήσῃ, τί συνέβη καὶ εἰς τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τοῦ Γαλάτου Πινδάρου. Ἂν δ' ἡ κρίσις αὕτη φαίνηται αὐστηρὰ, ἀλλὰ καθῆκον ἑαυτῆς, καὶ συνᾷδον πρὸς τοῦ δωρητοῦ τὴν πρόθεσιν νομίζει ἡ ἐπιτροπὴ, νὰ μὴ ἀποσιωπᾷ τὴν ἀλήθειαν, καί τοι ἔχουσάν τι ἐνίοτε τὸ λυπηρὸν, εἰ καὶ δι' αὐτῆς ὤφειλεν οὐ μόνον εὐψυχίαν νὰ ἐμποιῇ τοῖς εὐδοκιμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ δεινίαν τοῖς προεξανισταμένοις, καὶ ν' ἀποτρέπῃ αὐτοὺς τοῦ εὐανθοῦς μὲν, ἀλλὰ καὶ ἀκανθώδους σταδίου, πρὶν ἢ ἀλείψωσι δεόντως. Ὅπως δὲ μὴ καταλίπωμεν ἀναπόδεικτον τὴν κατάκρισιν ἡμῶν, ληφθήτω προχείρως ἡ πρώτη στροφὴ, ἥτις ἡ χειρίστη πασῶν δὲν εἶναι, ἀλλὰ μάλιστα δύναται ὡς *πρόσωπον* νὰ θεωρηθῇ *τηλαυγὲς* τοῦ ὅλου ποιήματος. Ἔχει δὲ οὕτω:

«Αὐτὸ βλέπεις τὸ ἐρμαυΐσι ποῦ 'ς τὸ κῦμα βαρυκύπτει,
καὶ τὸ κῦμα νύκτα ἡμέραν τὰς πλευράς του σκληροτύπτει;
ἐκεῖ, ὁ ναύτης ὅστις πλάνης πάντα θαλασσογυρίζει,
τάφον ἔρμον διακρίνει, σκέπτεται καὶ μορμυρίζει·
'ς τ' ἀκροθάλασσον ἐν μνῆμα
ἐρίμμένον ἀπ' τὸ κῦμα.»

Παραβλέποντες τὰς ἐν τῇ στροφῇ ταύτῃ καὶ ἐν παντὶ τῷ ποιήματι ἄλλοτε μὲν ἐφαρμοζομένας ἄλλοτε δὲ οὐ, συνιζήσεις τῶν συλλαβῶν διότι αὐτὰς κἂν ἀνέχονταί τινες τῶν κατὰ τόπους διαλέκτων, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ γλῶσσα ἐν αὐτῷ οὔτε καθαρεύει ἀκριβῶς, οὔτε δημώδης εἶναι. Διότι, ἂν μὲν τοῦτο, δὲν ἐδέχετο λέξεις ὡς τὰς *βαρυκύπτει* καὶ *σκληροτύπτει*, καὶ τὸ οὐδέτερον *ἔν*, καὶ τὸν παρακείμενον *ἐρίμμενον*, καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ στροφῇ τὰ *εἰσέτι*, *βαρύβρομον*, *ἔλφος*, *κεῖται*, καὶ *τεθλασμένον*, καὶ πανταχοῦ ἄλλας ὁμοίας, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξευρημένας. Ἂν δ' ἐκεῖνο, δὲν ἠνείχετο τὰ: *ἐρμαυΐσι* καὶ *ἔρμος*, καὶ τὰς χυδαίας συγκοπὰς *'ς τὸ* καὶ *ἀπ' τό*.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκατέρᾳ περιπτώσει παραβιάζει τὴν Γραμματικὴν διὰ τῶν παρὰ κανόνας συντεθειμένων ῥημάτων *βαρυκύπτει* καὶ *σκληροτύπτει*, καὶ ἑκάστη τῶν ἑπομένων στροφῶν περιέχει ἴσα ἢ καὶ πλείονα τῆς πρώτης γλωσσικὰ ἁμαρτήματα. Ἂν δὲ, περὶ ποιήσεως προκειμένου, περὶ γλώσσης κατ' ἀρχὰς τὸν λόγον ποιώμεθα, προέρχεται τοῦτο, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι θεωροῦμεν τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ ποιήσει ὡς τοῦ ποιητικοῦ καλλιτεχνήματος τὴν αἰσθητὴν ἐπιφάνειαν, ὡς τῆς ἐνδιαθέτου ποιήσεως τὴν ἐξωτερικὴν οὕτως εἰπεῖν ἐνσωμάτωσιν, ὡς ὄργανον, οὗ τὸ κάλλος τοσοῦτον συμβάλλεται εἰς τὸ ποιήματος τὴν ἐντέλειαν, ὅσον ἡ μελῳδία τῆς φωνῆς συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ᾄσματος, ὅσον ἡ ἐκλογὴ τῶν χρωμάτων εἰς τῆς εἰκόνος τὸ κάλλος. Δεύτερον δὲ ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι τί ἄλλο ἢ τὴν γλῶσσαν ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὅταν αὐτὴν μόνην ἔχῃ ἰδίαν, ἰδέας δὲ ἀλλοτρίας δανείζηται; Ἀλλὰ καὶ πλὴν τῆς Γραμματικῆς ἀκριβείας καὶ τῆς γλωσσικῆς χάριτος, καὶ ὡς πρὸς τὴν λογικὴν τοῦ λόγου ὑφὴν ἂν ἐξετάσωμεν τὴν μετάπλασιν ταύτην τῆς Λαμαρτινίου ᾠδῆς, οὐδὲ κατ' αὐτὴν θέλομεν τὴν εὕρεσιν ἐπιτυχεστέραν. Τί ἐστὶ, φέρ' εἰπεῖν, *ἐρημόνησος βαρυκύπτουσα εἰς τὸ κῦμα*; Ἡ νῆσος κεῖται· νῆσον κύπτουσαν τίς ποτὲ εἶδε; Καὶ ἂν βαρέως κύπτῃ, τί τὴν κωλύει νὰ πέσῃ; Ἔπειτα δὲ, δὲν ἀξεύρω τίνος νήσου τὰ πλευρὰ *τύπτει*, καὶ δὴ καὶ *σκληροτύπτει*, τὸ κῦμα *νύκτα ἡμέραν*, δηλαδὴ πᾶσαν νύκτα καὶ πᾶσαν ἡμέραν, ὡς ἂν γαλήνη οὐδέποτε δὲν ἐπήρχετο. Τὸ δὲ *πάντα* προφανῶς προσετέθη *διὰ τὸ κεφηνὲς τοῦ ῥυθμοῦ*, διότι οὐ μόνον δὲν ὑπάρχει ναύτης ὅστις θαλασσογυρίζει *πάντα*, χωρὶς δηλαδὴ ποτὲ νὰ πατήσῃ τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχῃ, (καὶ ἐννοεῖται ὅτι ὁ τοιοῦτος θὰ ἦτον *πλάνης*, ὥστε τὸ ἐπίθετον κἂν τοῦτο θὰ παρεῖλκε), καὶ ἂν ὑπάρχῃ, λέγομεν, διατί μόνος οὗτος, ὁ *πάντα* γυρίζων ναύτης, διακρίνει τὸν τάφον; Ἐννοεῖται δὲ καὶ ἄνευ τοῦ ἐπιθέτου, ὅτι ὁ τάφος εἶναι *ἔρμος*, ἀφ' οὗ ἡ νῆσος εἶναι *ἐρημόνησος*. Τί δὲ *σκέπτεται* ὁ ναύτης, καὶ τί *μορμυρίζει* (μορμυρίζει!); Ὅσα γνωρίζομεν ἤδη, ὅτι δηλ. 'ς τ' *ἀκροθάλασσον*, ὅπερ ἐστὶ εἰς τὸ ἀκροθαλάσσιον, ὑπάρχει ἓν μνῆμα. Ἀλλὰ σκέπτεται πρὸ πάντων ὁ ναύτης, καὶ μορμυρίζει τὴν παράδοξον σκέψιν του, ὅτι τὸ μνῆμα τοῦτο εἶναι *ἐρίμμενον* ἐκεῖ *ἀπ' τὸ κῦμα*. Ὁ θαλασσόπλαγκτος αὐτὸς ναύτης εἶδε πολλάκις τὰ κύματα

νὰ ῥίπτωσι μνήματα εἰς τὴν παραλίαν; Τὸ λέγει μὲν ὁ Γάλλος ποιητὴς, ἀλλὰ τὸ λέγει οὐχὶ ὡς σκέψιν τοῦ ναύτου, ἀλλ' ὡς εἰκόνα παρισταμένην εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἀνακεφαλαιοῦσάν πως πᾶσαν τὴν τελευταίαν τύχην τοῦ μεγάλου τῆς Εὐρώπης ἐξορίστου. Τὸ λέγει δὲ μετὰ τοσαύτης ἀπαραμίλλου χάριτος, ὥστε δυσκόλως θέλει πιστευθῇ ὅτι ἡ προαναγνωσθεῖσα στροφὴ παρῳδεῖ τοὺς τρεῖς τούτους ἀριμήτους στίχους:

Sur un rocher, battu par la vague plaintive,
le nautonier de loin voit blanchir sur la rive
un tombeau près du bord par les flots déposé.

Ἀποφεύγομεν νὰ ἐπεμβῶμεν, προχωροῦντες περαιτέρω εἰς τὴν ἀνάλυσιν. Εἰς ποιητικὰς καλλονὰς οἷαν βρίθει τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τοῦ Λαμαρτίνου, τολμητίας ὅστις ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ διὰ τὰς συνεπείας ἑαυτὸν μόνον ἂς αἰτιᾶται.

Τὴν κάτωθεν τρίτην καὶ τετάρτην θέσιν δύνανται νὰ καταλάβωσι δύο ποιήματα ἐπιγραφόμενα, τὸ μὲν «*Ὁ Ἕλλην ἐραστὴς*», τὸ δὲ «*Πάτροκλος*», ἀποκοινὸν ἔχοντα τὸ σχῆμα τῆς Τραγῳδίας. Ὁ τραγῳδίας ἐπιχειρῶν ποίησιν ὀφείλει νὰ μὴ λησμονῇ, ὅτι ἐν τῶν δυσχερεστέρων ἐξελέξατο εἰδῶν τῆς ποιήσεως· διότι οὐ μόνον, ὡς πᾶς ποιητὴς ζωηρὰν πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν φαντασίαν, ὡς δὲ πᾶς δόκιμος ποιητὴς, τὴν φαντασίαν του ταύτην δι' ἠσκημένης κρίσεως νὰ χαλιναγωγῇ καὶ ῥυθμίζῃ, οὐ μόνον περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ στιχουργίαν, τὴν σμίλην ταύτην τῶν ἰδεῶν του, πρέπει ἔξοχος νὰ εἶναι ἀριστοτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀνεπτυγμένην καὶ λεπτὴν νὰ ἔχῃ τὴν αἴσθησιν· διότι οὐδεὶς μὴ συγκινούμενος συγκινεῖ, οὐδεὶς ψυχρὸς μένων θερμαίνει. Προσέτι δὲ, δι' ἐπιμόνου σπουδῆς τῶν τε ἀρχαίων καὶ νέων δραματικῶν ἀριστουργημάτων, νὰ ἐννοήσῃ τὴν φύσιν καὶ νὰ οἰκειωθῇ τοὺς κανόνας τῆς τραγῳδίας, οἵτινες εἰσὶ ποικίλοι ὅσον ὁ βίος, ὃν αὕτη παριστᾷ ἐν μικρογραφίᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐστηροὶ ὅσον ἡ ἀλήθεια, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ γνησία τέχνη· ἀλλὰ πρὸ πάντων πρέπει τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν βαθέως νὰ μελετήσῃ· διότι αὕτη κυρίως εἶναι ὁ ἥρως του, τὸ δὲ πρόβλημά του, εἰς αὐτῆς εἰσδύσας τοὺς σκοτίους μυχοὺς ὑπὸ ἡγεμόνας τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, νὰ διαγράψῃ αὐτῆς τὰ ἰσχυρότατα πάθη, τὰ κρυπτότατα μυστήρια, καὶ τὰς λεπτοτάτας κινήσεις, ἐν εἰκονικῇ μὲν ὁμοιότητι, ἀλλὰ συγχρόνως εἰς ἰδανικὴν εὐγένειαν ἀνάγων αὐτὰ, καὶ ἐκ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ν' ἀνθολογήσῃ ὅ,τι κάλλιστον, ὅ,τι ὑψηλότατον καὶ ὅ,τι περιπαθέστατον.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ κυριώτερα τῆς τραγῳδίας προσόντα, ὧν τὰ προκείμενα ἔργα ὁμολογητέον ὅτι ὀλίγον μετέχουσιν. Ὁ «*Ἕλλην ἐραστὴς*» πλάττει Κλεισθένην τινά, λαχαγὸν τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις, ἅμα αἰρομένης τῆς αὐλαίας, παρίσταται ἀναπολῶν ὅτι κατ' ὄνερ εἶδε τὴν ἐρωμένην του,

«Θεὲ, ὁποῖον ὄνειρον... ὄνειρωξις δὲ θεία,»
ἀνάπτουσα φρικίαν (!) καθ' ὅλον του τὸ σῶμα.»

Ὁ φίλος του Φίλιππος ἔρχεται καὶ τὸν παρακινεῖ ν' ἀφήσῃ τὰς ἐρωτικὰς φροντίδας, καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι μάχεται ὑπὲρ τῆς πατρίδος του. Ἀλλ' ὁ Κλεισθένης

«Μὴ μὲ ἀποτυφλόττεις (!),» τὸν ἀποκρίνεται· ἀρκεῖ μοι αὕτη ἡ ἀχλὺς ἣν μ' ἔρριψεν ὁ ἔρως.

Ἔπειτα ἔρχεται ἄλλος φίλος του, ὁ Κυριακὸς, καὶ τῷ φέρει ἐπιστολὴν τῆς μητρός του, ἥτις οὐδὲν τῷ γράφει σπουδαῖον. Ὁ δὲ Κλεισθένης ἀποφασίζει νὰ τρέξῃ

«νὰ κλαύσῃ εἰς τὸ στῆθος
τῆς δαιμονίας γυναικὸς, καὶ ἔπειτα μὲ ἦθος
νὰ ἀσπασθῇ προσεχνηγοῦ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα
ἅπερ ἐχάραξεν ἀβρὰ ἀγγέλου χεὶρ ἁγία.

Ἀπέρχεται λοιπὸν *πρῶτον* νὰ κλαύσῃ εἰς τὸ στῆθος τῆς μητρός του, καὶ *ἔπειτα* ν' ἀσπασθῇ τὸ γράμμα της. Ὅπως δήποτε, τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ἀπέρχεται· καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη πρᾶξις. Εἰς τὴν δευτέραν πρᾶξιν φαίνεται ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις διατάττει τὸν Κλεισθένην ν' ἀπέλθῃ νὰ κατασκοπεύσῃ τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον· διότι ὁ *Λάμπρος* ὁδοιπορῶν ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἄμφισσαν, εἶδε *περὶ τὴν Λεβάδειαν* (ὅπερ γεωγραφικῶς δυσχερέστατον), ἀπόσπασμα πεζῶν ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν των. Εἰς τὴν τρίτην πρᾶξιν ὁ Κλεισθένης, ὅστις φαίνεται ἐν τῷ μεταξὺ ἐνεργήσας τὴν διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ, διηγεῖται εἰς τὸν Φίλιππον ὅτι εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εἶδεν αἰχμάλωτον τὴν μνηστήν του Ἑλένην, καὶ ἀπυφασίζει ν' ἀπέλθῃ νὰ τὴν σώσῃ. Μετ' αὐτοῦ δ' ἀπέρχονται καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Κυριάκος. Εἰς τὴν τετάρτην πρᾶξιν ὁ Ὅμερ Βριώνης ἔρχεται πρὸς τὴν Ἑλένην μονολογοῦσαν, καὶ τὴν ἀπειλεῖ, ἂν δὲν θέλῃ νὰ στέρξῃ εἰς τὸν βάρβαρον ἔρωτά του. Ἀλλ' ἐν καιρῷ φθάνουσιν ὁ Κλεισθένης καὶ οἱ δύο του σύντροφοι, μετημφιεσμένοι ὡς Τοῦρκοι, ῥίπτονται κατὰ τοῦ Βριώνου, καὶ ἀγνοῶ διατί δὲν τὸν φονεύουσι, νὰ ἐλευθερώσωσι κἂν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐστραμμένα τὰ πυροβόλα των ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἐν ὅσῳ ὁ Κλεισθένης καὶ ἡ Ἑλένη νὰ ἐξαντλήσωσι τὰς ἐρωτικὰς ὁμιλίας των, πότε ἐκεῖνος θέλων νὰ ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς, πότε αὕτη εἰς τοὺς πόδας ἐκείνου· μετὰ ταῦτα δὲ ῥίπτουσι τὸν σατράπην κατὰ γῆς, τῷ κλείουσι διὰ φιμώτρου τὸ στόμα, τῷ δένουσι χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ἀναχωροῦσι μετὰ τῆς Ἑλένης. Ἀλλ' ὁ Βριώνης λύει τὰς χεῖράς του καὶ τοὺς πόδας του, ἀγίσταται, καὶ τρέχει κατόπιν των μετὰ τῶν στρατιωτῶν του. Τοιαύτη καὶ ἡ τετάρτη πρᾶξις, καθ' ἣς διαμαρτύρεται, ἐκτὸς τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ πᾶσα ἡ σύγχρονος ἱστορία. Εἰς τὴν πέμπτην πρᾶξιν ὁ Λάμπρος διηγεῖται εἰς τὸν Ὀδυσσέα ὅτι ὁ Κλεισθένης φεύγων περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπληγώθη, καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται τῷ ὄντι εἰς τὴν σκηνὴν ὁ ἥρως ἐκπνέων, καὶ ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτοῦ φονεύεται καὶ ἡ Ἑλένη. Ὡς ἕκαστος βλέπει, οὔτε μύθου εὕρεσις πιθανὴ καὶ σπουδαία ὑπάρχει εἰς τοῦτο τὸ δρᾶμα, οὔτε δέσις ἐντεχνος, οὔτε λύσις ἐκ τῆς δέσεως ἀναπτυσσομένη, οὔτε ἦθος, οὔτε πάθος, οὔτε χαρακτὴρ, οὔτε περιπετειῶν ἀνάγκαιος συνδυασμός. Καὶ ἡ γλῶσσα δὲ, καί τοι τὴν καθαρὰν ἐπαγγελλομένη, σύ-

δαμῶς ἀπήλλακται πλημμελημάτων γραμματικῶν, καὶ τὸ ὄφος ἅπαν εἶναι ἀκατέργαστον, ἄτεχνον, ἀπεκτον· σπανίως δὲ εἰσὶ τὰ λεγόμενα, οὐχὶ χαρίεντα, εὐφυῆ ἢ καὶ μεγαλοφυῆ, ὡς τοῦτο πρέπει τῇ ἀληθεῖ ποιήσει, ἀλλὰ ἔγκαιρα κἂν ἢ ἔντοπα. Οὕτως ὡς ἐν παραδείγματι, τυχαίως λαμβανομένῳ, θέλων νὰ εἰπῇ ὁ Ὀδυσσεὺς ὅτι ἐξημέρωσε, παραπαίει λέγων·

« Ἰδοὺ τοῦ σκότους ἡ θεὰ ἡ ζοφερᾷ αἰγίδι
ἀπαλίζουσα τὸν ἥρωα, δειλὴ ἀπέπτη ἤδη·
ὁ δὲ ἀστὴρ ὁ τοῦ φωτὸς ἐμπλεως δόξης βαίνει,
πληρῶν ἀκτίνων στυγερῶν τὸν ἀτυχῆ Κλεισθένη,

καὶ ὁ Φίλιππος ἀνακράζει:

« ὦ πόλεμε, »
ὦ φλὲξ, ἣ διυλίζεσαι ἡ τῶν ἐθνῶν ἀγνότης!

καὶ προσθέτει ὅτι οἱ Ἕλληνες « ἐξέλαμψαν ὡς μετέωρα,
καὶ ὅλοι
μὲ μυριόβροντον βροντὴν ἔθρόησαν οἱ πόλοι!

Ἐν τούτοις εὐχέρειά τις στιχουργικὴ ἐμφαίνεται εἴς τινα τοῦ ποιήματος τούτου μέρη, καὶ τινες χαρακτῆρες ἰδιότητες, τιμῶσαι τὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ, ὡς καὶ σπέρματά τινα κωμικῆς εὐτραπελίας, ἅτινα ἴσως καταλλήλως καλλιεργηθέντα, ἐδύναντο ν' ἀναπτυχθῶσιν εἰς τὸ μέλλον. Παρατηρητέον τέλος ὅτι αἱ πράξεις τοῦ δράματος τούτου εἶναι τόσον βραχεῖαι, ὥστε ἡ παράστασις ἑκάστης δὲν θὰ διήρκει ὑπὲρ τὰ πέντε λεπτά, καὶ ἴσως εἶναι τοῦτο τὸ κυριώτερον αὐτῶν προτέρημα.

Τῆς ἄλλης τραγῳδίας, τοῦ Πατρόκλου, μόνον αἱ πρεῖς τελευταῖαι πράξεις παρουσιάσθησαν εἰς τὸν διαγωνισμόν. Καὶ τούτου τὴν μνηστὴν ἥρπασε Σατράπης, ὁ τοῦ Ναυπλίου. Ὁ Πάτροκλος ἀπεπειράθη νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ συνελήφθη καὶ ἐρυλακίσθη καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος. Καὶ ἰδοὺ αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης πράξεως, . . ἀπαγγέλλων ὠδὴν εἰς τὸν ἥλιον· διότι τοιοῦτόν τι συμβαίνει τοῖς ἀνυπομόνοις τῶν μουσολήπτων, ὅσοι προεξανιστάμενοι ἁρπάζουσι τὴν λύραν, πρὶν σπουδάσωσιν αὐτῆς τοὺς νόμους καὶ τρόπους· τοῖς συμβαίνει νὰ κρούωσι τυχαίως καὶ ἀναμὶξ τὰς χορδάς της, ὅπερ πᾶν ἄλλο ἢ ἁρμονίαν παραγει, καὶ νὰ συγχέωσι τῆς τέχνης τὰ ὅρια καὶ τὰ μέρη, ἀγνοοῦντες ποῦ παύει ἡ λυρικὴ, ποῦ ἄρχεται ἡ δραματικὴ καὶ ἡ ἐπικὴ ποίησις. Τί κοινὸν ἔχει ἐνταῦθα ἡ σχοινοτενὴς τοῦ ἡλίου ἐπίκλησις, πρὸς τοῦ δράματος τὸν μῦθον καὶ τὴν πλοκήν; Καὶ μή τις ἀναφέρῃ παραδείγματα εἰς δικαιολογίαν, διότι παρ' ἡμῖν παραδείγματα κεῖνται αἰωνίου μιμήσεως ἄξια μόνα τὰ ἀδάνατα τῶν προπατόρων ἀριστουργήματα, παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ὅσα ὡς δόκιμα ἡ ὁμόφωνος κρίσις καὶ ἡ μακροχρόνιος φήμη ἐκύρωσαν.

Μετὰ τὸν μονόλογον δὲ τοῦτον, ὅστις καὶ ὡς λυρικὸν τεμάχιον κρινόμενος εἶναι ἥττων κρίσεως, ἔρχεται ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Πατρόκλου, καὶ θρηνοῦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ τῷ προτείνουσι νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν μνηστήν του εἰς τὸν Σατράπην, διὰ νὰ σωθῇ, ὅπερ αὐτὸς ἀρνεῖται· Τότε ἀναχωροῦσιν ὡς ἦλθαν.

Ἀναχωροῦμεν, Πάτροκλε, σ' ἀφήνομεν ὀγείαν,
καὶ τῶν κατατρυχόντων σε δεινῶν παρηγορίαν.

Ὁ Πάτροκλος μείνας μόνος, θρηνεῖ· εἰς τὸ πλησίον δὲ δωμάτιον εἶναι ἐν ἀγνοίᾳ του καθειργμένη ἡ Ἀσπασία, (πονηρὸς ἦτον ὁ σατράπης, φυλακίσας αὐτοὺς πλησίον ἀλλήλων) καὶ θρηνεῖ καὶ αὐτή. Αὐτὸς τὴν ἀκούει θρηνοῦσαν, ἐκείνη τὸν ἀκούει θρηνοῦντα, ἀναγνωρίζονται, ἓν λάκτισμα δίδει ὁ Πάτροκλος εἰς τὴν θύραν, καὶ ἰδοὺ ἠνώθησαν, καὶ θρηνοῦσιν ὁμοῦ. Ἀλλ' ἐπέρχεται ὁ σατράπης, καὶ μανιώδης θέλει νὰ σφάξῃ τὸν Πάτροκλον. Ἀλλ' ἐπανέρχονται αὐτοῦ οἱ γονεῖς, καὶ παρακαλοῦσι τὸν Σατράπην, ὅστις τοῦ ἐπιτρέπει ν' ἀναχωρήσῃ, τὴν δὲ Ἀσπασίαν κλείει εἰς ἔτι αὐστηροτέραν φυλακήν. — Εἰς τὴν τετάρτην πρᾶξιν ὁ πατὴρ τῆς Ἀσπασίας μονῳδεῖ περὶ ἐλευθερίας ὅσα καὶ οἷα ὁ Πάτροκλος ἐμονῴδησε περὶ ἡλίου. Ἔπειτα δ' ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ Πατρόκλου μανθάνει ὅτι ὁ Πάτροκλος παρεφρόνησεν· ἔπειτα ἔρχεται ὁ Πάτροκλος παραφρονῶν, ἔπειτα ἔρχεται ὁ Ἀχιλλεύς, φίλος τοῦ Πατρόκλου, ψάλλει προκαθαρίζων, καὶ ὁ Πάτροκλος ἐπανέρχεται εἰς τὰς φρένας του. — Εἰς τὴν ἑ. πρᾶξιν ὁ Πάτροκλος, ἀφ' οὗ ἀποτείνῃ ᾠδὴν πρὸς τὸν χρόνον ὅστις « πάντα φθείρει, πάντα τρώγει, χωρὶς κἂν στιγμὴν νὰ μείνῃ, » ἀποφασίζει

« μὲ ἓν ἅλμα ἐπιμόνως
τ' ὅριον νὰ ἐκπηδήσῃ τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος, »

καὶ φονεύεται. Ἐκεῖ δὲ, ἐκτὸς τῶν γονέων του, οἵτινες ἔρχονται καὶ θρηνοῦσιν, ἔρχεται καὶ ἡ Ἀσπασία, ἥτις « μὲ θρήνους κάμψασα τὴν εὐγενῆ καρδίαν τοῦ φύλακός της, ἐδραπέτευσε· » θρηνεῖ δὲ καὶ αὐτή, καὶ τέλος φονεύεται.

Ἡ θρηνώδης αὕτη τραγῳδία ἔχει τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ἡ προηγουμένη πτωχείαν περὶ τὴν εὕρεσιν, τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν τέχνης, ποιήσεως καὶ καλλιεπείας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶναι καὶ μακροτέρα.

Μετὰ τὰς δύο τραγῳδίας ἕπονται τρία ἐπικὰ ποιήματα, ἢ κἂν ἀποσπάσματα αὐτῶν, ἡ *Σοφία*, ὁ *Ἑλλὴν τοῦ Πίνδου*, καὶ ἡ *Μορφὴ τῶν Ἰωαννίνων*. Ἂν δυσχερὲς κατεδείξαμεν τὸ ἔργον τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὁ ἐντείνων τὴν κιθάραν του εἰς ἐπικὴν στρυνολογίαν, ἀνωτέρων ἔτι δείκνυται ἰδιοτήτων· διότι ἡ μὲν τραγῳδία εἶναι, ὡς εἴπομεν, τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας τὸ ποικίλον καλειδοσκόπιον, τὸ δ' ἔπος εἶναι ἡ εὐρυτάτη μεγαλογραφία παντὸς ὅ,τι ὕψιστον καὶ ὅ,τι ἄριστον ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ ἐνεργείᾳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει. Ἂν ὁ τραγικὸς ποιητὴς πρέπῃ νὰ εἶναι βαθὺς φιλόσοφος καὶ ἀγαθὸς ἠθολόγος, ὁ ἐποποιὸς πρέπει νὰ εἶναι πάνσοφος.

Ἐκ τῶν τριῶν προμνησθέντων ποιημάτων ἡ *Σοφία* καὶ ὁ *Ἑλλὴν τοῦ Πίνδου* ἔχουσι κοινὸν ἁμάρτημα τὸ τοῦ μέτρου, προερχόμενον ἐξ ἧς εἴπομεν τάσεως πρὸς μίμησιν τῶν παρὰ πόδας μᾶλλον ἢ τῶν δοκιμωτέρων παραδειγμάτων, ἅμα δὲ καὶ ἐξ ἧς κατεδείξαμεν συγχύσεως τῶν διαφόρων τῆς ποιήσεως εἰδῶν, ὧν τὸ μὲν λυρικὸν, ἀδόμενον, ἀνάγκην ἔχει τῶν στροφικῶν διαλήψεων καὶ τῆς μουσικῆς ἐπανόδου τῶν αὐτῶν ἁρμονικῶν φράσεων· τὸ δὲ ἐπικὸν, καθ' ὁ διηγηματικὴν ἔχον τὴν φύσιν, πρέπει νὰ χωρῇ συνεχῶς καὶ ἐν μακραῖς ἀστάσεσι. Ναί, κατ' ὀκταστίχους στροφὰς διέρχεται καὶ ὁ Τάσσος τὴν Ἱερουσαλήμ του· ἀλλ' ἐκεῖναι διὰ μόνης διαστέλλονται τῆς ὁμοιοκαταληξίας, μετρικῶς δ' ἔχουσιν ἴσους τοὺς στίχους, ὧν διὰ τοῦτο δὲν διατέμνεται ἡ ἀλληλουχία.

Κατὸς δὲ τούτου οὐδεὶς δύναται νὰ ἐκλεχθῇ εἰς ἐποποιΐαν ἀπροσφορώτερος στίχος τοῦ ἀκαταλήκτου τροχαϊκοῦ διμέτρου ἢ τετραμέτρου· διότι δι' αὐτοῦ ὁλόκληρον τὸ μακρὸν ποίημα ἀπαρτίζεται ἐξ ἀδικόπου σειρᾶς ὁρμαθιστῶν χιλιάδων τροχαίων, λυπούντων τὴν ἀκοὴν, ὡς ὁ μελαγχολικὸς ἦχος τῶν σταγόνων ἐπιμόνου βροχῆς, χωρὶς μία κἂν παρήγορος αὐλλαβὴ παρεντιθεμένη, οὐδὲ στιγμῆς νὰ παρέχῃ ἀναψυχήν.

Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς στροφῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου προσέτι ἀμφότερα τὰ ποιήματα ταῦτα συγχέουσι τὸν λυρικὸν μετὰ τοῦ ἐπικοῦ χαρακτῆρος· διότι ἀνάμεστά εἰσιν ἀμφότερα ὕμνων πρὸς τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν, πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς τὴν ἔρημον, πρὸς τὸν ἄνεμον, καὶ διαφόρων ψυχολογικῶν δεινοπαθειῶν, εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καταλληλοτέρων. Δὲν εἶναι δὲ αὐθαίρετος ἡ τοιαύτη εἰς εἴδη διάκρισις, ἀλλὰ πηγάζει ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ πάσης καλλιτεχνίας, καὶ τῆς ὑπερτάτης πασῶν, τῆς ποιήσεως, ὅστις ἐστὶ τὸ ἀρέσκειν. Καὶ ὅταν μέν τις προτείνῃ νὰ μοι ψάλῃ ὕμνον εἰς τὸν ἥλιον ἢ τὴν σελήνην, διατίθεμαι ἀναλόγως, καὶ τὸν ἀκούω, ἂν θέλω. Ἀλλ' ἂν ὑποσχεθῇ νὰ μοι περιγράψῃ ἀνδρὸς, ἢ ἥρωός τινος τύχην καὶ ἔργα, δύναται μὲν νὰ ἐμβάπτῃ τὴν γραφίδα του εἰς τὴν πολύχρουν τῆς φαντασίας πυξίδα, ὅπως ζωηροτέραν καὶ λαμπροτέραν μοι παριστᾷ τὴν εἰκόνα του, ἀλλ' ἀπαιτῶ νὰ μὴ ἀναβάλλῃ τὴν διήγησιν δι' ὀχληρῶν διακοπῶν, καὶ διὰ μακρᾶς ἀφηγήσεως τῶν πρὸς ἐμὲ ἀδιαφόρων ἐκστάσεών του. Ἔτι δὲ, ὁ μὲν ψάλλων μεθύει οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῆς κύλικος τῆς Μούσης, καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς, καὶ ἐν ταῖς μεταφραῖς, καὶ ἐν ταῖς προσφωνήσεσιν ἐπιτέτραπται αὐτῷ καὶ τι παρένθυρσον καὶ ἐκβεβακχευμένον. Ἀλλ' ὁ ἀφηγούμενος πρέπει σωφρονέστερος καὶ ὁμαλώτερος νὰ εἶναι περὶ τὴν ἔκφρασιν, νὰ θηρεύῃ δὲ τὴν σαφήνειαν, καὶ τὸν ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον.

Τῆς Σοφίας ἡ ὑπόθεσις εἶναι: Νέα Ἑλληνὶς, φυγοῦσα ἐκ τῆς εἱρκτῆς τοῦ σατράπου τῆς Ἠπείρου, καὶ φεύγουσα τὰς ἐρωτικὰς αὐτοῦ προσφοράς, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὸν μνηστῆρά της, ἂν καὶ τὸν ἐνόμιζε τεθνηκότα, καταφεύγει εἰς σπήλαιον, ὅπου ἀπαντᾷ γυναῖκα κηδεύουσαν τὸν υἱόν της. Τὰ λοιπὰ ἄσματα θέλουσι περιλάβει τὰ περαιτέρω.

Ὁ δὲ Ἕλλην τοῦ Πίνδου εἶναι ὁ φιλῶρος, συζῶν, ἐν τῷ Πίνδῳ, ὡς φαίνεται, μετὰ τῆς ἐρωμένης του Εὐφροσύνης, ὅπερ, ὡς καὶ τῶν ἄλλων, ὅσους προανεφέραμεν, ἐραστῶν αἱ σχέσεις, φαίνεται διαβάλλον ὁπωσοῦν τὰ ἤθη τῶν συγχρόνων ποιητικῶν ἡρώων καὶ ἡρωΐδων. Ἐν ἀπουσίᾳ ποτὲ τοῦ φιλώρου, ἥρπασε τὴν Εὐφροσύνην ὁ Σατράπης τῆς Ἠπείρου. Ὁ Φιλῶρος ζητῶν αὐτὴν, ἔρχεται εἰς τὸ κελλίον γέροντος ἱερέως. Ἡ δ' Εὐφροσύνη, ἀντιστᾶσα εἰς τὸν ἅρπαγα, καὶ φυγοῦσα ἐκ τῆς εἱρκτῆς, εἰς ἣν ἐρρίφθη, ἔρχεται καὶ αὐτὴ εἰς τὸ αὐτὸ κελλίον. Ὁ ποιητὴς ὑπόσχεται συνέχειαν καὶ ἄλλων ἀσμάτων, ἐν οἷς δὲν ἐννοοῦμεν τί δύναται νὰ προσθέσῃ μὴ καταστρέφον τὴν ἑνότητα διότι, ἀφ' οὗ οἱ ἐραταὶ ἐχωρίσθησαν, καὶ ἔπειτα πάλιν ἡνώθησαν, τί ἄλλο ἐναπολείπεται; Παράδοξον δὲν εἶναι ὅτι αἱ δύω ὑποθέσεις συναντῶνται ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτῶν ἰσχνότητι· ἀλλὰ παραδοξότερον, πῶς ἐπὶ τοιαύτης ἰσχνῆς ὑποθέσεως, ὁ μὲν τῶν ποιητῶν κατώρθωσε νὰ πλέξῃ πεντακοσίους, ὁ δ' ἕτερος ἑξακοσίους τεσσαράκοντα ὀκτὼ στίχους. Ἀλλὰ παρὰ τὰς σπανίας ἰδέας πυργοῦνται λέξεις ὀγκώδεις, καὶ πλημμυροῦσι πεφυσημέναι ὑπερβολαὶ, καὶ φράσεις καὶ εἰκόνες συγχρούονται, καὶ πολλαὶ εἰσιν αἱ ἀνατολαὶ καὶ αἱ δύσεις, καὶ αἱ δρόσοι καὶ αἱ αὐγαὶ καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ πολὺς ὁ πάταγος καὶ ὁ βόμβος, ὀλίγη δὲ ἡ οὐσία, καὶ ἔτι ὀλιγωτέρα ἡ γνησία ποίησις.

Εἰς τὴν πρώτην ἀμέσως στροφὴν τῆς Σοφίας λέγεται ὅτι

« Ἵπτατο εἰς τὸν ἀέρα ὁ καλλίκομος Ἀπόλλων, »

ὅπερ μεθερμηνευόμενον δηλοῖ ὅτι *ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος*, διότι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σατράπου τῆς Ἠπείρου Ἀπόλλων δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅταν δὲ ὑπῆρχε, ποτὲ δὲν ἵπτατο. — Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἐπιφέρεται

« καὶ ἐν ᾧ ἐπορφυροῦτο τῆς Ἀνατολῆς τὸ μέρος, »

ὅπερ ὅμως συμβαίνει φυσικῶς πρὶν ἢ ὁ καλλίκομος *Ἀπόλλων* ἀναβῇ εἰς τὸν αἰθέρα. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πρώτῃ στροφῇ,

« Τῆς δὲ γῆς τὰ ὄρη πάντα, γίγαντες σκελεθρωμένοι,
ὀρθὴν ἔκεινον τὴν κόμην, ὑπὸ πάχνης ἐστεμμένη, »

ὅπου παρατηρητέον ὅτι *πάντα τὰ ὄρη* τῆς γῆς δὲν εἶναι γίγαντες, καὶ ἂν οὕτως ὀνομασθῶσι τὰ Οὐράλια καὶ αἱ Κορδιλέραι, πυγμαῖοι ἔπονται ὁ Ἡμηττὸς καὶ ὁ Βρυλησσός· ἔπειτα δὲ ὅτι ὁμοίως δὲν εἶναι πάντα τὰ ὄρη ἐσκελεθρωμένα, ἀλλὰ μόνα τὰ ἔχοντα πετρώδεις καὶ γυμνὰς τὰς πλευράς. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἰσι φαλακρά, δὲν ἔχουσι *κόμην*, δηλαδὴ δάση, ὡς ἐκλαμβάνω. Τί ἐστι δὲ ὅτι *ἔκεινον τὴν κόμην ὀρθὴν*; τὴν ῥίπτουσιν ἄρα ἐνίοτε καὶ λυτὴν εἰς τοὺς ὤμους των; Τέλος δὲ ἡ πάχνη ὑγραίνει, λευκαίνει, ἀλλὰ πῶς ἡ πάχνη λαμβάνει *στέμματος σχῆμα*, πῶς στέφει τὴν κόμην;

Κατωτέρω:

« Ἀλλὰ τίς φωνὴ γλυκεῖα τὸν φρικτὸν κόργον πραΰνει; »
Ἀλλ' ἠκούσθη ποτὲ πραϋνόμενος πύργος; Ἡ δὲ φωνὴ ἥτις τὸν πραΰνει, εἶναι φωνὴ κόρης, ἥτις παραβάλλεται συγχρόνως πρὸς ἄγγελον τοῦ Παραδείσου καὶ πρὸς χάριν τῶν χαρίτων ἀραιοτέραν,

" κατοπτρίζουσαν τὰ κάλλη εἰς τὸν ἔκθαμβον αἰθέρα ,,

ὅπερ, ἂν τι σημαίνῃ, φαίνεται κἂν σκοτεινόν· καὶ τέλος πρὸς *γλυκὺν κύκνον τῆς θαλάσσης* (ἐν ᾧ οἱ κύκνοι εἰσὶ λιμνοδιαιτοι), *ἀναβαίνοντα καὶ εἰσφύοντα εἰς τὰς σιγαλὰς ἐκτάσεις*, περὶ οὗ δύναται νὰ ζητηθῇ, τίνες εἰσὶν αἱ σιγαλαὶ αὗται ἐκτάσεις, καὶ πότε ἀναβαίνει εἰς αὐτὰς ὁ κύκνος, ὅστις οὐδαμοῦ ἀ-

ναβαίνει, καὶ κατὰ τί ἡ Σοφία ὡμοίαζε τὸν εἰς τὰς σιγαλὰς ἐκτάσεις ἀναβαίνοντα καὶ εἰσδύοντα κύκνον;

Ταῦτα κείσθωσαν ὡς παραδείγματα, ὀλίγα ἐκ πολλῶν· διότι πᾶσα στροφὴ ἀναλυομένη, εἰς ἐντελῶς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα φέρει.

Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἐλαττώματα τοῦ λόγου παρατηροῦνται καὶ ἐν τῷ Ἕλληνι τοῦ Πένδου, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα εἶναι μὲν μᾶλλον ἐπιμεμελημένη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὀγκωδεστέρα. Ἡ πρώτη στροφὴ ἔχει οὕτω:

"Νύξ, ἡμέρα, ζεῦγος ἵππων πτερωτῶν, ἑτεροχρόων,
τὸν δόρατον τοῦ χρόνου δίφρον ἔλκουσιν ἀθρόον,
καὶ ὀπίσω ἴχνος ἄλλο οὐὲν ἀφήνουσιν, ἢ μόνον
τὴν σκιὰν τοῦ παρελθόντος, τὴν σκιὰν νεκρῶν αἰώνων,
ἥτις φεύγουσα τῶν τάφων τὴν ἐχέμυθον σκοτίαν,
εἰς τοῦ πνεύματος τὴν νάρκην, εἰς τοῦ νοῦ τὴν ἠρεμίαν,
διηγεῖται τὴν μεγάλην
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν νεκρῶν αἰώνων πάλην."

Ὅλα ταῦτα φαίνονται δηλοῦντα, ὅτι παρέρχονται αἱ ἡμέραι, καὶ μένει μόνη ἡ μνήμη των. Ἀλλὰ ἔστω ὅτι ἡ νὺξ καὶ ἡ ἡμέρα εἶναι ζεῦγος πτερωτὸν, διότι παρέρχονται (καὶ τί δὲν παρέρχεται;) προσέτι καὶ ἑτερόχρουν. Ἀλλὰ διατί εἶναι *ζεῦγος ἵππων*; Ἕλκουσι δὲ τὸν δίφρον τοῦ χρόνου· ἀλλὰ τὸ *ἀθρόον* τί ἄλλο θέλει ἢ ν' ἀπαρτίσῃ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν; Πῶς δ' αἱ ἡμέραι δὲν ἀφήνουσιν ἴχνος ἄλλο ἢ τὴν σκιὰν τοῦ παρελθόντος; Ἀλλ' ὅλα τὰ γινόμενα καὶ ἀπογινόμενα ἐν τῇ γῇ, ὅλα τὰ ἐγειρόμενα καὶ κατεδαφιζόμενα δὲν εἶναι ἴχνη τῆς παρόδου τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν; Ἔπειτα δὲ ἡ σκιὰ τοῦ παρελθόντος, ἡ σκιὰ τῶν νεκρῶν αἰώνων, ἣν ἀφήνουσιν αἱ ἡμέραι, φεύγει τὴν ἐχέμυθον σκοτίαν τῶν τάφων, καὶ διηγεῖται τὴν πάλην τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν νεκρῶν αἰώνων. Ἂν αἱ λέξεις αὗται περιέχωσί τινα ἔννοιαν, τὸ πνεῦμα δὲν δύναται νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ ἀκόπως, εἰς τὴν ποίησιν δὲ τὸ πνεῦμα θέλει νὰ τέρπηται καὶ ὄχι νὰ κοπιᾷ. — Εἰς τὴν δευτέραν δὲ στροφὴν τὸ ἅρμα φέρον στέμμα δάφνης (διατί δάφνης, ἥτις θάλλει δι' ὅλου τοῦ ἔτους;), μύρτου καὶ ναρκίσου, εἶναι φίλος ἄγγελος τοῦ (ἀπὸ τὸν παράδεισον) ἐξορίστου ἥνιοχοῦ, καὶ ὁ ἄγγελος οὗτος ψάλλει τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ δάφνη δὲ καὶ ἡ μυρσίνη ἐπανέρχονται καὶ εἰς τὴν τρίτην στροφὴν, στέφουσαι τὴν φύσιν, ἥτις κρατεῖ σκῆπτρον, ἔχουσα ὑπήκοον τὸν Πένδον, ὅστις χύνει ἄρωμα λατρείας. — Λέξεις καὶ πάλιν λέξεις, καὶ στόμφος καὶ σύγχυσις.

Τὸ τρίτον τῶν ἐπῶν τούτων, *Ἡ Ἀμνὴ τῶν Ἰωαννίνων*, εἶναι διὰ στίχων ἀνομοιοκαταλήκτων, ὅπερ, προκειμένου περὶ μετρίας στιχουργίας, ἀφαιρεῖ τὰ ἐννέα δέκατα τῶν δυσχερειῶν αὐτῆς. Καὶ ἐννοοῦμεν μὲν τὴν ἐπιτήδευσιν τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ὅταν πρόκειται περὶ εἰσαγωγῆς τῶν προγονικῶν μέτρων, ἢ περὶ ἀκριβοῦς μιμήσεως τοῦ ὕφους τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων. Ὅταν δὲ ἄνευ τούτων, τοῦ κοινοῦ καὶ πεπατημένου στίχου χρῆσιν ποιούμενοι, γυμνῶμεν αὐτὸν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, τότε κόσμημα τῇ ἀκοῇ σύνηθες καὶ προσφιλὲς ἀφαιροῦμεν, οὐδὲν ἀντάξιον ἀντικαθιστῶντες, καὶ ἀδυναμίας στιχουργικῆς δικαίαν ὑπόνοιαν δίδομεν.

Τὸ ποίημα τοῦτο ἐκρίθη προτιμώτερον τῶν δύω προηγουμένων, καὶ ὑπερτερεῖ ἐκείνων κατά τινας ἰδιότητας, αἵτινες ὅμως εἰσὶ δευτερευούσης τάξεως, οὐδ' ἀπαρτίζουσι τὴν ἀληθῆ ποιητικὴν ἀξίαν. Ἡ μία τῶν ἰδιοτήτων τούτων εἶναι ὅτι ὁ μῦθος, μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐζητημένος καὶ διεσκευασμένος, ἔχει οὐχὶ μὲν λίαν ἔντεχνον, ἀλλά πως ἀρτιωτέραν τὴν πλοκὴν καὶ λύσιν. Καὶ ἐντεῦθα ὁ Σατράπης τῆς Ἠπείρου ἁρπάζει κόρην, Εὐφροσύνην καὶ ταύτην, θυγατέρα τοῦ φίλου καὶ εὐνοουμένου τοῦ Λάμπρου, ἐρωμένην δὲ τοῦ νέου Γιαννάκη, ὅστις ἔγινε λῃστὴς ἀφ' οὗ ὁ σατράπης εἶχε φονεύσει τοὺς γονεῖς του. Ὁ σατράπης τὴν ἐγκλείει εἰς πύργον, ὅθεν αὐτὴ ἐξ ἀπελπισίας κρημνίζεται εἰς τὴν λίμνην καὶ πνίγεται. Ὁ πατήρ της, ἐκδίκησιν ζητῶν, καὶ ἐπερχόμενος νὰ φονεύσῃ τὸν σατράπην, ἀπαντᾷ τὸ πτῶμα τῆς θυγατρός του, καὶ ἀποθνήσκει ἀπαρηγόρητος. Ὁ δὲ μνηστήρ της, τραυματισθεὶς ἐπὶ τῆς ἁρπαγῆς της, λαμβάνει παρὰ τοῦ σατράπου ψευδεῖς ὑποσχέσεις ὅτι θέλει τῷ ἀποδοθῇ ἡ νέα, φέρεται πρὸς αὐτὴν νεκρὰν, καὶ ἀποθνήσκει ἐπίσης. Περίεργοι δ' ἐπεισόδιοι εἶναι, ὅτι πρὶν ὅλων τούτων, καὶ ἔτι καλῶς τῶν πραγμάτων ἐγόντων, ὁ Γιαννάκης ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἂν αὐτὴς ἀποθάνῃ, ἡ Εὐφροσύνη ἠμπορεῖ νὰ νυμφευθῇ ἄλλον, ἂν καὶ αὕτη διαμαρτύρηται περὶ τοῦ ἐναντίου, ἀπορασίζει νὰ τὴν φονεύσῃ, καὶ μόνη ἡ ἁρπαγὴ τοῦ σατράπου τὸν σώζει τῆς μαχαίρας του, ὅπερ ὅμως δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ τὸν ὀνομάζῃ πάντοτε «χρυσόν» της Γιαννάκην. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος τούτου εἶναι χυδαίως δημώδης, ἰχυρὰ καὶ πλουσία γραφική, ἐντεταμένη τῆς ἀκατεργάστου ἀλλὰ καὶ νευρώδους ἐκείνης χάριτος τῆς διαλέκτου τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, ἥτις φαίνεται ἀποπνέουσα τὸν ὀρεινὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐλάτειαν· μηνύει δὲ εἰς τοὺς πεπατημένους τόπους ἐνίοτε καὶ καθαρωτέρας ἐκφράσεις, ὡς: *Κ' ἐπαίξαμε ἀστὶ ἐμπτοῦ. Θὰ δοκηθοῦν τὴν πόρτα. Ὄπου. Ἀς δοῦ, δὲν ἐκινεῖτο, τὸν εἶχανε*, καὶ ἄλλα ὅμοια.

Ἡ δὲ ἄλλη τοῦ ποιήματος τούτου ἰδιότης, ἥτις καθ' ἑαυτὴν μὲν εἶναι ἐλάττωμα, συγκριτικῶς ὅμως πρὸς τὰ προηγούμενα ποιήματα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προτέρημα, εἶναι τὸ μέχρι πτωχείας ἀκόσμητον τοῦ λόγου, ἀποβαίνοντος εἰς ταπεινὴν πολλάκις πεζολογίαν. Ἀλλὰ κἂν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου ἰδάφους, ἂν καί τι ποῦ φύεται μικρὸν ἀνθύλλιον, καὶ τοιούτων δὲν στερεῖται ἐνιαχοῦ ἡ ἐστιχουργημένη αὕτη διήγησις, δύναται τοῦτο νὰ ἐλκύσῃ τὴν ὄψιν, ὅπερ ἀδύνατον ἐν τῇ ἄλλοις ἐκείνοις πεζοπεμφθείσαις ποιήμασι, μεταξὺ τῶν ὀρείων καὶ τῶν κοιλάδων καὶ τῶν γιγάντων καὶ τοῦ χάους καὶ τῶν αἰθέρων. Ὁ ποιητὴς τῆς Λίμνης τῶν Ἰωαννίνων δι' ἀνωνύμου αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν, διεβεβαίωσεν αὐτῇ ὅτι εἶναι ὀκτωκαιδεκαέτης νεανίας, ὅπερ ἴσως ἐδύνατο νὰ διαθέσῃ ἐπιεικέστερον αὐτὸν, ἀποβλέπουσαν πρὸς τὴν ἡλικίαν του. Ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ δύω μέτρα καὶ δύο σταθμά. Ἂν τὸ λυπηρότερον μέρος τοῦ καθήκοντος αὐτῆς ἐκπληρούσα, κατὰ τὴν ῥητὴν ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ ἐκφρασθεῖσαν εὐχὴν, καταδεικνύῃ κατὰ τὴν κρίσιν

αὐτῆς οὐ μόνον τὰς ἀρετὰς τῶν ἀριστευόντων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἧττον ἐπιτυχῶν ποιημάτων, νομίζει ὅτι διὰ τούτου οὐχ ἧττον ὑπηρετεῖ τῇ ἐθνικῇ φιλολογίᾳ, ἔτι δὲ καὶ τοῖς θιασώταις αὐτοῖς, τοῖς μὲν προόδου δεκτικοῖς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν καὶ τὰς ἐπιπροσθούσας ὑφάλους ὑποδεικνύουσα, τοὺς δὲ μάτην ἀποπειρωμένους τῆς ἀνόδου τοῦ Ἑλικῶνος ἄντικρυς ἀποσοβοῦσα· πρὸ πάντων ὅμως οὐδόλως μεταμελεῖται ὅτι μετριάζει τὸ θάρρος τῶν νεωτέρων, καὶ τῶν οὔπω τὰς τῶν σχολείων ἕδρας καταλιπόντων· διότι αἱ Μοῦσαί εἰσι ζηλότυποι, καὶ θέλουσιν, ἡ τῆς ποιήσεως ὡς καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν, ἀπερίσπαστον τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν τὴν λατρείαν καὶ εἰσὶ μὲν κόσμος καὶ ἀναψυχὴ ἄνθη τινὰ ποιήσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμβριθεστέρων σπουδῶν παρέργως δρεπόμενα, ἀλλ' ἡ σπουδαία τῆς ποιήσεως καλλιέργεια πρὸ τῆς περατώσεως τῆς ἐγκυκλίου ἀγωγῆς, καὶ αὐτὴν βλάπτει καὶ κολοβοῖ, καὶ τὴν ποίησιν στερεῖ τῶν μετὰ ταῦτα χρησιμωτέρων τῆς ἐφοδίων. Ἡ ποίησις εἶναι τὸ ἄνθος τὸ φυόμενον ἀπὸ τῆς ῥίζης τῆς γνώσεως.

Μετὰ τὰ τρία ταῦτα συγγενῆ ποιήματα, τάττομεν δύο ἔτερα, ἔτι μείζονα ἔχοντα τὴν προσάλληλον σχέσιν. Ἐπιγράφονται δὲ ταῦτα τὸ μὲν: *ἡ 25 Ἰανουαρίου* 1853, ἐξυμνοῦν τὴν εἰς Ἑλλάδα πρώτην ἔλευσιν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, τὸ δὲ: *Τὸ ὄνειρον τοῦ Βασιλέως κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ* 1853. Ὑπάρχει δὲ τοσαύτη ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀδελφικὴ ὁμοιότης, ὥστε καὶ ὁ πατρικὸς τύπος ἐν ἀμφοτέροις, εἰ καὶ ποικιλλόμενος, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀναγνωρίζεται· ἡ ζωηρότης δηλαδὴ τῆς φαντασίας, καὶ τῆς καρδίας ἡ εὐαισθησία, καί τις τρυφερὰ περιπάθεια περὶ τὴν ἀντίληψιν, καὶ τῆς τέχνης ἡ φιλόκαλος γνῶσις. Εἰσὶ δὲ ἀμφότερα γεγραμμένα εἰς τὴν αὐτὴν ἀπαράλλακτον γλῶσσαν, τὴν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὴν νευρώδη ἐκείνην καὶ ἐναρμόνιον, ἣν αὐτοματόως λαλεῖ ἡ ποίησις, ὅταν θέλῃ νὰ κρούσῃ τὴν ἀφελῆ λύραν τῶν ὀρεσιβίων Τουρταίων, μὴ ἀπηλλαγμένην ὅμως καί τινων ἀνωμαλιῶν, οἷον χρήσεως ἢ ξένων ἢ ἑλληνικωτέρων τινῶν λέξεων. Ἐκ τῶν δύω ἀδελφῶν (διότι ἡ συγγένεια μᾶς φαίνεται ἀναμφισβήτητος), ὁ πρωτότοκος κατὰ πάντα λόγον ὑποχωρεῖ εἰς τὸν δευτερογενῆ. Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ἔκτασιν, διότι οἱ στίχοι τῆς 25 Ἰανουαρίου, ἀντιγραφόντες ὡς τοὺς τοῦ ὀνείρου, ἀπαρτίζουσι μόνον διακοσίους ἐννενήκοντα δεκαπενταπλάσους ἀνομοιοκαταλήκτους, ὥστε, ἄνευ τῆς ἀδελφικῆς ἐπικουρίας οὐδὲ κἂν ἐδύναντο νὰ γίνωσι δεκτοὶ εἰς τὸν διαγωνισμὸν, ἐν ᾧ οἱ τοῦ ἄλλου ποιήματος συμποσοῦνται εἰς 589. Τοῦτο ἄρχεται διὰ τῶν ἀκολούθων στίχων:

«Ἀνοίχτε τὰ παράθυρα νὰ πάρω, ἀνοίχτε, ἀέρα,
νὰ ἰδῶ τοῦ ἥλιου τὴν χαρὰ, νὰ ἰδῶ καὶ τὴν Ἀθήνα·
ὄνειρο μὲ βασάνισε στὰ ξημερώματά μου·
τρέμουν τὰ φυλλοκάρδια μου στὰ ἔχω ἰδωμένα.»

Ἀπαντῶνται δ' ἐν αὐτῷ εἰκόνες καὶ σκηναὶ ἰσχυρόταται, καὶ ἄξιαι τῆς γραφίδος τοῦ Δάντου. Τὸ μέρος τοῦ ᾅδου ὅπου εἰσὶ καταδεδικασμένοι οἱ προδόται καὶ ὀλετῆρες τῆς πατρίδος, περιγράφεται οὕτω:

«Σὰν τὸ γεράκι τὸ ἄγριο χουμᾷ γ' ἀρπάξῃ ὀρνίθι,
μὲ τόση, μοῦ ἐφάνηκε, κινοῦμε ὀγλήγορράδα.
Ἀπὸ τὸ χέρι μὲ κρατεῖ, εἰς χῶμα δὲν πατοῦμε·
σατὰ σὰν πηγαίνουμε. Ἀπὸ ζερβιὰ μ' ἀκούω
κλαψομανιὸ, φωναῖς πολλαῖς, κουδουνητὸ ἀλύσεων,
γλώσσαις φωτιᾶς ὑψώνονται, πυρὸς πελάγη ἀφρίζουν,
'ς τὴ φλόγα ἀνθρώποι κολυμβοῦν, μὲ τὸ ζουγὶ πελεύουν,
τὸ πῦρ ποῦ χύνει τοὺς ἀφροὺς, καὶ λάγια γαργαρίζει·
Πιάρνει τ' αὐτί μου ταῖς μιλιαῖς, κ' ἤτον κακαῖς θλασφημίαις.

Ἀνάθεμα τοὺς αἴτιους μας, πατέρα καὶ μητέρα!
νὰ μὴ εἶχε φέξει αὐγερινὸς, νἄχε καὶ ἡ χτίσις,
παρὰ ποῦ γεννηθήκαμε 'ς τὸν ἥλιο τῆς ἡμέρας.
Ἠγάθηκε! ἀγένητος νὰ ἤθελε βρεθοῦμε!»

Λυπηρὸν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν καὶ ἄλλας ἔτι ὡραιοτέρας περικοπάς. Ἀλλὰ, ἐν ᾧ τοῦ ὅλου ποιήματος ἡ τάσις ἐστὶν ἠθικωτάτη, καὶ πολλὰ κοινωφελέστατα καὶ πατριωτικώτατα ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ, εἶναι ὅμως καὶ ἔμπλεων ἀκανθωδῶν μερῶν, δυναμένων, ἂν οὐχὶ ν' ἀναξέσωσιν, ἀλλὰ κἂν ν' ἀναπολήσωσι πληγὰς ἐφ' ὧν πάντες συμφέρον καὶ καθῆκον ἔχομεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς αἰνίττεται, νὰ σύρωμεν τὸν πέπλον τῆς λήθης καὶ τῆς ἀφέσεως.

Ἀπὸ τοῦ σοβαροῦ καὶ κατηφοῦς τούτου ποιήματος στρεφόμεθα πρὸς ἕτερον εὐτράπελον ὅλον καὶ εὔχαρι, τὸ ἐπιγραφόμενον *Γραουμουμαγίαν*. Τοῦτο, ἡρωικωμικὸν ὂν καὶ ἐπαγγελόμενον, βαίνει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἄλλοτε ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐξόχως ἐπαινεθέντος Στράτη Καλοπίχηρου. Καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἀστεία ἐν ὅλοις. Εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ποιητοῦ ἐπινεύσασα ἡ Μοῦσα, κατέρχεται πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ θαύματος μεταμορφοῖ αὐτὸν εἰς μῦν (ποντικὸν), καὶ καταβιβάζει αὐτὸν εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς χώρας Πιπελιῶς, κατοικούμενον ὑπὸ ὅλου ἔθνους μυῶν. Ἀρχαῖος εἶναι ὁ πόλεμος μεταξὺ τῆς γραίας οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν θηρίων τούτων. Πρὸ εἴκοσι ἤδη ἐτῶν ἠθέλησε νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτὰ διὰ φαρμάκου, ἀλλὰ κατὰ λάθος γευσάμενος τούτου αὐτὸς ὁ σύζυγος αὐτῆς, κατέστρεψε τὸν βίον οἰκτρῶς. Ἔκτοτε οἱ μῦς κατέκτησαν τὴν οἰκίαν, καὶ νυχθημερὸν βασανίζουσι τὴν γραῖαν, ὥστε αὐτὴ μὲν σύμμαχον καὶ μυοθήραν ἔχουσα τὸν Σεργιάδην, πολιορκητικὰς δὲ μηχανὰς τὰς παγίδας καὶ τὰς μυέγρας, διαλογίζεται τὴν καταστροφὴν τῶν ἐχθρῶν της, οἱ δὲ μῦς παρασκευάζονται σπουδαίως εἰς ἄμυναν. Ὁ ποιητὴς ἀκούει ἔνα μῦν Δημοσθένην ἀγορεύοντα εἰς τὴν τῶν μυῶν ἐκκλησίαν, εἶτα δ' ἐρωτικὰς σχέσεις συνδέσας μέ τινα ποντικὴν νεάνιδα, ἐκλέγεται, προτάσει τοῦ πενθεροῦ του, πρέσβυς πρὸς τοὺς κώνωπας ὑπὲρ συμμαχίας. Καὶ τὸ μὲν μέρος τῆς μάχης αὐτῆς, ἐξ 763 στίχων συνιστάμενον, ἐλλείπει· ὑπάρχουσι δ' οἱ ἀκροτελεύτιοι στίχοι, ἐξ ὧν μανθάνομεν ὅτι ἀπέθανεν ἡ Πιπελιὼ, τρομάξασα, διότι μῦς εἰσεπήδησεν εἰς τὸν κόλπον της· ὅπου παρατηρητέον ὅτι ἡ λύσις οὐδόλως πηγάζει ἐκ τῆς θέσεως, ἤτοι ἐκ τῶν συμβάντων τῆς μάχης, διότι ὁ μῦς ἐδύνατο νὰ πηδήσῃ εἰς τὸ στῆθος τῆς γραῖας ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων στίχων, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ τέλος του.

Στίχον ὁ ποιητὴς παρεδέχθη τὸν τοῦ Στράτη, ἤτοι τὸν τρίμετρον ἰαμβικὸν ἀκατάληκτον, ὥστε τάτ-

τεται μετ' ἐκείνων οἷς εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται, ὡς ἀγωνιζομένους, καὶ δι' εὐφυῶν ἔργων συντελοῦσιν εἰς τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐπανάκαμψιν τῶν ἀρχαίων μέτρων εἰς τὴν ποίησιν ἡμῶν. Καὶ λέγει μέν που περὶ ἑαυτοῦ ὁ ποιητής·

Κοτυληδὸν κατέφαγον τὸν Ὅμηρον,
τὸν Σοφοκλέα κ' Εὐριπίδην, καὶ θερμὸς
τῶν μέτρων τῶν ἀρχαίων ζηλωτὴς εἰμί·
Ἁπλῶς δ' εἰπεῖν τῆς ἱπποκρήνης μονονοὺ
ἀπάσης ἀνενεστὶ ἐμφορησάμενος,
καὶ ἐν τοῖς Κασταλείοις νάμασιν ἀπολουσθεὶς
κηλίδα πᾶσαν καταληκτικὴν ἐγώ,
αὐτόχρημα Φοιβόληπτός σοι πρόκειμαι.

Ἂν ὅμως καὶ κατέφαγε τοὺς ἀρχαίους ποιητάς, ὡς τῷ ὄντι ἐξ ὅλου τοῦ ὕφους του φαίνεται, ἀλλὰ δὲν ἐξῳκείωθη ἐντελῶς καὶ τὸν στίχον αὐτῶν, καὶ τὸ ὠτίον πολλάκις τὸν ἀπατᾷ, καὶ εἰς συνεχῆ τὸν παράγει μετρικὰ σφάλματα. Οὕτω πάμπολλοι τῶν στίχων του βραχυκαταληκτοῦσι ἢ πλεοναζουσι κατὰ πόδα, ὡς τοῦ πρώτου παραδείγματα τὰ:

Ἐπειδὰν προῦπτος κίνδυνός τις ᾖ . . .
οὐ μέν τοι ταῦτα ἔπραττον ἡμῶν . . .
νῦν μὲν πρὸς νότον, νῦν δὲ πρὸς βορρᾶν . . .

Τοῦ δὲ δευτέρου

Καὶ ἐν τοῖς Κασταλείοις νάμασιν ἀπολουσθεὶς . . .
ἐπιμαχίας τε καὶ συμμαχίας ἱερὰς . . .
ὡς τίμιος, εἰλικρινὴς καὶ εὐσυνείδητος . . .

Ἐκτὸς δὲ τούτου πάμπολλοι στίχοι δὲν ἔχουσι τὴν ὀρθὴν τομὴν ἢ τὴν πενθημιμερῆ καὶ ἑφθημιμερῆ, ἀλλὰ τέμνονται ἐν τῷ μέσῳ εἰς δύω διμέτρους βραχυκαταλήκτους, ὡς:

Εἰσέδημεν λοιπὸν — ἀλίσγαντος εἰς γῆν . . .
ἡ γραῖα Ἀλδιῶν — ἀπόστολον νηῶν . . .
ἀπὸ τοῦ βήματος — κατὰ τοῦ Πάρκερας . . .
Ἐννόησ' ἀσβέστος — εὐθὺς πως ἤναψε
ἀγάπης κ' ἔρωτος — κ' εὐθὺς προσέδραμον . . .

Ἡ δὲ γλῶσσα, πλὴν ὅπου ἡ Πιπελιὼ ὁμιλεῖ, εὐστοχώτατα καὶ ἀκριβέστατα χυδαΐζουσα, εἶναι καθαρωτάτη, ἐκλεκτὴ καὶ ἐντεχνος, πολλαχοῦ ὅμως ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἄνευ ἀνάγκης ἀρχαΐζουσα, χωρὶς τοῦτο ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιστάσεων, νὰ προσθέτῃ τι εἰς τὸ κωμικὸν καὶ γελοῖον, καὶ ἐνίοτε φευκταίας ἐπαναλήψεις τινὰς παραβλέπουσα· κατὰ τὰ ἄλλα δὲ εἶναι ζωηρά, εἰκονική, καὶ εἰς ποίησιν πρέπουσα. Εἰς χαρακτηρισμὸν τοῦ γλωσσικοῦ χαρακτῆρος κείσθω τὸ τεμάχιον τοῦτο, ἐν ᾧ οἱ δύω πρέσβεις ἔρθασαν «εἰς γῆν

«τὴν τῶν Κωνώπων, ἥτις παρὰ μὲν μυσὶ
καλεῖται κωνωπία, οἱ δὲ ἄνθρωποι
Χασέκειον καλοῦσι κῆπον καὶ βοτανικόν.

Ἐνταῦθα εἷς τῶν πρέσβεων,

. . . ὁ Μυοχάρης ὅλως ἄπειρος
Τῶν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ; (οἷτινες οὐδὲν
Ἐλεύθερον ἀγνοοῦσι ποτ' εἰς τοὺς μῦς
Χωρὶν ἢ καὶ εἰς τοὺς Κώνωπας, ἀλλὰ
Τὰ πάντα νὰ καρπῶντ' οἱ ἀπλησιάζεται
Ἐπιθυμοῦσιν) εἰς χωρίον γῆς ἐκεῖ
Κεκαλλιεργημένον καλῶς ὥρμησεν
Ἀφρόνως· ἐγὼ δὲ τὸ ἐπικίνδυνον
Ἀσκέπτου τόσον εὐνοῶν διαγωγῆς
Πτερέεντα προσηύδων αὐτῷ ἔπεα·
« Ἀφρανίες, ὦ Μυόχαρες διοτρεφές,
Πεδίοιο βοτανικοῖο τοῦδ' ἵων
Μὰλ' ἔνθα τε καὶ ἔνθα, βιβηλίων τε
Ἀσκληπιοῖο δάπεδον τόδ' ἱερόν.
Μὴ σέ που, μέλει, ζαθέοι κήπαιο,
Δεινὸν ὄμμα σαφοῖο Ὀρμανίδαο
Ἷπ νῦν δηθύνοντα κηχείῃ ἤ ποτε
Ἰόντα αὖτις ὕστερον, μὴ νύ τοι οὐ
Πειθὼ τ' ἐπέων τόδ' ἔς οὐ χραίσμῃ τοι
Αὐδὴ λιγειά τ' ἠδ' ἐπέων κράνεα ! ».

Καὶ ὅτι μὲν φιλολόγος εἶναι ὁ ποιητής, τοῦτο εἶναι πρόδηλον, ἀλλ' εἶναι ἐν ταύτῳ καὶ *λογόμυιλος*, ἐνίοτε *μέχρι λαλιᾶς ἐπιπολαίου προβαίνων* (Στοβ.). Τοιόντι τὸ ποίημα τοῦτο ἀποδεικνύει ἐναργῶς τὸν κίνδυνον τῆς χρήσεως τοῦ τριμέτρου ἰαμβικοῦ, οὐχὶ ἐν τῷ δράματι, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλ' ἐν μακροτέροις ποιήμασι· διότι τὸ λεκόμενον καὶ οὕτως εἰπεῖν λογαοιδικὸν τῆς ἁρμονίας αὐτοῦ, παρασύρει τὸν κάλαμον τοῦ ποιητοῦ εἰς *ἀχανὴ εἰμύθιον ὠκεανίδι*, καὶ ἐν τῇ πεζῇ ἀποβαινούσῃ πολυλογίᾳ ἀναλύεται τὸ ἄλας τῆς εὐρυτίας καὶ τὸ τοῦ σκώμματος δραστικόν, καὶ ἀποπνίγονται αἱ ἰδέαι.

Τοῦτο εἶναι τὸ πρώτιστον ἐλάττωμα τοῦ παρόντος ποιήματος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς φαίνεται ἑαυτῷ συγγινώσκων, ὅταν εἰρωνικῶς λέγῃ:

« τῆς συντομίας μου
πολλὰ οἱ ἀναγνῶσται ἔχουσι λείψανα »

Ἀλλὰ δὲν φαίνεται θεωρήσας αὐτὸ τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε καὶ νὰ τὸ διορθώσῃ, εἰκὸς ὀρθῶς κρίνων· διότι τοῦτο ἀφαιρεῖ ἀληθῶς τὸ πλεῖστον τῆς ἀξίας τοῦ ἄλλως ἐπαινετοῦ τούτου ποιήματος. Μακρηγορίαν δὲ λέγοντες, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν τοῦ ὅλου ποιήματος ἔκτασιν, οὔτε τὰς συνεχεῖς παραβάσεις, ἢ τὸν μέγαν τῶν περιπετειῶν ἀριθμόν, ἀλλὰ τὰ διὰ πολλῶν λεγόμενα, δυνάμενα ἐν ὀλίγοις, καὶ τὴν σώρευσιν στίχων οὐδὲν προσθέντων εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ ἐξασθενούντων μᾶλλον ἢ ἐπιβρωννύντων τὸ ἀποτέλεσμα. Αἱ παρεκβάσεις ἐξ ἐναντίας περιέχουσι πολλὴν χάριν ἐνίοτε, καὶ εἶναι τὰ κομψότερα τοῦ ποιήματος τούτου κοσμήματα. Οὕτως, ὅταν ὁ ποιητὴς διηγῆται τὰς ἁπλοποιητικὰς παρασκευὰς τῶν ποντικῶν, διεσχυρίζεται ὅτι αὐταὶ οὐδὲν πρέπει νὰ ἐκπλήξωσι, διότι καὶ οἱ μῦς μεγάλοι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καθ' ὅλα, καὶ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ κατὰ τὰς τέχνας, προώδευσαν.

Παραλείπω προτερήματα
Πόλλ' ἄλλα καὶ ἐπαινετὰ τῶν ποιημάτων —
Ἀλλὰ τὴν βιβλιομαχίαν φεῦ! ἀπεῖν αὐτῶν
Ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς ποτε δὲν κατορθώνει ;
Ἐπὶ ζωῆς του εἰς δὲν εἶδε πάντοτε,
Φοιτῶντα τῆς νυκτὸς εἰς τὰ βιβλία του
Καὶ μελετῶντα μετ' ἐπιστασίας καὶ σκοπὸν
Τὰ μᾶλλον ἀξιόλογα συγγράμματα ;
Τοῦ λόγου τούτου μάρτυς ἀξιόχρεως
Ὑπάρχεις σὺ Βουρβώνος Ἀριθμητική,
Ἧς ὅλον τὸ περὶ ῥιζῶν τῶν κυβικῶν
Κεφάλαιον ἐγίνου ὁρῶν' ἀσπάσιον
Σορβοῦ τινος καὶ μαθεμαστοῦ μυθὸς,
Καὶ ταῦτα ἐν νυκτὶ μιᾷ, ἐν ᾧ ἐγὼ
Δι' ὅλων μεγάλων θρανίων τὸ κρανίον μου
Καὶ σκάπτων μὲ τὴν δικέλλαν τῶν λογισμῶν
Τοῦ πνεύματός μου τὸ ξηρὸν χωράφιον,
Πολλὰ μοχθήσας μόλις ποτὲ ἔσχυσα
Ῥιζάρια νὰ ἀνασκάψ' ὀλίγιστα.
Καὶ σεῖς οἱ κλασικώτατοι τῶν ποιητῶν
Καὶ τῶν πεζῶν, ὦ οὐ Κρουσεία ἔκδοσις
Ὁμήρου, καὶ σὺ Θουκυδίδου Πόππειε,
Ἠκρωτηριασμένοι ὡς ἀγάλματα
Τῆς ποντικῆς φιλομαθείας καὶ σπουδῆς
Μαρτύρια περίτρανά μοι πρόκεισθε.

Ἄλλο δ' οὐχ ἧττον θεμελιῶδες ἐλάττωμα τοῦ ποιήματος τούτου εἶναι, ὅτι σκοπὸν κυρίως δὲν ἔχει· διότι τῆς ὑποθέσεως, ἥτις ὡς ἀφορμὴ μόνον ἁπλῆ πρέπει ὁμολογουμένως νὰ θεωρηθῇ, ὀλιγίστη ἐγένετο χρῆσις πρὸς διακωμῴδησιν τῶν γελοίων ἢ ἀτόπων τῆς κοινωνίας, ἢ τάξεων ἐν αὐτῇ ἢ ἀτόμων· καὶ πολλὰ μὲν ἐν τῷ ποιήματι ἰδιορρύθμως πολλάκις καὶ πρωτοτύπως καὶ εὐφυῶς λέγονται περὶ μυῶν, καὶ περὶ κωνώπων καὶ Πηπελιῶς, καὶ πολλὰ οὐ ψεκτὰ παρῳδοῦνται, ὡς οἱ τοῦ Δημοσθένους Φιλιππικοί, ἀλλὰ πάντα ταῦτα φαίνονται οὐδὲν ἕτερον αἰνιττόμενα, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἐφαρμογὴν ἠθικὴν ἢ κοινωνικὴν λεγόμενα. Ἕνεκα τούτων, τὸ ποίημα διακρίνεται μὲν διὰ πολλῶν ἐξόχων προτερημάτων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἔλλειψιν οὐ μικρὰν ἔχει, καὶ πρὸ πάντων ἀπολείπεται τοῦ σκοποῦ ὃν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἡ τοιούτου εἴδους ποίησις.

Πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντων ποιημάτων, κἂν τῶν ἐμβριθῶν καὶ τῶν εἰς καθαρὰν διάλεκτον γεγραμμένων, ὑπερέχει ἀναμφισβητήτως τὸ ἐπιγραφόμενον *Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος Ὁ* . . . . . Τοιαύτη τοιαύλάχιστον εἶναι ἡ πεποίθησις τῆς πλειονοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς. Καθ' ἑνὸς δὲ τῶν μελῶν, τοῦ Κ. Κομμανούδου τὴν γνώμην, τὸ ποίημα τοῦτο πρέπει νὰ ταχθῇ τέταρτον μόνον κατὰ τὴν σειράν. Καὶ διαιρεῖται μὲν καὶ τοῦτο κατὰ στροφάς, δὲν μεταχειρίζεται ὅμως τὸν φορτικῶς μονότονον τετράμετρον ἐκεῖνον τὸν τροχαϊκόν, ἀλλὰ τὸν πολὺ ποικιλώτερον καὶ νευρωδέστερον τετράμετρον τὸν ἰαμβικόν, εἰς συλλαβὴν καταληκτικόν, συναναμεμιγμένον μετὰ διμέτρου. Περὶ τῆς πλοκῆς καὶ οἰκονομίας τοῦ ποιήματος, ἂν καὶ τὴν ὑπόθεσιν λέγῃ συνοπτικῶς ἐν προοιμίῳ ὁ ποιητής, εἶναι ἀδύνατον νὰ κρίνῃ ἡ ἐπιτροπή· διότι τοῦτο ἔχουσι κοινὸν τὸ ἐλάττωμα τὰ παρουσιαζόμενα εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἀποσπάσματα, ὅτι δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν ἐν συνόλῳ, καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ μία τῶν πρωτίστων ἰδιοτήτων ἑκάστου φιλολογικοῦ καὶ ἐν γένει καλλιτεχνικοῦ προϊόντος, ἡ διάθεσις τῶν μερῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀναγκάζεται ἐξ ὀνύχων νὰ κρίνῃ τοὺς λέοντας. Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος τούτου, καταγόμενος ἐκ τοῦ ἐνδόξου Σουλίου, ἀφ' οὗ εἶδε τὴν ἡρωϊκὴν πατρίδα του ἀποδοθεῖσαν αὖθις τοῖς τυράννοις μετὰ τοσούτους αἱματηροὺς ἀγῶνας, ἀφ' οὗ πλανηθεὶς πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, εἶδε τὴν κοινωνίαν μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ νεανικὰ αὐτοῦ ὄνειρα, ἀφ' οὗ τέλος ἡ νεᾶνις, ἣν θερμῶς ἠγάπα, ἐγένετο θῦμα τῆς τῶν τυράννων ἀπολαύσεως καὶ βαρ-

βαρότητος, ἔρχεται νὰ καταθέσῃ τὸ φορτίον τοῦ βίου εἰς τὸ μόνον μέρος ὅπου κατ' αὐτὸν ζῇ εἰσέτι ἡ φανταστή του ἐλευθερία, εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐσχάτην ἄκραν τοῦ Μαλέου, ἀπαντᾷ γέροντα ἐρημίτην, ὅστις ἀνακαλύπτεται ὁ πατὴρ τῆς μνηστῆς του, καὶ ἀποθνήσκει εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ.

Τὸ ποίημα τοῦτο, εἶναι μὲν καὶ αὐτὸ ἐκ τῶν ἀμφιθαλῶν ἐκείνων, ἅτινα καὶ ἐκ τῆς ἐπικῆς καὶ ἐκ τῆς λυρικῆς Μούσης ἐνταύτῳ τρέφονται, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο μεγάλως προέχει τῶν ἄλλων, ὅτι τὸ λυρικὸν αὐτοῦ ὕφος δὲν συνίσταται εἰς ὄγκον καὶ κόμπον λέξεων, οὔτε εἰς ὑπερβολικὰς εἰκόνας καὶ οὐρανομήκεις παραβολὰς, *σωρευούσας Ὄσσαν ἐπ' Ὀλύμπῳ . . . αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ Πήλιον εἰνοσίφυλλον*, ἀλλ' εἶναι καλλιεπὲς, ἐπιμελημένον καὶ σῶφρον, εἰκονικὸν δὲ συγχρόνως τὴν φράσιν καὶ ζωηρὸν, καὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας διαποικιλλόμενον, καὶ θερμὴν ἀῤῥησιν πνέον.

Παράδειγμα ἐξ αὐτοῦ ληφθήτω ἡ σκηνὴ, καθ' ἣν ὁ γέρων ἐρημίτης παραινεῖ τὸν νέον του φίλον, βλασφημοῦντα, ὡς ἕπεται:

«— Ποία ἐλπὶς μοὶ ἔμεινε, παρὰ τὸν τάφον ἄλλη,
Ὅπου θὰ παύσῃ νὰ θρηνῇ ὡς παύσῃ τοῦ νὰ πάλλῃ
Ἡ μαύρη μου καρδία ;
Ἐκεῖ θὰ ἴδω τῶν παθῶν ξηρὸν τὸν καταῤῥάκτην,
Πλὴν τὴν ψυχράν μου καὶ ἐκεῖ δὲν θὰ θερμαίνει στάκτην
Ἢ νὶς δακρύου μία.

Ἀφ' οὗ δὲν ἔχω εἰς τὴν γῆν δεσμὸν νὰ μὲ συνδέῃ,
Δὲν ἔχω οὔτε ὀφθαλμὸν τὴν μνήμην μου νὰ κλαίῃ.
Ῥόδον ποτὲ εὐῶδες
Στὸν ἀκανθώδη ἔθαλλε τοῦ βίου μου λειμῶνα
Πλὴν τὸ πατοῦσι σήμερον ὑπὸ ψυχρὰν χιόνα
Τοῦ δεσπότου πόδες.

Ἀφ' ὅτου εἰς τὴν κάμινον τῶν στεναγμῶν ἐκάην
Κατηραμένος ἐπὶ γῆς πλανῶμαι ὡς ὁ Κάϊν
Ὡς φάντασμα γυρίζω,
Κ' ὅταν μανίας καίῃ κῦρ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μου
Τοὺς ζῶντας ἀποστρέφομαι, μισῶ τὸν ἑαυτόν μου
Καὶ τὸν Θεὸν ὑβρίζω. . .

— Ἐξόρκισον τὸν Σατανᾶ, ἂν κατὰ σοῦ ἐμάνη·
Τὸ θεῖον μὴ παρόργιζε, κι' ἂν μὲ δεινὰ αὐξάνῃ
Τὰ ἄπειρα δεινά σου.
Κατάστειλον τὸν ἄγριον τοῦ πνεύματός σου σάλον,
Μὴ ἴδῃς, διηγούμενος πρὸς ὁμοιόν σου ἄλλον
Τὰς παλαιὰς πληγάς σου.

« Κ' ἐγὼ ὡς σὺ ἐστένακα μὲ ἄλγος τῆς ψυχῆς μου,
Κ' ἐγὼ ὡς σὺ, τὴν πενθηρὰν στιγμὴν τῆς γεννητῆς μου
Πολλάκις κατηράσθην.
Ὡς ἵππος ἤμην ἀπειθὴς τὸν χαλινὸν δαγκάνων,
Ἀλλ' εἰς τὸ βάρος ἐβάδιζον τῶν πόνων καὶ βασάνων
Νὰ κύψω ἐδιάσθην.

« Δὲν ἤμην ὅτι φαίνομαι . . . . δὲν φαίνομ' ὅτι εἶμαι . . . .
Ἐὰν ὑπὸ τὸ βάσον μου καθὼς εἰς τάφον κεῖμαι,
Νικῶν καλλιστεφάνων
Παιᾶνας ἄλλοτ' ἤκουσα, καὶ ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν
Ἐβάψα τὴν πολύπτυχον λευκήν μου φουστανέλλαν
Εἰς αἵματα τυράννων.

»Ἐπρόψερον κ' ἐγὼ ποτὲ ἐκφράσεις γλυκυτέρας
Παρὰ τὰς τῶν δεήσεων, καὶ παρὰ τοὺς ἀστέρας
Ἀκόμη λομπροτέρους
Μιθόων δυὸ ἠνέιζον ἀθάμαντας πυρίνους,
Κ' ἀπὸ τοὺς κρίνους τῆς αὐγῆς λευκοὺς ὡσφράνθην κρίνους
Πολὺ εὐωδεστέρους.

»Ἀλλὰ τί λέγω; . . . . ὦ θεέ! τὸ θέδηλόν μου στόμα
Πῶς αὐτομάτως στρέφεται εἰς γήτνα ἀκόμα;
Πῶς ἂν καὶ μετεθλίφθην,
Καὶ κροταλοῦντων ἐμεινα ξηρῶν κοκκάλων σάκκος,
Καὶ μ' ἀναμένῃ ἀνοικτὸς τοῦ τάφου μου ὁ λάκκος;
Ἀνακυκῶ τὴν λήθην;

»Μετρίασον τὸν πόνονσου, βαρὺς τῆς λύπης λίθος
Ἐὰν πέσῃ τὸ δασὺ νεανικόν σου στῆθος
Μὴ θλασφημῇς τὸ θεῖον! . . .
Σὲ θλίβει ἴσως ἡ φορὰ δεινοῦ συαθεδηκότος;
Πλὴν δὲν θὰ εἶχον θέλγητρα, ἂν δὲν ὑπῆρχε σκότος,
Αἱ λάμψεις τῶν ἡλίων.»

Ἔκχατον τέλος ποίημα τάττομεν, πρὸς τὰ πρόσω χωροῦντες, τὸ ἐπιγραφόμενον *ὥραι σχολῆς*. Περιέχει δὲ τοῦτο δύω μὲν μικρὰ λυρικὰ ποιημάτια, ὁ *Ποιητὴς* ἐπιγραφόμενα, καὶ ἡ *Πέρδικα*, ἓν δὲ μακρότερον στιχηρὸν διήγημα, φέρον ἐπιγραφὴν ὁ *Φῶτος καὶ ἡ Φρόσω*. Τοῦτο δὲ εἶναι ἐπεισόδιον τοῦ πολέμου ἐν ἔτει 1821, πλάττον ὅτι ὁ νέος Φῶτος, ἀγαπῶν τὴν Φρόσων, μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴν εἰς σύζυγον παρὰ τοῦ πατρός της, ῥίπτεται μετ' ἄλλων ἀπηλπισμένων εἰς τὸ φρούριον τῆς Κορώνης, ὅπου ὁ σατράπης κρατεῖ αἰχμάλωτον τὴν ἀδελφήν του, καὶ τραυματισθεὶς αἰχμαλωτίζεται. Ἡ πιστὴ Φρόσω, ὡς παράφρων φεύγει τοῦ πατρικοῦ οἴκου, πανταχοῦ ἀλήτις τὴν δυστυχίαν της περιφέρουσα, καὶ πανταχοῦ μετὰ περιφρονήσεως διωκομένη, ἀφοῦ καὶ τὸν πατέρα της ἐθανάτωσεν ἡ τύψις τοῦ συνειδότος, κρύπτεται τέλος εἰς τὴν ἔρημον, εἰς χώραν ἣν μαστίζει ἡ λέπρα, καὶ εἰς ἣν διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἄνθρωπος πλησιάζει. Ἐνταῦθα δὲ περιποιεῖται αὐτὴν εὐσπλαγχνος μοναχή, ἥτις ἀναγνωρίζεται ἡ μήτηρ τοῦ Φώτου. Ἐν δὲ Κορώνῃ, φύλαξ, ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Φώτου σωθείς, διασώζει αὐτὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, καὶ οὕτως ὁ Φῶτος ἀνευρίσκει πάλιν τὴν Φρόσων.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας πρός τινας τῶν προεκτεθεισῶν. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μαρτυρεῖ πρὸ πάντων τοῦ ποιητοῦ τὴν ὑπεροχήν, ἀποδεικνύον ὅτι τὰ προτερήματά εἰσιν αὐτοῦ ἴδια καὶ οὐχὶ τοῦ μύθου. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ δημοτική, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκριβῆ γνησιότητα, καὶ μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν ἀφελῶν καὶ πρωτοτύπων χαρίτων· ἡ δημοτικὴ δέ, χρησιμεύουσα ὡς ὄργανον εἰς ἔμπειρον χεῖρα, καὶ γεγραμμένη μετὰ τοσαύτης ἐπιδεξιότητας, ὥστε ν' ἀναφαίνηται ἅπας αὐτῆς ὁ ἀγροτικὸς πλοῦτος, καὶ πᾶσα αὐτῆς ἡ εὔρωστος δύναμις· εἶναι ὁ αὐλὸς τῶν ὀρέων εἰς τὰ χείλη διξιωτάτου μελοποιοῦ. Ἀδύνατον εἰς τὴν διὰ λόγων ἀνάλυσιν νὰ ἐκφράσῃ τὸ κύριον τῆς λέξεως, τὸ βραχύ, συνεσταλμένον καὶ ἐντονον τῆς φράσεως, τὸν πλοῦτον τῆς καταλήξεως, τὸ ἐναρμόνιον τῆς στιχουργίας, καὶ τὸ ἐγκρατῶς καὶ φιλοκάλως εἰκονικὸν τοῦ λόγου, καὶ τὴν πανταχοῦ τοῦ ποιήματος ἐπιφαινομένην τῆς φαντασίας ἀφθονίαν, καὶ τὴν τοῦ αἰσθήματος τρυφερότητα. Τῶν προτερημάτων τούτων ἀκριβῆ ἔννοιαν μόνον ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ποιήματος τούτου δύναται νὰ δώσῃ, καὶ πρὸς κατάληψιν αὐτῶν μικρὰ παραθέτομεν παραδείγματα, ἂν καὶ εἶναι ὁλόκληρον παραθέσεως ἄξιον.

Τὸ πρῶτον αὐτῶν εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς τῆς Φρόσως, περιγραφόμενος ὡς ἕπεται·

Δέτε, εἶναι νύχτα· εἰς τἄχραντα μυστήρια τοῦ θανάτου
Πλανᾷ μιὰν λάμψι λυπηρὴ φωτεινότερο κανδήλι.
Τοῦ κόσμου τούτου θλιβερὸς διαβάτης, ἐκεῖ κάτου,
Λέει, ξαναλέει τὰ κρίματα μὶ ἀποθαμένα χείλη·
— Εὔχα στὸν κόσμον ἕνα ἐχθρὸ, τοῦ Φώτου τὸν πατέρα,
Κ' ἤμασθε οἱ δυὸ ἀριλίωτοι, γιὰ μάχη γεννημένοι.
Τὴν Φρόσσου ὁ Φῶτος ἀγαπᾷ· Τοῦ Γιώργου ἡ θυγατέρα,
Φονιὰς ἐγὼ ἀπεκρίθηκα, στὸ σπίτι αὐτὸ δὲν μπαίνει·
Ἡ ἀγάπη πάντα εἶναι ἁπλὴ· ἀγάπησε καὶ ἡ Φρόσσω,
Ἐστεφανώθηκε κρυφὰ, ἐγέννησε ἕνα ἀγόρι,
Κ' ἐγὼ . . . τὴν κατεράσθηκα! . . . ὦ τί ψυχὴ θὰ δώσω
Ποῦ σὲ ἐδίωξε σταῖς ἐρημιαῖς, λαχταρισμένη κόρη;
Ἀχ ναί, παππᾶ, σταῖς ἐρημιαῖς, στὴν πεῖνα καὶ στὸ κρύο
Ἐκέρνα ἡμέρες ντροπαλαῖς ἡ κατραφοκυρμένη.
Καὶ ἐγὼ κατέρας της, ἐγὼ ἀλήθιωὶ ἀφρίο,
Δὶν ξέρω ἂν ἦναι ζωντανὴ, ἂν ἦναι ἀποθαμμένη.
. . . Παππᾶ, παγώνω! ὁ κόσμος μου δὲν εἶναι τοῦ θανάτου,
Φίδια στὸ νοῦ μου ἀγλίστρησαν φαρμακωμένα, κρύα. . .
Σαλεύει ὁ νοῦς μου . . . ἴδε, γιὰ ἴδε τί γίνεται ἐκεῖ κάτω . . .
Τί χαλασμὸς, τί κόλασι, τί σκοτεινὴ ἐρημία! . . .
Νύχτωσε . . . λόγγος φοβερός! . . . βροντάει τάστραπελάμ...
Πέφτει χαλάζι . . . ὦ κόσταξε! μὲς τὴν ἀνεμοζάλη
Τραβοῦν δυὸ λύκοι ἕνα κορμὶ, καὶ ἄλλος πέρνει πάρμι,
Κρατῶντας εἰς τὰ δόντια του μικροῦ παιδιοῦ κεφάλι. . .
Παππᾶ, γνωρίζεις τὸ κορμὶ ποῦ σύρνεται μετροῦτό σου . . .
Ἔχει γυναίκειο πρόσωπο!... σὰν νὰ τὸ ἔβρισ!... ὦ φρίκη,
Ἡ συμφορά μου!.. κρύψε με, παππᾶ· στὴν ἀγκαλιά σου.
Νὰ μὴν ἰδῶ τὰ σπλάγχνα μου ποῦ τὰ τρώνε οἱ λύκοι.
Καὶ μέσα στὴν παραφορὰ καὶ μὲς τὸ φόβο ἀκόμα,
Καὶ στοῦ θανάτου τοὺς σπασμοὺς, ἐπιάγκρα ἡ φωνή του!
Καὶ πέφτει κάτου, τρεῖς φορὲς ἀνοιγοκλεῖ τὸ στόμα,
Καὶ μὲ τὸν τρίτο στεναγμὸ φτερούγισε ἡ ψυχή του.

Τὸ δεύτερον δὲ παράδειγμα δικαιζόμεθα ἐξ ἑνὸς τῶν ἐλασσόνων ποιημάτων, ἅτινα διὰ τοῦτο μόνον ἔχουσιν ὀλιγωτέρας τοῦ μεγάλου καλλονὰς, διότι ἔχουσιν ὀλιγωτέρους στίχους. (*)

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ποίημα τοῦτο, ὃ ἡ ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ἀδιστάκτως ὡς στεφάνου ἄξιον. Ἀλλὰ βητὸς ὅρος τοῦ διαγωνισμοῦ εἶναι, ὅτι ὁ στέφανος δίδεται μόνον εἰς ποιήσεις καθαρευούσας τὴν γλῶσσαν. Περὶ τούτου ἀμφιβολίας τινὸς ἐμπεσούσης κατὰ τὰ προλαβόντα ἔτη, ὁ ἀγωνοθέτης ἐξηρκάσθη ἔτι τὸ κρινότερον δι' ἐπιστολῆς του, ἥτις καὶ κατὰ τὸν προλαβόντα διαγωνισμὸν ἀνεγνώσθη. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς ἡ πεποίθησις εἶναι, ὅτι ἐνθαρρυνομένης τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν λογίαν ποίησιν, δέω τινὰ δύνανται νὰ παρουσιάσωσιν ἅπαξ· τὸ μὲν ὅτι οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀμαλδύνεται θέλουσι θαρραλεώτερον ἐκτείνει τὴν χεῖρα πρὸς λύραν καὶ

(*) Τὸ ἐνταῦθα ἀναγνωσθὲν παράδειγμα εἶναι μέρος τοῦ κατωτέρω ἐκδιδομένου ποιήματος, τοῦ ἐπιγραφομένου «ἡ ποιητής.»

πλῆκτρον, δικαιολογοῦντες τὴν τῶν ἰδεῶν αὐτῶν χυδαιότητα τῇ προφάσει τῆς καθ' αὕρεσιν χυδαιλογίας, καὶ οὕτω θέλει αὐξήσει ὁ τῶν ἀνικάνων ποιητῶν, καὶ ὁ τῶν ἀώρως εἰς τὴν ποίησιν ὁρμώντων ἀριθμὸς, καὶ θέλει διακωλυθῇ ἡ τῆς καλῆς φιλολογίας καλλιέργεια· τὸ δὲ, ὅτι ἄν τινα εἰσέτι γραφῶσιν εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν ποιήματα, ἔχοντα τοῦ προκειμένου τὴν χάριν καὶ τὰ προτερήματα, κινδυνεύει ἡ μίμησις νὰ παρασύρῃ οὕτω πολλοὺς εἰς τὴν χρῆσιν τῆς χυδαίας γλώσσης, ὥστε ν' ἀναχαιτίσῃ ἐπὶ πολὺ τὴν πρὸς τοὺς ἀρχαίους τύπους αὐτῆς ἐπάνοδον, ἢ κἂν νὰ διχοτομήσῃ τὴν γλῶσσαν εἰς δύω διαλέκτους ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένας, τὴν τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τὴν τῆς ποιήσεως.

Πρὸς ταῦτα ἀφορῶσα ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ῥητὴν ἔφεσιν τοῦ ἀγωνοθέτου, ἀπονέμει μὲν τῷ ποιητῇ *τῶν Ὡρῶν τῆς σχολῆς* τὸν στέφανον εἰλικρινεστάτων ἐπαίνων, οὐδὲν ἀπολειπόντων εἰς τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, τὸν δέ της δάφνης καὶ τὸν χρηματίτην ἀπονέμει ἡ πλειονοψηφία τῷ μεταξὺ τῶν ἐν καθαρᾷ γλώσσῃ γραφάντων ἀριστεύσαντι ποιητῇ τῶν ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ.

Ἡ ἐπιτροπὴ

Ν. ΚΩΣΤΗΣ.
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.
ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.
Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

Μετὰ ταῦτα ἀναβὰς τὸ βῆμα ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Κωστῆς, ἠνέωξε τὸ Γραμμάτιον τὸ προσκρτημένον εἰς τὸ ποίημα τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὡραι σχολῆς,» καὶ ἀνέγνω τὸ ὄνομα «Γ. Χ. ΖΑΛΑΚΩΣΤΑΣ,» ὃ ὑπεδέχθησαν ζωηρόταται ἀνευφημίαι. Ἠνέωξε δὲ ἔπειτα ὁ πρύτανις τὸ προσκρτημένον εἰς τὸ ποίημα τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος ὁ . . . .» καὶ ἀνέγνω τὰ ἀκόλουθα:

Τὸ μέν ποίημα καλεῖται

Ο ΑΗΔΑΤΡΙΣ.

ὁ δὲ ποιητὴς αὐτοῦ

Θεόδωρος Γ. Ὀρφανίδης.

Καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς.

—o—

Διὰ νὰ πηγάσῃ δὲ διπλῆ ὠφέλεια ἐκ τοῦ εὐγενοῦς σκοποῦ τοῦ ἀγωνοθέτου, θέλω ἐξοδεύσει τὰς 1000 δραχμὰς εἰς δύω κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπιστημονικὰ ταξείδια. Ἐκ δὲ τῶν Βοτανικῶν συλλογῶν μου μίαν μὲν θέλω προσφέρει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἑτέραν δὲ ὁμοίαν θέλω ἐξαποστείλει ἐκ μέρους τοῦ ἀγωνοθέτου, εἰς ὁποιονδήποτε Μουσεῖον τῆς Εὐρώπης ἤθελε διατάξει.

Τοιουτοτρόπως ἡ ἐμψυχωθεῖσα ποίησις θέλει συντρέξει τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἡ δάφνη τοῦ Ἀπόλλωνος θέλει συναφθεῖ, οὐχὶ ἄνευ ἀποτελέσματος, μὲ τὰ χαριέστερα ἄνθη τῆς Ἑλληνικῆς Χλωρίδος.

Ἐν μέσῳ δὲ ῥαγδαίων καὶ ἐνθουσιωδῶν χειροκροτήσεων καὶ εὐφημιῶν ὑπέρ τε τοῦ ἀριστεύσαντος καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγωνοθέτου, ὁ πρύτανις, καλέσας ἐξ ὀνόματος τὸν Κ. Θ. Ὀρφανίδην, καθηγητὴν τῆς Βοτανικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ προσέφερε τὸν κλάδον δάφνης, τὸ ἐπίφθονον σύμβολον τῆς ποιητικῆς νίκης του.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ.

—o—

Ὕπνο δὲν βρίσκει ἡ συμφορά· Τρεμουλιαστὰ στὴ ῥάχη
Ὁ αὐγερινὸς φωτοδολεῖ,
Ἀκόμα οἱ λόγγοι εἶναι θολοὶ
Καὶ τὰ βουνὰ καὶ οἱ βράχοι.

Τὰ χόρτα πίνουν τὴ δροσιὰ τῆς νύχτας, καὶ τ' ἀηδόνι
Χύνει κελάδημα γλυκὸ,
Καὶ ἕνα ἀγεράκι μαλακὸ
Τὸ κῦμα χαρακόνει.

Νεράϊδες, ποῦ δὲν φαίνονται, χρυσᾶ στεφάνια πλέκουν
Εἰς τῶν βουνῶν τὴν κορυφὴ·
Σὲ αὐτὴν τὸν ὥρα τὴν κρυφὴ
Ἀγγέλοι παρατέκουν·

Ὥρα γλυκειὰ τῆς χαραυγῆς, ποῦ ἡ φύσις βαλσαμώνει
Καὶ ἄνθη καὶ φύλλα καὶ κλαδιὰ . . .
Χαρὰ σὲ ἐκείνη τὴν καρδιὰ
Ποῦ δὲν τὴν δέρνουν πόνοι!

Σιμὰ στὴ βρύση ποιητὴς, νηὸς ἄμοιρος, κοιτάζει
Τῆς γῆς τὴν ὄψη τὴ θολὴ,
Καὶ μὲ τὴν ἐρημιὰ μιλεῖ,
Καὶ συχνοαναστενάζει.

Ἄχαρη νύχτα, ἡ ὄψη σου ὁμοιάζει τῆς ψυχῆς μου.
Ἢ πῶς μὲ ἐμάγευσες, ὦ πῶς
Σὲ εὕρισκα πρώτα χαρωπὸς,
Στὸ πλάγι τῆς καλῆς μου!

Ἄκω ἀπὰ δένδρα πῶς λαλοῦν πουλιὰ ζευγαρωμένα,
Καὶ ἐγὼ—ταλαίπωρος ἐγὼ!—
Φιντάρομα κ' ἴσκιο κυνηγῶ
Σὲ δάση ἐρημωμένα.

Κ' ἦταν τὰ δάση αὐτὰ ποτὲ παράδεισος ἐμπρός μου,
Καὶ αὐτὴ ἡ βρυσοῦλα ἡ δροσερὴ,
Μωρὸς ἐκεῖνος ποῦ θαρρεῖ
Εἰς τὰ καλὰ τοῦ κόσμου.

Ἀπ' ὄνειρα ἐπλανέθηκα, καὶ ἐπίστευσε ἡ καρδιά μου
Εἰς εὐτυχίαις οὐρανοῦ.
Πέτα, κοτσίφια τοῦ βουνοῦ,
Ἤχεῖτε τὴ δόξα μου!

Ναί! κι' ἂν κάνένα ἀπὸ τ' ἐσᾶς τὴν ὀρφανιά του κλαίγη,
Καὶ γιὰ τὸ ταῖρι του πονῆ,
Μὲ τὴν λεπτή του τὴν φωνὴ
Τὴν ὀρφανιά μου ἂς λέγη.

Χρύσω τὴν λέγαν. Ἔλαμπε στὰ κάλλη καὶ ἀτὴ νεότη,
— Ἐγώνιχα αὐτὸν τὸν θησαυρὸ—
Βασίλισσά ἦταν στὸ χορό.
Στὴν ἐκκλησιὰ ἦταν πρώτη.

Τὰ φρύδια της, σὰν νάκτανε γραμμένα μὲ κονδύλι·
Δὲν εἶχαν ταῖρι πουθενὰ
Τὰ μάτια της τὰ γαλανὰ,
Τὰ κοραλένια χείλη.

Καὶ ἡ νεότη της τί ὠφέλησε, τί ὠφέλησεν ἡ χάρις
Στὴν ἄδικη τὴν μοῖρα ἐμπρός;
Τὴν εἶδε ὁ χάρος ὁ σκληρὸς,
Ὁ ψυχοκυνηγάρης.

Ὦ! σεῖς ποὺ τὴν γνωρίσετε, βρύσαις, πουλιὰ καὶ κρίνοι,
Μὴ μὲ ὀνομάζετε σκληρὸ,
Ἂν εἰς τὸν κόσμο αὐτὸν μπορῶ
Νὰ ζῶ χωρὶς ἐκείνη.

Στὴν γῆν αὐτὴ, ποῦ σέρτομαι λείψανο ἀχνὸ καὶ βάρος,
Θέλω ἡ ψυχή μου νὰ καῇ,
Γιατὶ εἶναι κάλασι ἡ ζωὴ
Καὶ πανηγύρι ὁ Χάρος.

Τἄκουσε ὁ χάρος· Μιὰ φορὰ δὲν ἄνθησαν ἀκόμα
Αἱ μυγδαλιαῖς τῆς ἐξοχῆς,
Καὶ ὁ νηὸς κοιμᾶται ὁ δυστυχὴς
Στὴς Χρύσως του τὸ χῶμα.

Στὸ μνῆμα τὸ ζευγαρωτὸ δύο δένδρα φυτεμένα
Τὸ χῶμα ἰσκιόνουν μυστικὰ,
Καὶ ὁπόταν ἄνεμος βογκῇ,
Φιλιοῦνται ἀδελφωμένα.

Γ. Χ. Ζαλαχώστας.

Η ΠΕΡΔΙΚΑ.

—o—

Βόσκουνε ἡ ἄλλαις πέρδικαις, ἡ λούζονται στὸ αὐλάκι,
Καὶ μιὰ στὰ νύχια περπατεῖ ἀπάνω σὲ κοτρώνι,
Καὶ γέρνει πίσω καὶ τηρᾷ μικρὸ ἕνα περδικάκι,
Καὶ πότε τοῦ γλυκομιλεῖ, καὶ πότε τὸ μαλλόνει·

«Ἄκω τῆς μάνας τὴ λαλιὰ, καὶ ἀνέβα στὸ λιθάρι,
Γιατὶ ἡ καρδιά μου λαχταρεῖ, μονάκριβο πουλί μου.»
«Γιὰ δὲ μανούλα τὸ νερὸ ποῦ βρέχει τὸ θυμάρι,
Γιὰ δὲ τὰ συνομήλικα πῶς παίζουν ἀντικρύ μου.»

«Ἔχουν ἡ μάναις τους πολλά! Ἔλα, πουλί, κοντά μου,
Κ' ἔδα τὸν ἴσκιο γερακιοῦ ἴδῶ σιμὰ στὸ αὐλάκι.»
«Πᾶμε, μανούλα, στὰ νερὰ νὰ βρῶ τὴν συντροφιά μου,
Αὐτὸ ἦτον αὐγνέφο μικρὸ, δὲν ἦτανε γεράκι.»

Καὶ ὁ ἰσκιος πάλι ἐφάνηκε ἐπάνω στὰ λιθάρια,
Καὶ κατεβαίνει ἡ πέρδικα ζητῶντας τ' ἀκριβό της,
Καὶ αὐταῖς ποῦ ἦταν στὸ βίζωμα τρυπῶσαν στὰ θυμάρια·
Ἐκεῖθε ὁ ἴσκιος πέρασε, τοῦ γερακιοῦ προδότης.

Καὶ ἀκούσθη ἕνα φτερούγισμα, μιὰ ταραχὴ, μιὰ ἀντέρα,
—Ὀπόχει τὸ μονάκριβο ἔχει πικρὴ τὴν τύχη!—
Σκούζει, χτυπιέται ἡ πέρδικα μὲ τρόμο μὲ λαχτάρα,
Καὶ τὸ ἀκριβό της σπαρταρᾷ στοῦ γερακιοῦ τὸ νύχι.

Αἱ μάναις τῶν παιδιῶνε μας γιρέκι δὲν φοβοῦνται
Τὸ μυριοχαϊδεμένο τους στὰ νύχια τονε νὰ πάρῃ...
Ἀπὸ ἄλλα βάσανα σκληρὰ στὸν κόσμο τυραννιοῦνται·
Ἔχουν ἀρρώστειαις φοβεραῖς, καὶ χάρο μακελλάρη.

Γ. Χ. Ζαλαχώστας.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ.

Πρὸς ἀκριβῆ εὕρεσιν τῆς ἀντιστοιχούσης ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἡμερομηνίας εἰς οἱανδήποτε ὀθωμανικὴν καὶ τ' ἀνάπαλιν.

—o—

Ἡ ἰδιοκτησία ἐν Ἑλλάδι, κατὰ μέγα μέρος, στηρίζεται εἰς δικαιόγραφα, γενόμενα, καθ' ἃν ἐποχὴν ὁ τόπος οὗτος ὑπέκειτο εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ὀθωμανῶν. Ὡς ἐκ τούτου ὁσημέραι αἱ περὶ ἰδιοκτησίας δίκαι προσφέρουν οὐσιωδέστατα τὸν τόπον, ἢ τὸ περιεχόμενον τῶν τοιούτων ὀθωμανικῶν ἐγγράφων, ἀφορῶντα ζητήματα, τῶν ὁποίων ὡς πραγματικῶν ἡ λύσις ἀφιεροῦται ὡς ἐπιτοπολὺ εἰς τοὺς τοιούτους μάρτυρας, ἢ αὐτοσχεδιάστους πραγματογνώμονας, διότι δι' ἔλλειψιν ἀκριβεστέρας εἰδήσεως τῶν ὀθωμανικῶν πραγμάτων τὰ δικαστήρια δὲν δύνανται, κατὰ δυστυχίαν, νὰ ἐξελίγξωσι τὰ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνόπτου των διεξαγθείσης μαρτυρικῆς, ἢ διὰ πραγματογνωμόνων ἀποδείξεως. Ἐκ τῶν ζητημάτων τούτων εἶναι ἀναντιῤῥήτως καὶ τὰ περιστρεφόμενα εἰς τὴν μεταφορὰν ὀθωμανικῆς ἡμερομηνίας εἰς τὴν ἀντίστοιχον ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Κύρων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀξιόλογον πραγματείαν εἰς τὸ σοφὸν περὶ χρονολογίας ἐγχειρίδιον τοῦ Γερμανοῦ Ἰδέλερ (1), ἐνόμισα ὅτι δύναται νὰ προξενηθῇ ὠφέλεια ἐκ τῆς πρὸς τὸν δικαστικὸν κλάδον ἀνακοινώσεως τοῦ οὐσιωδέους περιεχομένου τῆς πραγματείας ταύτης. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐσύνταξα τὴν παροῦσαν σύντομον διατριβήν.

Νομίζω ἀναγκαῖον ν' ἀναφέρω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς νενομισμένης διαιρέσεως τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ χρονολογικοῦ συστήματος ἀπὸ τῆς Ἡγείρας, ὅσων δηλαδὴ ἡ εἴδησις εἶναι εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπαραίτητος πρὸς κατανόησιν τῆς ἐξηγηθησομένης μεθόδου.

Οἱ Ὀθωμανοὶ, καθὼς ἅπαντα τὰ τῶν Ἰσλαμισμῶν

(*) Lehrbuch der Chronologie von Dr. Ludwig Ideler. Berlin 1831.

ἀσπασθέντα ἔθνη παρέλαβον παρὰ τῶν Ἀράβων μὲ τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ καὶ τὸ χρονολογικὸν σύστημα αὐτῶν. Βάσιν τῆς διαιρέσεως τοῦ χρόνου ἔχοντες μόνον τὸν δρόμον τῆς σελήνης, ἀρχίζουν τοὺς μῆνάς των ἀπὸ τῆς περὶ τὸ λυκαυγὲς φάσεως τῆς νέας σελήνης, ἤτοι τῆς νουμηνίας (κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σημασίαν τῆς λέξεως), καὶ καλοῦν ἐνιαυτὸν τὸ διάστημα δώδεκα ἀπὸ νουμηνίας εἰς νουμηνίαν λογιζομένων μηνῶν. Τὸ μηνολόγιον τῶν Ἰσλαμιτῶν δίδει εἰς τοὺς μῆνας τούτους ἐναλλὰξ 30 καὶ 29 ἡμέρας, ὡς δηλοῖ ὁ ἑξῆς πίναξ, ὅστις εἰς τὰς πρώτας δύο στήλας ἐμφαίνει καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν τάξιν τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ σεληνιακοῦ αὐτῶν ἔτους.

Πίναξ Α'.

Ὀνόματα τῶν μηνῶν.	Διάρκεια ἑκάστου μηνός.	Ποσὸν ἡμερῶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀ. μηνὸς τοῦ ἔτους μέχρι τοῦ τέλους ἑκάστου τῶν δώδεκα μηνῶν.
1. Μουχαρὲμ	30	30
2. Σαφὲρ	29	59
3. Ῥεμπιουλεβὲλ	30	89
4. Ῥεμπιολαχὲρ	29	118
5. Τζαμαζιουλεβὲλ	30	148
6. Τζαμαζιουλαχὶρ	29	177
7. Ῥετζὲπ	30	207
8. Χαμπὰν	29	236
9. Ῥαμαζὰν	30	266
10. Σεβὰλ	29	295
11. Ζιλκαντὲ	30	325
12. Ζιλχοτζὲ	29	354

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι οἱ δώδεκα μῆνες τοῦ περὶ οὗ πρόκειται σεληνιακοῦ ἔτους ἀποτελοῦν 354 ἡμέρας. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀστρονομικὸν σεληνιακὸν ἔτος ὑπερτερεῖ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος (τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν πολιτικὸν) κατὰ 8 ὥρας καὶ 48 λεπτὰ, ἕπεται ὅτι 30 ἀστρονομικὰ σεληνιακὰ ἔτη ἀποτελοῦν 10631 ἡμέρας, ἐνῷ ἰσάριθμα πολιτικὰ ἀποτελοῦν μόνον ἡμέρας 10620. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἐμβάλωσιν εἰς πᾶσαν περίοδον 30 ἐτῶν 11 ἡμέρας, διὰ νὰ διατηρῆται οὕτω ἡ ἁρμονία τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἀστρονομικοῦ ἔτους ἢ μ' ἄλλας λέξεις, διὰ νὰ συμφωνῶσιν ὁπωσοῦν τῶν μηνῶν αἱ ἀρχαὶ μὲ τὰς νουμηνίας. Οἱ ἐνιαυτοὶ τοῦ τριακονταετοῦς κύκλου, οἵτινες ἐκ τῆς προσθήκης τῶν ἐμβολίμων ἡμερῶν κατέστησαν περιττοὶ (βίσεκτοι) εἶναι ὁ 2, 5, 7, 10, 13, 15, 18, 21, 24, 26 καὶ 29. Πᾶς περιττὸς ἐνιαυτὸς λοιπὸν ἔχει 355 ἡμέρας, ἡ δὲ προσθήκη τῆς ἐμβολίμου γίνεται εἰς τὸ τέλος τοῦ τελευταίου μηνὸς (Ζιλχιτζὲ), ὅστις τότε ἀριθμεῖ 30 ἡμέρας. — Πρῶτος κύκλος λογίζεται ὁ ἀπὸ 1—30 ἔτους τῆς Ἡγείρας, δεύτερος ὁ ἀπὸ 31—60 κλπ. Ὁ ἑπόμενος πίναξ δεικνύει πόσαι ἡμέραι ἀθροίζονται, κατὰ τ' ἀνωτέρω, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου ἔους τοῦ τέλους ἑκάστου τῶν τριάκοντα ἐτῶν τοῦ κύκλου, σημειουμένων τῶν βισέκτων διὰ τοῦ στοιχείου β.

Πίναξ Β'.

Ἔτος τοῦ κύκλου.	Ποσὸν ἡμερῶν.	Ἔτος τοῦ κύκλου.	Ποσὸν ἡμερῶν.
1	354	16	5670
β. 2	709	17	6024
3	1063	β. 18	6379
4	1417	19	6733
β. 5	1772	20	7087
6	2126	β. 21	7442
β. 7	2481	22	7796
8	2835	23	8150
9	3189	β. 24	8505
β. 10	3544	25	8859
11	3898	β. 26	9214
12	4252	27	9568
β. 13	4607	28	9922
14	4961	β. 29	10277
β. 15	5316	30	10631

Ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπολογίζονται τὸν μῆνα προκύπτει ὅτι οἱ Ἰσλαμῖται ἀρχίζουν τὴν ἡμέραν οὐχὶ ἀπὸ μέσης νυκτὸς, ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Καὶ περὶ μὲν τῆς διαιρέσεως τοῦ χρόνου κατὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ταῦτα ἀρκοῦν πρὸς τὸν σκοπόν μας. Λείπεται δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς ἀφ' ἧς ἀριθμοῦν τὰ ἔτη. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τόσον οἱ Ὀθωμανοὶ ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ Ἰσλαμῖται ἀριθμοῦν τὰ ἔτη των ἀπὸ τῆς Ἡγείρας (Ἀραβιστὶ χετζρὰ) τουτέστι ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῦ Μωάμεθ ἀπὸ Μέκκαν εἰς Μεδίναν. Ἡ ἐποχὴ ὅμως ἀφ' ἧς οἱ Ἰσλαμῖται ἀρχίζουν τὴν χρονολογίαν των εἶναι οὐχὶ, ὡς ὑπολαμβάνουν πολλοὶ, ἡ ἡμέρα αὐτὴ τῆς φυγῆς τοῦ Μωάμεθ, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους κατὰ τὸ ὁποῖον συνέβη ἡ φυγὴ, καὶ τὸ ὁποῖον διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο συμβὰν ἐτάχθη παρ' αὐτῶν ὡς πρῶτον τῆς χρονολογίας των. Ἡ ἀρχὴ τοῦ μνησθέντος πρώτου ἔτους, ἤτοι ἡ πρώτη τοῦ μηνὸς Μουχαρὲμ αὐτοῦ συνέπιπτε κατά τινας συγγραφεῖς μὲ τὴν 15, κατ' ἄλλους δὲ μὲ τὴν 16 Ἰουλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς 622 ἀπὸ Χριστοῦ ἔτους. Τὸ ὀθωμανικὸν χρονολόγιον ἰδίως προϋποθέτει τὴν 16 Ἰουλίου ὡς ἐποχὴν τῆς Ἡγείρας.

Ἂς σημειώσωμεν ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς χριστιανικῆς μας χρονολογίας μέχρι καὶ μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς 16 Ἰουλίου 622 (τῆς ἐποχῆς τῆς Ἡγείρας) ἀριθμοῦνται 227,016 ἡμέραι.

Προταχθεισῶν τῶν πληροφοριῶν τούτων μεταβαίνω εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀντιστοιχούσης χριστιανικῆς ἡμερομηνίας εἰς οἱανδήποτε ὀθωμανικὴν καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἐν

δομεν ὅτι τὸ ὀθωμανικὸν χρονολογικὸν σύστημα διαφέρει τοῦ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐποχῆς τῆς ἐνάρξεως ἑκατέρου, μόνον ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους καὶ τοῦ μηνός, ἡ δὲ διάρκεια τῆς ἡμέρας εἶναι εἰς ἀμφότερα ἡ αὐτή. Τούτου οὕτως ἐχοντος δυνάμεθα νὰ τρέψωμεν ἡμερομηνίαν τοῦ ἑνὸς συστήματος εἰς ἡμερομηνίαν τοῦ ἑτέρου, ἀναλύοντες τὸν ἐντὸς δοθείσης ὀθωμανικῆς ἢ χριστιανικῆς ἡμερομηνίας περιεχόμενον ἀριθμὸν ἐτῶν εἰς ἡμέρας, ταύτας δὲ ἀνάγοντες εἰς τὰ δι' αὐτῶν πληρούμενα ἔτη τοῦ ἑτέρου χρονολογικοῦ συστήματος, ἀφ' οὗ πρότερον, κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς περιπτώσεως, προσθέσωμεν ἢ ἀφαιρέσωμεν τὰς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς χριστιανικῆς μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπὸ τῆς Ἐγείρας χρονολογίας παρελθούσας 227016 ἡμέρας. Ἀλλ' ἂς προβῶμεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ οὕτω τεθέντος κανόνος. Πρόκειται νὰ εὕρωμεν λόγου χάριν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν χριστιανικὴν ἡμερομηνίαν εἰς τὴν 3 τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλαχὶρ τοῦ 1236 ἔτους τῆς Ἐγείρας. Θέλομεν λοιπὸν ζητήσει ἐν πρώτοις πόσας ἡμέρας ἀποτελοῦν τὰ παρελθόντα 1235 ὁλόκληρα ἔτη καὶ πόσας ὁμοίως οἱ παρελθόντες μῆνες τοῦ δοθέντος 1236 ἔτους, καὶ τὸ ἄθροισμα τούτων θέλει μᾶς δώσει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐγείρας (16 Ἰουλίου 622) μέχρι τῆς ζητουμένης ἡμέρας ἀθροιζομένων ἡμερῶν. Διὰ νὰ εὐκολυνθῶμεν εἰς τὸν καθ' ἡμέρας ὑπολογισμὸν τῶν 1235 ὁλοκλήρων ἐτῶν, καὶ μάλιστα διὰ νὰ μὴ σφάλωμεν περὶ τοὺς βισέκτους, θέλομεν ἀκολουθήσει τὴν ἑξῆς μέθοδον. Βλέπομεν εἰς τὸν Β'. πίνακα ὅτι ὁλόκληρος ὁ τριακονταετὴς κύκλος περιέχει 10631 ἡμέρας. Ἂν λοιπὸν διὰ τοῦ 30 διαιρέσωμεν τὸ ποσὸν τῶν 1235 ἐτῶν, θέλομεν εὕρει ὅτι περιέχει 41 πλήρεις κύκλους καὶ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη τοῦ 42 κύκλου. Οἱ 41 κύκλοι ἀναλύονται εὐκόλως εἰς ἡμέρας διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ μὲ τὸ 10631, τὸ ὁποῖον ὡς προειρήθη εἶναι τὸ εἰς ἕκαστον κύκλον περιεχόμενον ποσὸν ἡμερῶν. Οὕτω εὑρίσκομεν ὅτι οἱ 41 κύκλοι ἀποτελοῦν 435,871 ἡμέρας. Συμβουλευόμενοι διὰ τὸν αὐτὸν πίνακα διὰ τὸ εἰς τὰ πέντε πρῶτα ἔτη τοῦ 42 κύκλου περιεχόμενον ποσὸν ἡμερῶν, εὑρίσκομεν ὅτι αὗται συμποσοῦνται εἰς 1772. Τὸ ἄθροισμα λοιπὸν τῶν 435,871 καὶ τῶν 1772, μᾶς δίδει ὡς περιεχόμενον ἐντὸς τῶν 1235 ἐτῶν τὸ ποσὸν 437 643 ἡμερῶν. Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ 1236 ἔτους μέχρι καὶ συμπεριλαμβανομένης τῆς 3 τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλαχίρ. Τὴν ἐργασίαν ταύτην μᾶς εὐκολύνει ὁ Α'. πίναξ, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι οἱ τοῦ Τζεμαζιουλαχὶρ προηγούμενοι πέντε πλήρεις μῆνες ἀποτελοῦν 118 ἡμέρας, αἵτινες ὁμοῦ μὲ τὰς 3 τοῦ ρηθέντος μηνὸς, συμποσοῦνται εἰς 151. Ἔχομεν οὕτω

Ποσὸν τῶν ἡμερῶν τῶν 1235 ἐτῶν	437,643
Ποσὸν τῶν ἐκ τοῦ 1236 ἔτους παρελθουσῶν ἡμερῶν μέχρι καὶ συμπεριλαμβανομένης τῆς 3 Τζεμαζιουλαχίρ.	151
	437,794

Τὸ ἄθροισμα λοιπὸν τοῦτο ἐμφαίνει πάσαι ἡμέραι παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐγείρας μέχρι τῆς 3 τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλαχὶρ 1236 Ἂν εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο προσθέσωμεν τὸ ποσὸν 227016 περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, θέλομεν λάβει ὡς ἄθροισμα τὸ ποσὸν τῶν ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τῆς ζητουμένης ἡμέρας ἀριθμουμένων ἡμερῶν, ἤτοι 664 810. Λείπεται ἤδη τὸ οὕτω εὑρεθὲν ποσὸν ἡμερῶν νὰ τρέψωμεν εἰς ἐνιαυτοὺς ἀπὸ Χριστοῦ, τοὺς μὲν κοινοὺς πρὸς 365, τοὺς δὲ βισέκτους πρὸς 366 ἡμέρας ὑπολογιζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ὑπολογισμὸς εὐκολύνεται ἐὰν τὸ ἀνωτέρω ποσὸν διαιρέσωμεν διὰ τοῦ 1461 (ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν μιᾶς τετραετηρίδος Ἰουλιανῶν ἐτῶν). Οὕτω θέλομεν λάβει ὡς πηλίκον 455 πλήρεις τετραετηρίδας, καὶ ὑπόλοιπον 55 ἡμερῶν. Αἱ 455 τετραετηρίδες διὰ τοῦ 4 πολλαπλασιαζόμεναι μᾶς δίδουν 1820 ἔτη, αἱ δὲ 55 ὑπόλοιποι ἡμέραι ἀναγκαίως ἀνάγονται εἰς τὸ ἔτος 1821. Ἀλλ' ἡ 55 ἡμέρα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔτους εἶναι ἡ 24 Φεβρουαρίου, ἄρα ἡ 3 τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλαχὶρ τοῦ 1236 ἔτους τῆς Ἐγείρας, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν 24 Φεβρουαρίου τοῦ ἡμετέρου 1821 ἔτους, ἢ ἀκριβέστερον εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 23 μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1821.

Ἡ μεταφορὰ χριστιανικῆς ἡμερομηνίας εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῆς Ἐγείρας ἐκτελεῖται διὰ μεθόδου ὁμοίας μὲ τὴν προηγουμένην. Τουτέστι θέλομεν ὁμοίως ἀναλύσει τὴν δοθεῖσαν χριστιανικὴν ἡμερομηνίαν εἰς ἡμέρας ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου τῶν ἡμερῶν θέλομεν ἀφαιρέσει τὰς μέχρι τῆς 16 Ἰουλίου 622 ἀριθμουμένας 227,016 ἡμέρας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω πινάκων θέλομεν ἀναγάγει εἰς ἔτη σελληνικά.

Ἀφ' οὗ ἔγραψα τ' ἀνωτέρω ἦδον τὴν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Δημητρίου Ἀλεξανδρίδου κατὰ τὸ 1812 ἐν Βιέννῃ ἐκδοθεῖσαν γραικοτουρκικὴν γραμματικὴν, ἥτις ἐν σελίδι 443 καὶ 444 περιέχει ὁδηγίαν πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀναλογοῦντος χριστιανικοῦ ἔτους εἰς ὡρισμένον ὀθωμανικὸν, καὶ παραβολικὸν πίνακα τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας καὶ τῆς Ἐγείρας. Ὁ πίναξ οὗτος τοῦ Ἀλεξανδρίδου εἶναι καὶ ἀτελὴς καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐσφαλμένος, ἡ δὲ προταχθεῖσα αὐτοῦ μέθοδος πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἔτους δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰμὴ ἀποτέλεσμα παραπολὺ ἀπέχον τῆς ἀληθείας, καὶ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁσάκις ἡ ἡμερομηνία ἐγγράφου ἔχει ἐπιφροὴν εἰς τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν.

Μ. ΠΟΤΑΠΣ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Ὁ ἐξ ἀπορρήτων.

—o—

Μεταξὺ τῶν ἀπὸ Χίου μετοίκων, Παντελὴς Μαυροκορδάτος, εὐπατρίδης πλὴν πένης μετήρχετο μικρόν τι ἐμπόριον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αὐτοῦ ἐραστεθεῖσα Ῥωξανδρὰ Κωνσταντινουπολῖτις, θυγάτηρ ἰσχυροῦ καὶ πλουσίου τροφοδότου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὑπανδρεύθη αὐτὸν, ἀποκατέστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ υἱὸν Ἀλέξανδρον ὀνομασθέντα. Ὁ παῖς ὀρφανευθεὶς μετ' ὀλίγον πατρὸς ἐπαιδαγωγήθη παρὰ τῆς μητρός του, γυναικὸς λογίας ἐνδιατριβούσης περὶ τὰς ἑλληνικὰς συγγραφὰς καὶ ποιήσεις, τὴν ὁποίαν Ἰάκωβος ὁ Ἀργεῖος, ἐπιγραφόμενος Ὕπατος τῶν φιλοσόφων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, κηρύττει καὶ αὐτὴς τῆς Ὑπατίας ἀνωτέραν. Παραλείποντες τὸ ἀφιλοκαλὸν τοῦ ἐγκωμίου ἀποδεχόμεθα τῆς μητρὸς τὸ εὐμαθὲς ὡς προοιωνίζον τοῦ παιδὸς τὴν εὔκλειαν. Τῷ ὄντι ἡ μήτηρ ἀφοῦ μετεχειρίσθη ὅλα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχοντα μέσα ἐκπαιδεύσεως, ἀφοῦ ἐξήσκησε τὸν υἱόν εἰς τὰ ἑλληνικὰ καὶ εἰς τὰ λατινικὰ γράμματα, ἀπέστειλεν εἰς Βονωνίαν καὶ εἰς Πατάβιαν. Ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις σπουδάσας φιλοσοφίαν, φιλολογίαν, ἐπιστήμας καὶ ἰατρικὴν, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν Παταβίοις.

Μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του κατεδιώχθη δεινῶς ἀπὸ τὴν Ἐνετικὴν κυβέρνησιν, διότι εἰς συμμαθητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου συμπλέων μετ' αὐτοῦ ἐν πλοίῳ ὅπου ἔκειτο κοιμώμενος οἰνοβαρής τις φράτωρ, ἐτεχνάσθη κατὰ τοῦ μεθύοντος ὑβριστικὸν ἐμπαιγμὸν τὸν ὁποῖον ἡ Ἐνετικὴ κυβέρνησις, ἐμπνεομένη ἀπὸ μῖσος κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἐθεώρησεν ὡς κατὰ τῆς θρησκείας ὕβριν. Οἱ δύω νέοι διαφυγόντες τοὺς διωκτὰς των ἀπεκηρύχθησαν πάσης Ἐνετικῆς γῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος καταφυγὼν εἰς Φλωρεντίαν ἀλληλοῦχησε τὰς ἐπιστημονικὰς του σπουδὰς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀκμαζούσῃ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, συνέγραψε δὲ λατινιστὶ τὸ περιεφ-

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων.

γον ἐγχειρίδιόν του περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος καὶ ἀνέθεσεν αὐτὸ εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Ἐτρουρίας.

Ὁ φιλότιμος καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων οὗτος ἡγεμὼν πολυειδῶς περιεποιήθη τὸν νέον Ἕλληνα, καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν συνοδευόμενον μὲ τὴν προστασίαν του. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἔμεινεν ἀργὸς ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἀνέλαβεν εὐθὺς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν Φαναρίῳ σχολῆς συστηθείσης παρὰ Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ.

Ἡ καθηγεσία του ἐχρημάτισεν ἀναντιρρήτως λαμπρά, ὅσον δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἀπὸ τὴν πληθὺν καὶ τὴν ἐπιστημότητα τῶν μαθητῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Βησσαρίων Μακρής, ὁ ἐν Ἰωαννίνοις ἐνδόξως διδάξας, καὶ συγγραφεὺς γραμματικῶν καὶ θεολογικῶν συγγραμμάτων. Γνώμων δὲ εὐκάρπου καὶ εὐτυχοῦς διδασκαλίας εἶναι ὄχι μόνον ἡ πληθὺς καὶ ἡ κατάρτισις τῶν μαθητευόντων, ἀλλὰ καὶ σπουδαίων συγγραφῶν ἡ ἔκδοσις, ἐμφαίνουσα ὅτι ὁ καθηγητὴς δὲν φοβεῖται τὴν δάδα τῆς δημοσιότητος, καὶ ὅτι σπεύδει νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης, ἐπεκτείνων πέραν τοῦ ἀκροατηρίου τὸ διαχεόμενον παρ' αὐτοῦ φῶς. Συνέταξε δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς διδασκαλίας του, ῥητορικὴν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ περὶ γεννήσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους· ἴσως τότε συνεγράφη ἡ περὶ συντάξεως γραμματική. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων τὸ τελευταῖον μόνον ἐξεδόθη ἐνστίκτοις, καὶ περιέχει ἀνάλυσιν εὔληπτον καὶ μεθοδικήν, ἀλλ' ὄχι καὶ τελείαν, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μεγάλη ἦτον ἡ φήμη τῶν καινοφανῶν τούτων ἀκροάσεων, περιεχουσῶν πᾶν ὅ,τι ἡ ἐπιστήμη εἶχε σοβαρότερον, καθότι ὁ διδάσκων περιελάμβανεν ὅλας σχεδὸν τὰς ἀνθρωπίνους μαθήσεις τῆς ἐποχῆς του, καὶ συνέδεεν αὐτὰς εἰς μελωδικόν τινα σύνδεσμον διὰ τῆς εὐγλωττίας του καὶ τῆς φιλοσοφικῆς του δεινότητος. Διδάσκων δὲ δὲν ὠλιγώρει νὰ διδάσκηται πολλὰ καὶ χρήσιμα. Ὁ ἀκάματος αὐτὸς νοῦς συνφκειώθη, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, τὴν Ἀραβικήν, τὴν Περσικήν, τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Σλαβονικὴν γλῶσσαν.

Συγχρόνως δέ, καταγινόμενος εἰς τὴν πρακτικὴν τῆς ἰατρικῆς, ηὐτύχει περὶ τὰς θεραπείας καὶ παρηγκώνισε τοὺς πολυπλήθεις ἐμπειρικούς, συνήθεις ἐν τῇ Τουρκίᾳ φορολόγους τῆς ἀμαθείας. Κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον ἦτο προσεκτικὸς καὶ ἄτολμος περὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς, θαυμάζων, ὡς ἔλεγε, τὴν τόλμην τῶν Εὐρωπαίων ἰατρῶν, ἀλλὰ δειλιῶν νὰ τοὺς μιμηθῇ.

Ἐν τούτοις διὰ τῆς ἰατρικῆς συμφιλιωθεὶς μετ' ἰσχυρῶν Ὀθωμανῶν προσεκλήθη εἰς διάπραξιν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ παρεχώρησεν εἰς μαθητάς του τὴν διδασκαλίαν. Διέκειτο πρὸ πάντων φιλικώτατα πρὸς τὸν περίφημον πατράπην Ἀχμὲτ Κιουπρουλή, ἀνήκοντα εἰς οἰκογένειαν δώσασαν τρεῖς ἀρχισατράπας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἄνδρας μεγαλεπηβόλους, προεδρεύσαντας τῆς ἐπικρατείας ταύτης κατὰ τὴν ἄκραν ἀκμήν της, καὶ ζητήσαντας ἀνωφελῶς ν' ἀναστείλωσι τὴν πρὸς τὰ χείρω ῥοπὴν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέου καὶ φιλανθρωποτέρου κυβερνητικοῦ συστήματος.

Διὰ τοῦ Ἀχμὲδ Κιουπρουλὴ προήχθη εἰς τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως τὸ ὑπούργημα, τὸ ὁποῖον περιέλαβεν ἔκτοτε καὶ διέσωσεν ἐφορίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ γένους, καὶ τὴν πραγματικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὑπὸ ὑπουργὸν Ὀθωμανὸν φέροντα μόνον τὸν τίτλον. Ἡ δὲ Μεγάλη Ἐκκλησία στήριγμα ζητοῦσα τῆς ἀσθενείας της, ἐχειροτόνησε τὸν Ἀλέξανδρον Μέγαν Λογοθέτην καὶ ἐπομένως διοικητὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Οἱ γράψαντες περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου σύγχρονοι ἢ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ μαρτυροῦσιν ὁμοφώνως περὶ τῆς παντοδαποῦς προστασίας τὴν ὁποίαν ἐνδελεχῶς ἀπέδιδεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς χριστιανούς. Son influence (λέγει ὁ Χάμερ) servit puissamment la cause de ses coreligionnaires et les négociations des Princes chrétiens. Hamer Histoire de l'Empire Ott. vol 13, p. 9.

Ἐρρόντιζε περὶ τῶν ὁμογενῶν του θεραπεύων τὸ κατὰ δύναμιν τὰ δεινά των, ὑποβοηθῶν τὴν σύστασιν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν ἀνοικοδομήσεων. Καθ' ὃν καιρὸν ὁ πατριωτισμὸς ὅλος περικλείετο ἐντὸς τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ θρήσκευμα, ἡ μέριμνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἦτον ἔτι σπουδαιότερον πρᾶγμα· ἀνέλαβε δὲ ἀνωτάτην πρὸς αὐτὸ ἰσχὺν καὶ ἐποπτείαν, ὡς ἐμφαίνεται μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἀπὸ παραινετικήν τινα ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἀπεύθυνεν εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντας ἀρχιερεῖς. Ἐφρόντιζε δὲ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Τουρκίας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, διότι διὰ τῆς ἐπιρροῆς του καὶ τῆς προστασίας του ἀνηγέρθη κατὰ πρῶτον ἐν Βιέννῃ ἐκκλησία τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, μέχρι τοῦδε σωζομένη καὶ ἀκμάζουσα.

Ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν γένει εἰσήγαγεν εἰρμόν τινα καὶ τάξιν, ἥτις διακοπεῖσα μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπανελήφθη καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπανωρθώθη πατριαρχεύοντος Σαμουὴλ τοῦ Α'. ἀνδρὸς συνετοῦ καὶ φιλογενοῦς.

Ὁ μέγας δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὲρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἄθλος ἦν ἡ τοῦ Ἁγίου Τάφου διάσωσις, κινδυνεύσαντος νὰ κατακρατηθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Τὰ δὲ δι' αὐτοῦ ἐκδοθέντα καὶ (ὡς φαίνεται) ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα Σουλτανικὰ προστάγματα (χάτια), ἐχρησίμευσαν πρὸς λύσιν τῶν καθ' ἡμᾶς γεννηθεισῶν ἀμφισβητήσεων καὶ τῶν νεωστὶ συνταχθέντων προσταγμάτων παρὰ τοῦ νῦν βασιλεύοντος τῆς Τουρκίας.

Κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Αὐστρίας τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Ἐνετίας κατὰ τῆς Τουρκίας, Ἐνετικὸς στόλος κυριεύει ἀνωφελῶς τὴν Χίον μείνασαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἀνεπηρέαστον καθ' ὅλον τὸν Κρητικὸν πόλεμον. Μανθάνει τοῦτο ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀγανακτεῖ· « τοῦτο τὸ ἀνδραγάθημα τῶν Ἐνετῶν, γράφει « πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, αὕτη ἡ πομπεία, « καὶ τὸ τρόπαιον τοῦτο, χριστιανῶν ἅλωσις, ἀλώ« σεων δοῦπος, εἰκόνων κατάπτωσις, παρθένων καὶ « νέων διαφθοραὶ καὶ ὑπεροχαὶ καὶ ἐξωμοσίαι, εὖγε

« τῆς ἀριστείας, εὖγε τῆς στρατηγίας! . . . Συνερ« ρύη καὶ συνεκλύσθη καὶ Χίος τῷ χεύματι τοῦ πο« λέμου, ἡ Χίος τὸ ἀμιγὲς καὶ ἀνόθευτον λείψανον « τῆς πάσης Ἑλλάδος. »

Ἡ Χίος μεταπεσοῦσα καὶ δεύτερον ἀπολέμως σχεδὸν ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν εἰς τῶν Ὀθωμανῶν τὴν κατάκτησιν δὲν ἔπαθεν ὅσα δεινὰ ἐφοβεῖτο ὁ Ἀλέξανδρος μὴ πάθῃ. Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ ἀνδρὸς τούτου συνδρομῆς ἀνέλαβε πάλιν τὰ προνόμιά της καὶ ἐκυβερνήθη μέχρι τοῦ τελευταίου ἐξανδραποδισμοῦ ἐλευθέρως σχεδὸν καὶ εὐνόμως. Ὁ Βλαστὸς ἐν τοῖς Χιακοῖς μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης ἀρωγῆς, καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Μαυροκορδάτου τοῖς *δεποὺτάτοις Χίοις* αἴρει πᾶσαν περὶ τοῦ πράγματος ἀμφιβολίαν.

Ὁ μέγας οὗτος πόλεμος, τοῦ ὁποίου τὰ κατὰ τὴν Χίον ἦσαν μικρὸν ἐπεισόδιον, ἐκραγεὶς τῷ 1683, διήρκεσεν ὁλόκληρον δεκαπενταετηρίδα καὶ ἐτελείωσε διὰ τῆς περιφήμου συνθήκης τῆς Καρλοβίστης· ἤνοιξεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον δὲ μέγα στάδιον πολιτικῆς δραστηριότητος καὶ διπλωματικῆς ἐμπειρίας.

Μετὰ τὴν εἰρήνην ὁ Αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος Β', ἐνέδυσε μὲ τὸν τίτλον τοῦ πρίγγιπος τοῦ Ἰμπερίου Ἀλέξανδρον τὸν Μαυροκορδάτον. Τὸ δώρημα τοῦτο ἐδόθη ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης καὶ ἀπετέλει οἰκογενειακὸν μυστήριον μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας ὑπέστη τρομεροὺς διωγμούς. Αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του καθείρχθησαν ἐν ταῖς φυλακαῖς· ἐν αὐταῖς ἐβασανίσθη δεινῶς καὶ ὑπέφερεν ἀτιμωτικοὺς ῥαβδισμοὺς ἐνώπιον τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ ἀρχισατράπου. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀποφασισθείς, ἔμελλε νὰ θέσῃ ἄμεσον τέρμα εἰς μαρτύριον, ὁ πέλεκυς ἐπέκειτο τοῦ τραχήλου του, ὅτε ἐπιστολὴ παρακλητικὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρώην Βεζίρη Κιουπρουλὴ φθάσασα, ὡς Θεὸς ἐκ μηχανῆς, ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ὄχι διὰ δωρεάν, διότι ὅλ' ἡ περιουσία του δημευθεῖσα ἐχρησίμευσεν ὡς λύτρον.

Ἐν τῇ Τουρκίᾳ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν εὐτυχῶς, δὲν ὑπάρχει μεγάλη ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ Ταρπεϊανοῦ σκοπέλου καὶ τοῦ Καπιτωλίου. Ὁ πόλεμος παρετείνετο· αἱ πολλαὶ τῶν Τούρκων ἥτται καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ αὐτῶν αἱματώδεις σπαραγμοί, ἰδίως ἡ ἅλωσις τοῦ Βελιγραδίου κατὰ Αὔγουστον 1688, στρατηγοῦντος ἐνδόξως τοῦ Ἐλέκτορος τῆς Βαβαρίας, κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν εἰς Βιέννην ἀποστολὴν πρεσβείας ἐπὶ προφάσει τῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα κοινοποιήσεως τῆς βασιλεύσεως τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν, ἀλλ' ἀληθῶς πρὸς διομολόγησιν εἰρήνης. Ἐστάλησαν δὲ πρέσβεις ὁ Σουρφικὰρ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Αἱ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο δυσκόλως, ἀπέβησαν δὲ μάταιαι, διότι οἱ σύμμαχοι δικαίως ὑπεροπτοῦντες διὰ τοὺς θριάμβους των, ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλωσι ταπεινωτικοὺς ὅρους εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλην. Ἐπὶ τρία ἔτη οἱ δύο πρέσβεις διέμεινον ἐν Αὐστρίᾳ, κάθειρκτοι ἐν τοῖς φρουρίοις τοῦ Πεττενδόρφου καὶ τοῦ Κομόρν, ἀναλαμβάνοντες καὶ διακόπτοντες τὰς περὶ εἰρήνης συνδιαλέξεις. Ἀπολυθέντες τελευταῖον ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄπρακτοι. Κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ταύτην διαμονὴν ἐν Αὐστρίᾳ ὁ Μαυροκορδάτος ἐνέκυψεν εἰς βαθείας ἱστορικὰς μελέτας καὶ ἐσχεδίασε τὴν γενικήν του ἱστορίαν.

Ἡ Τουρκία μέλλουσα νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας, Ρωσσίας, Ἐνετίας, καὶ Πολωνίας ἔδωσε πληρεξουσιότητα εἰς τὸν διέποντα τὰ ἐξωτερικὰ Ῥεμὴ καὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, ὀνομάσασα αὐτὸν τότε πρῶτον ἐξ ἀποῤῥήτων καὶ ἔκτακτον πρέσβυν. . . . Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέδειξε μεγίστην εὐφυΐαν καὶ δραστηριότητα. Αὐτὸς μόνος ἀντιτασσόμενος κατὰ ὀκτὼ πρεσβέων τεσσάρων ἐπικρατειῶν, αὐτὸς ῥητορεύων, αὐτὸς συντάττων τὰ τῆς συνθήκης ἄρθρα εἰς διαφόρους γλώσσας, αὐτὸς διαπράττων τὰ πάντα ἐνῷ ὁ συμπληρεξούσιός του Ῥεμὴ παρίσταται εἰς τὰς συζητήσεις διατηρῶν ἀγέρωχον ἀφωνίαν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀντιποιήσεων ἡ Αὐστρία ἐπρότεινε καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ ἁγίου Τάφου εἰς τὸ καθολικὸν τάγμα τῶν Φρανσισκανῶν· ἀλλ' ἡ αἴτησις αὕτη προταθεῖσα καὶ ἐν Βιέννῃ κατὰ τὰς ἀποτυχούσας διαπραγματεύσεις, καὶ ὕστερον ἐν Καρλοβίστῃ ἀτεκρούσθη ἐπιμόνως παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου.

Μόλις διελύθη τὸ συνέδριον καὶ διημείφθησαν αἱ συνθῆκαι μεταξὺ τῶν ἐπικρατειῶν, μόλις οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ στασιασμὸς δεινὸς ἀνηγέρθη κατὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὡς προδωσάσης τὴν θρησκείαν εἰς τοὺς ἀπίστους· ἡ στάσις αὕτη ἀναῤῥιπιζομένη ἀπὸ τὸν Μανταπὰν πασᾶ διευθύνετο μάλιστα κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ ὁποίου οἱ ἔνοπλοι στασιασταὶ ἐπεζήτουν τὴν κεφαλήν. Ἡ οἰκία του ἐλαφυραγωγήθη καὶ κατεκάη, αὐτὸς δὲ κατέφυγε μετὰ τοῦ υἱοῦ του εἰς Σωζόπολιν ὅθεν κρυφίως ἐπανῆλθεν....

Μετὰ τὴν καταπόπωσιν τῆς στάσεως ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε τὴν ὑπουργείαν του παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ καὶ ἔφθασεν εἰς ἰσχὺν ἀνέφικτον μέχρι τοῦδε εἰς πάντα χριστιανόν . . .

Ἀκμαῖος κατὰ τὸν νοῦν καὶ ἄτρωτος εἰσέτι ἀπὸ τὰς ἐσχάτους καταπονήσεις τοῦ γήρατος, ὑποκύψας δὲ εἰς ποδαλγίαν κατέλυσε τὸν βίον τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος ἄγων. Ὁ θάνατος προσήρχετο περιμενόμενος ἀφόβως, καὶ κατέλαβε τὸν ἄνδρα ἐν μεγαλοπρεπεῖ τελετῇ διάγοντα.

Πέραν δὲ τοῦ τάφου ἐπεκτείνων τὴν ὀλιγάρκειαν καὶ τὴν κοσμιότητα διέταξε κηδείαν λιτὴν καὶ πάσης μεγαλοπρεπείας ἀπηλλαγμένην· ὁ δ' ἐπιτύμβιος λίθος φέρει ἐπιγραφὴν ἁπλῆν παρὰ τοῦ ἰδίου φιλοπονηθεῖσαν, ἐνθυμίζων κατὰ τοῦτο ἰσχυρὸν τῆς δύσεως δυνάστην, ὅστις πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐλατόμησε τὸν τάφον του.

(Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Π. Ἀργυροπούλου, ἐκφωνηθέντος τὴν 28 Σεπτεμβρίου 1852, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ).

ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΕΙΣ ΕΝ ΡΩΣΙΑ.

—o—

Ἡ διεξοδικωτέρα ὥρα τοῦ χρόνου ἐν Ῥωσίᾳ εἶναι ὁ χειμών· ἴσως μάλιστα ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν καὶ ἡ ὡραιοτέρα, διότι ἡ ἀτμοσφαῖρα τακτοποιεῖται καὶ στερεοῦται, καὶ οἱ ἄνθρωποι παρασκευάζονται κατὰ τοῦ ψύχους, μέλλοντος νὰ διαρκέσῃ πέντε μῆνας τοὐλάχιστον. Τὰ γεωργικὰ ἔργα διακόπτονται τότε κατὰ φυσικὸν λόγον, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λαοῦ ἀργεῖ.

Ὁ χειμὼν ἄρχεται μὲν τὸν Ὀκτώβριον, συστηματοποιεῖται ὅμως τὸν Δεκέμβριον. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ χρῆσις τῶν χαμουλκῶν ὀχημάτων γίνεται κατὰ πρῶτον περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου. Οἱ χοροὶ καὶ αἱ ἄλλαι δημόσιαι ἑορταὶ ἄρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν 6 Δεκεμβρίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἑορτάζει ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, διὰ λαμπρᾶς προσωπιδοφορίας, μεταμφιεζομένων μόνον τῶν γυναικῶν.

Καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ῥωσίας οἱ εὐγενεῖς ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσιν ἕνα μεταξὺ αὐτῶν, καὶ νὰ τὸν στέλλωσιν εἰς Πετρούπολιν διὰ ν' ἀντιπροσωπεύῃ αὐτοὺς κατὰ τινας περιστάσεις παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, καὶ διὰ νὰ ἐπιστατῇ εἰς τὴν ῥύθμισιν δημοσίων τινῶν ὑποθέσεων ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐπαρχίας. Διὰ τοῦτο πᾶσα μεγάλη πόλις ἔχει κατάστημα εἰδικόν, ὁρισθὲν τὰς ἡμέρας λέσχας, ὅπου συνέρχονται οἱ εὐγενεῖς. Ἡ Πετρούπολις, καθὼς καὶ ἡ Μόσχα, ἔχουσι τοιαῦτα οἰκήματα κατὰ πάντα ὥραια, τῶν ὁποίων αἱ αἴθουσαι εἶναι τοσοῦτον ἀχανεῖς καὶ τοσοῦτον μεγαλοπρεπεῖς, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις ἄλλου τοιαύτας. Ἐν ταῖς αἰθούσαις αὐταῖς οἱ εὐγενεῖς πανηγυρίζουσι τὰς ἑορτὰς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ· ἐκεῖ συγκροτοῦνται αἱ ἐπισημότεραι δημόσιαι συνελεύσεις, καὶ ἐκεῖ καθηδύνουσι τὰς ἀκοὰς αἱ γλυκύτεραι μουσικαὶ συμφωνίαι. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ δὲ ὁ ἀναγνώστης πόσον μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν συνερχομένων, λέγομεν ὅτι καθ' ἑκάστην μουσικὴν συμφωνίαν εἰσπράττονται εἴκοσιν ἕως τριάκοντα χιλιάδες ῥουβλίων, τιμωμένων τῶν εἰσιτηρίων πρὸς δέκα ῥοῦβλια.

Ὁ αὐτοκράτωρ παρευρίσκεται ἐνίοτε εἰς τὰς συναθροίσεις ταύτας· καὶ, εἰ καὶ φέρων τὸ σύνηθες αὐτοῦ ἐνδυμα, ἀπαιτεῖ νὰ προσποιῆται τὸ πλῆθος ὅτι δὲν τὸν γνωρίζει. Περιέρχεται ὡς τις ἰδιώτης μεταξὺ τοῦ πλήθους, αἱ δὲ

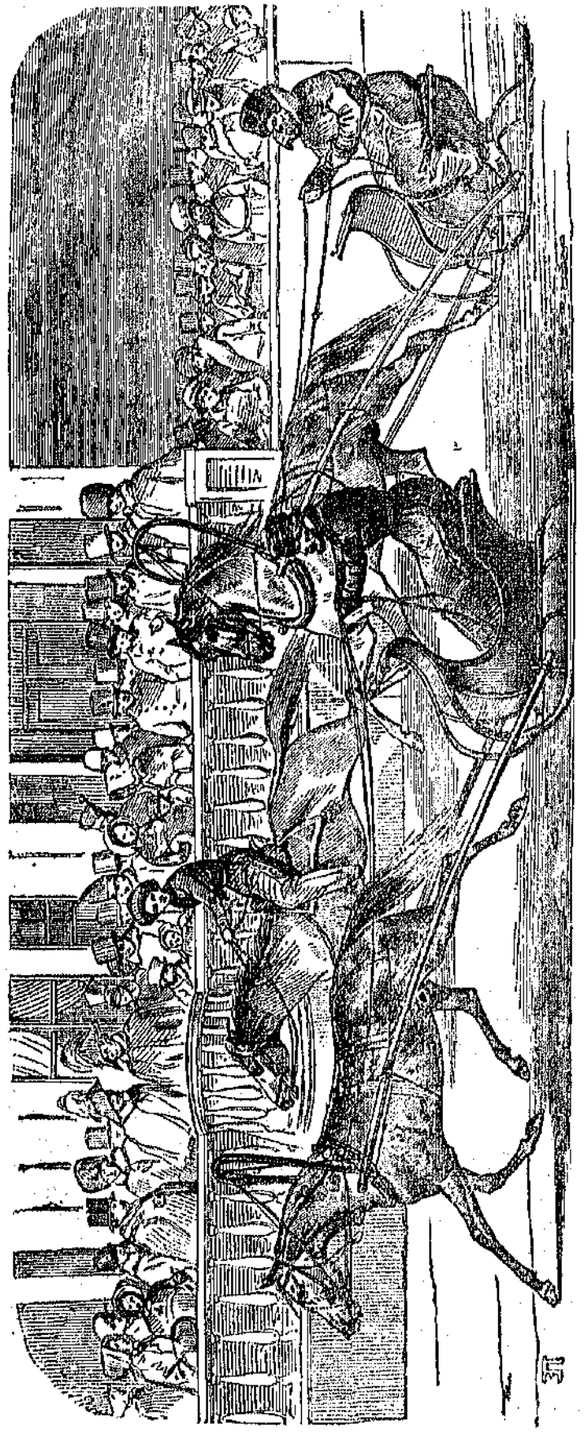

Δημοσιογραφία.

φέρουσαι προσωπίδας γυναῖκες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ὁμιλῶσι, καὶ νὰ στηρίζωνται καὶ ἐπὶ τοῦ βραχίονός του.

Αἱ συνομιλίαι πρέπει νὰ γίνωνται γαλλιστί.

Λέγεται ὅτι ἐσπέραν τινὰ προσωπιδοφόρος τις κυρία τοσοῦτον ἐγοήτευσε τὸν αὐτοκράτορα διὰ τοῦ πνεύματός της, ὥστε πολλὴν ὥραν συνδιελέχθη μετ' αὐτῆς.

Ὡς γνωστόν, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος εἶναι ὑψηλός, καὶ δὲν συνειθίζει ποτὲ νὰ κύπτῃ· ἡ δὲ κυρία, περὶ ἧς λόγος, ἦτο μικροῦ ἀναστήματος, *ἐπιτομὴ τῶν θαυμασίων τοῦ οὐρανοῦ*, ὡς λέγει ὁ Μολιέρος.

— Βασιλεῦ, εἶπεν ἡ προσωπιδοφόρος, τολμῶ νὰ ζητήσω χάριν τινὰ ἀπὸ τὴν Μεγαλειότητά σας.

— Ὦ! ὡραία κυρία, ἀπεκρίθη ὁ αὐτοκράτωρ· ἐδῶ δὲν ὑπάρχει οὔτε Μεγαλειότης, οὔτε αἴτησις. Ὁ μονάρχης ἐδῶ εἶναι παρατημένος. Τὸν αὐτοκρατορικόν μου μανδύαν ἀφῆκα εἰς τὴν θύραν, καὶ τὸ σκῆπτρόν μου μετεβλήθη εἰς ῥάβδον. Εἶμαι ἁπλοῦς Νικόλαος. Λέγε με λοιπόν, μεγάλον Νικόλαον, μικρὸν Νικόλαον, ὅπως σὲ ἀρέσει καλήτερα, ὄχι ὅμως Μεγαλειότατον.

— Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχω τὴν ἄδειαν νὰ σᾶς βαπτίσω, ἰδοὺ τὸ ὄνομά σας· « Νικόλαος ὁ Μέγας. »

— Ὅπως θέλεις.

— Καὶ ὅμως, Μεγαλειότατε, δὲν πρέπει νὰ μὲ ἀρνηθῆτε τὴν χάριν τὴν ὁποίαν ἀναγκάζομαι νὰ σᾶς ζητήσω.

— Δὲν ἀκούω τίποτε ὅταν μὲ ὁμιλῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διὰ τί θέλεις νὰ ταράξῃς τὴν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι συνομιλῶν μαζῆ σου; δὲν σὲ γνωρίζω, ἢ τοὐλάχιστον δὲν μαντεύω ποία εἶσαι. Σὲ ὑποθέτω ὡραίαν· ἡ φωνή σου εἶναι γλυκεῖα, τὸ πνεῦμά σου ζωηρόν, ἡ χεὶρ σου λεπτή, καὶ διὰ νὰ θαυμάσω καὶ τοὺς πόδας σου ἔπρεπε νὰ προσπέσω εἰς αὐτούς. Ἔλα, ἐξακολούθησε, ὁμίλει καὶ ἂς προχωρήσωμεν· τί ἔλεγες;

— Ὄχι, Μεγαλειότατε, δὲν προχωρῶ οὔτε ἓν βῆμα, ἐὰν δὲν μὲ κάμετε τὴν χάριν τὴν ὁποίαν χρεωστῶ νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην σας.

— Ἠξεύρεις, ὡραία κυρία, ὅτι εἶσαι δεσποτική;

— Ἐγὼ λοιπὸν βασιλεύω, Μεγαλειότατε;

— Φαίνεται, διότι ἐγὼ παρακαλῶ... Ἂς προχωρήσωμεν.

— Ἡ Μεγαλειότης σας παρακαλεῖ μὲ τὸ ἴδιον ὕφος μὲ τὸ ὁποῖον συνειθίζει νὰ διατάττῃ.

— Ἔλα, ὡραία κυρία, φθάνει· ἂς ὑπάγωμεν.

Καὶ σφίγξας τὸν βραχίονα τῆς προσωπιδοφόρου, ἡτοιμάζετο νὰ προχωρήσῃ· ἀλλ' αὕτη ἀντιστασθεῖσα,

— Ὄχι, Μεγαλειότατε, εἶπε, δὲν θὰ κάμω οὔτε βῆμα, ἐὰν ἡ Μεγαλειότης σας δὲν συγκατανεύσῃ νὰ μὲ χορηγήσῃ τὴν χάριν.

Τότε ὁ μονάρχης μεταβαλὼν τὸ ὕφος του, εἶπε·

— Κυρία, πρέπει νὰ ἠξεύρετε, ἐπειδὴ βλέπω καὶ γνωρίζετε πολλὰ πράγματα τὰ ὁποῖα μὲ ἀποβλέπουν, ὅτι δίδω ὅσα μὲ φαίνεται δίκαιον νὰ δοθοῦν. Καθυποβάλατέ με αὔριον ἐγγράφως τὴν αἴτησίν σας, καὶ σᾶς ὑπόσχομαι νὰ τὴν παραδεχθῶ ἀμέσως.

Καὶ ἀναλαβὼν τὸ πρῶτον ὕφος, ὡς ἄνθρωπος ἐπιθυμῶν νὰ διασκεδάσῃ, ἐπρότεινε τὸν πόδα διὰ νὰ προχωρήσῃ, εἰπὼν συγχρόνως·

— Μ' ἔλεγες λοιπὸν διὰ τὸ ταξείδιόν μου εἰς Παλέρμον... ἐξακολούθησε.

— Μεγαλειότατε, ἐπανέλαβεν ἡ προσωπιδοφόρος, κρατήσασα τὸν βραχίονα τοῦ αὐτοκράτορος ἰσχυρότερον ἢ ὅσον αὐτὸς ἐκράτει τὸν ἰδικόν της, αὔριον δὲν θὰ ἔχω τί νὰ σᾶς ζητήσω ἐδῶ, καὶ ἀμέσως, σᾶς καθικετεύω νὰ μὲ ἀκούσετε.

— Κυρία, ἀπεκρίθη ὁ μονάρχης δείξας ἀνυπομονησίαν, ἐνδίδω χάριν σεβασμοῦ πρὸς τὸ φυλόν σας, ἀλλ' ἐπὶ ὅρῳ ἀμοιβῆς... λέγετε.

— Παρακαλῶ λοιπὸν τὴν Μεγαλειότητά σας, εἶπεν ἡ προσωπιδοφόρος, προφέρουσα βραδέως πᾶσαν λέξιν, παρακαλῶ ταπεινότατα... νὰ εὐαρεστηθῆτε... νὰ χαμηλώσετε ὀλίγον τὴν χεῖρά σας, ἐπειδὴ ἡ ἐδική μου κουράζεται.

Ὁ αὐτοκράτωρ εὐχαριστηθεὶς καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τὴν πνευματώδη αὐτὴν αἴτησιν, ἐπεριποιήθη ἔτι μᾶλλον τὴν προσωπιδοφόρον.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ῥωσικῶν διασκεδάσεων εἶναι καὶ ἡ ἁρματοδρομία δι' ὀχημάτων χαμουλκῶν ἐπὶ τοῦ πάγου. Ἡ ἀπέναντι εἰκὼν παριστάνει τοιοῦτον τινὰ ἀγῶνα. Ἐπὶ τούτῳ πολλοὶ τῶν πλουσίων δαπανῶσι μεγάλας χρηματικὰς ποσότητας εἰς διατήρησιν ἱππαφορβείων, ὅπου ἀνατρέφουσιν ἵππους ἀξίους θαυμασμοῦ διά τε τὸ κάλλος καὶ τὸ μεγαθυμον.

(*Κατὰ τὸ Γαλλικόν.*)

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—o—

— Χαφὶζ ὁ περίφημος τῆς Περσίας ποιητής, στιχουργῶν ποτὲ, ἐδανείσθη τοὺς πρώτους καὶ τελευταίους στίχους ποιήματός τινος τοῦ βασιλέως τῆς Δαμασκοῦ Γιαζίδ, ἀκμάσαντος τὸ 679, ἀλλὰ μουσουλμάνου αἱρετικοῦ.

« Πῶς, ἠρώτησέ τις τὸν Χαφὶζ, ποιητὴς τοσοῦτῳ ἐπίσημος ὡς σύ, κατεδέχθη νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρ' ἀπίστου, ἁρπαγος καὶ δολοφόνου τοῦ Χουσεΐν, τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μαρτυρος; »

« Τίς ἐξ ὑμῶν, ἀπεκρίθη ὁ Χαφὶζ, ἐὰν ποτε ἴδῃ σκύλον κρατοῦντα εἰς τὸ στόμα ἀδάμαντα καὶ φεύγοντα, δὲν θέλει τρέξει διὰ ν' ἁρπάσῃ τὸν πολύτιμον λίθον; »

— Οἱ Καλίφαι τῆς Βαγδάτης εἶχον ἄλλοτε οὐχὶ μόνον ἐξουσίαν κοσμικὴν ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴν, καὶ καθιέρουν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ὡς μέχρι τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἔπραττον καὶ οἱ Πάπαι τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' αἱ σχέ-

σεις τούτων πρὸς τὸν ἀρχηγὸν ἐκεῖνον τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας δὲν ἦσαν εὐδιακρίτως ὡρισμέναι. Ἰδοὺ παράδειγμα περιεργότατον ἀγχινοίας, ὑπερηφανείας καὶ σεβασμοῦ παριστάνον ἀποχρώντως τὸν χαρακτῆρα τῶν σχέσεων τούτων. Βασιλεύς τις τῆς Περσίας, ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, ἔστειλε πρέσβυν εἰς Βαγδάτην κομίζοντα δῶρα πρὸς τὸν Καλίφην, καὶ παραγγελίαν ἔχοντα νὰ ζητήσῃ ὑπὲρ τοῦ νέου ἡγεμόνος τὴν εὐλογίαν του, καθὼς καὶ τίτλον τινὰ ἰδιαίτερον ὡς, φέρ' εἰπεῖν, τὸν ἄλλοτε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Γάλλοις, τοῦ *βασιλέως χριστιανικωτάτου*, καὶ τὸν παρὰ τοῖς Ἱσπανοῖς τοῦ *καθολικωτάτου*· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦτο δύσκολον· διότι οἱ Καλίφαι, αἰσθανόμενοι τὴν παρακμὴν τῆς ἐξουσίας των, δὲν ἠγάπων φυσικῶς νὰ συντελῶσιν ἔτι μᾶλλον εἰς αὐτήν, χορηγοῦντες τιμὰς εἰς ἡγεμόνας ἀνεξαρτήτους. Ὁ πρέσβυς ἄρα ἔμεινεν ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον εἰς Βαγδάτην χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Καλίφην. Τέλος πάντων ὁ μέγας βεζύρης τοῦ μωαμεθανοῦ πάπα, εὗρεν αὐτὸν μίαν τῶν ἡμερῶν εὐδιάθετον, καὶ ἀνέφερεν ὅτι ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Μωάμεθ περιέμενεν ἀνυπομόνως τὸν ἱερὸν τίτλον τὸν ὁποῖον ἐζήτει ὁ κύριός του, εἷς τῶν ἐνθερμοτέρων προστατῶν τῆς πίστεως.

« Πῶς θέλεις, ἀπεκρίθη ὁ Καλίφης, νὰ τὸν εὐχαριστήσω; ὁποῖον τίτλον νὰ δώσω πρὸς αὐτόν; Ναὶ μὲν ὁ πατήρ του ἦτον ἡγεμών, ἀλλ' ἡ μήτηρ του ἦτο δούλη. Ἄρα τίτλος τιμῆς δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. »

« Βέβαια, εἶπεν ὁ βεζύρης· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει καλὰ τὴν ἀραβικήν, ἂς στείλωμεν πρὸς αὐτὸν τίτλον διφορούμενον, ὁ ὁποῖος νὰ αἰνίττεται μὲν τὴν ἀληθῆ θέσιν τοῦ αἰτοῦντος, νὰ φαίνεται δὲ εἰς αὐτὸν ἔντιμος. »

Καὶ τῳόντι εὗρον τὴν λέξιν *οὐλλὺ* ἥτις σημαίνει καὶ *φίλον* καὶ *δοῦλον*. Ἡ διπλῆ αὐτὴ σημασία ἐφάνη καταλληλοτάτη εἴς τε τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν πρωθυπουργόν του, καὶ ἑπομένως ἐχορήγησαν πρὸς τὸν Πέρσην τὸν τίτλον *οὐλλὺ*, ἄνευ ὅμως σχολείων. Ἐλανθάσθησαν ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Μωάμεθ ἦτο ἐγκρατέστατος τῆς ἀραβικῆς. Ἔστειλε λοιπὸν ὀπίσω τὸν πρέσβυν φέροντα νέον δῶρον 100,000 δηρέμ, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐπιστολήν·

« Μωάμεθ, ὁ ταπεινότατος σκύλος τοῦ ἐνδόξου κατωφλίου τοῦ καλιφάτου, ὅστις, διὰ τῆς θείας εὐλογίας καὶ τῶν εὐχῶν τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος, διέδωκεν εἰς μέγα μέρος τῆς ὑδρογείου σφαίρας τὴν θρησκείαν τῶν πιστῶν, καὶ μετεσκεύασεν εἰς τζαμία χιλίους ναοὺς εἰδωλολατρῶν, σᾶς στέλλει 100,000 δηρέμ, ὡς προσφορὰν τὴν ὁποίαν θέτει πρὸ τῶν ποδῶν τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος· ἀντὶ δὲ ἀμοιβῆς ἐξαιτεῖται παρ' Αὐτῆς ἓν μόνον στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου, τὸ Α, τὸ ὁποῖον ἐλησμονήσατε νὰ παρεμβάλετε εἰς τὸν τίτλον δι' οὗ μ' ἐτιμήσατε. »

Καὶ τῳόντι, ἡ μὲν λέξις *οὐλλὺ* σημαίνει δοῦλον, ἡ δὲ *οὐαλλὺ* ἡγεμόνα.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ γραμματικὴ αἴτησις τοῦ Μωάμεθ δὲν ἐστερεῖτο πνεύματος.

— Ὁ Κ. Γ. Τερτσέτης, βιβλιοθηκάριος τῆς Βουλῆς, ἐξεφώνησε καὶ ἐφέτος, τὴν 25 Μαρτίου, λόγον εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐξετάζων δὲ, ἐάν ποτε συγκρουσθῇ τὸ συμφέρον πρὸς τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, ποῖον τῶν δύο εἶναι δικαιότερον νὰ ὑπερισχύσῃ, ἔλυσε προσφυέστατα το ζήτημα διὰ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους εἰπὼν ταῦτα·

« Ὁ Κρέων, νέος κυριάρχης τῶν Θηβῶν, εἶχε διατάξει, ὅτι ὅποιος θάψῃ τὸν φονευμένον Πολυνείκην, τιμωρεῖται μὲ θάνατον. Ἡ Ἀντιγόνη ἀδελφή του πηγαίνει διὰ νυκτὸς καὶ τὸν θάπτει· τὴν πιάνουν οἱ φύλακες, τὴν φέρνουν εἰς τὸν Κρέοντα, τὴν κατηγοροῦν διὰ τὴν πρᾶξίν της ἐνώπιον τοῦ βασιλέως· ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἀρνεῖται. — Ὁμίλησε καθαρὰ, τῆς λέγει ὁ Κρέων, χωρὶς πλεκτάναις· ἐγνώριζες τὴν διαταγήν μου; — Τὴν ἐγνώριζα, λέγει ἡ Ἀντιγόνη, ἠμποροῦσα νὰ τὴν ἀγνοῶ; ἦτον νόμος δημοσιευμένος. — Πῶς λοιπὸν αὐθαδίασες νὰ παρανομήσῃς; — Ἄκουσε, λέγει ἡ Ἀντιγόνη, οὔτε ἡ δικαιοσύνη, οὔτε ὁ ὑπέρτατος Θεὸς συναίνεσαν εἰς τοὺς νόμους σου· καὶ δὲν ἐνόμισα ποτέ, ὅτι νόμος γραπτὸς ἀνθρώπου νὰ ἦναι ἀνώτερος τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγράφου θείου του νόμου, σφραγισμένου εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν θνητῶν· νόμος Θεοῦ δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ ἐμποδίσῃ ἀδελφὴν νὰ θάψῃ τὸ σῶμα ἀποθαμένου ἀδελφοῦ· οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι σημερινοί, δὲν εἶναι αὐριανοί, εἶναι αἰώνιοι καὶ ἀνεξάλειπτοι· εἰς μίαν πάλην μεταξὺ τῶν δύο νόμων ἔπρεπε νὰ ὑπακούσω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· μὴν μὲ φοβερίζῃς θάνατον, καὶ χωρὶς τὴν διαταγήν σου ἠξεύρω ὅτι θὰ ἀποθάνω.

Ἡ ἀπάντησις τῆς Ἀντιγόνης, κύριοι ἀκροαταί, δὲν λύει θαυμασίως τὸ ζήτημα; τὸ ἔλυε εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν εἰδωλολατρῶν προγόνων μας· εὐκολώτερα θὰ τὸ λύσῃ εἰς τὴν ἐδικήν μας ἀκοήν· ἐπειδὴ ὅλη ἡ θεωρία τοῦ χριστιανισμοῦ κεῖται εἰς τὰ λόγια τῆς Ἀντιγόνης. Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἦτον μία ἐπανάστασις τοῦ ἀγράφου δικαίου ἐναντίον τοῦ γραπτοῦ νόμου. Τὰ συμφέροντα ἀπὸ τὴ ἕνα μέρος, τὸ ἄγραφον δίκαιον ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐγέννησαν ἐμφύλιον πόλεμον μακρυνὸν καὶ αἱματηρὸν μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τέλος χάριτι θείᾳ τὸ ἄγραφον δίκαιον ἐβασίλευσε καὶ ἐνίκησεν. Ἡ λάμψις καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀγράφου δικαίου θὰ σώζεται διὰ παντὸς μέχρι συντελείας αἰώνων· ἀλλ' οὔτε ἡ καταστροφὴ τοῦ παντὸς ἠμπορεῖ νὰ σβύσῃ τὴν δύναμίν του· διότι τὸ ἀπόλυτον δίκαιον ὑπάρχει κόσμου ὑπάρχοντος. Βεβαιωθῆτε ὅτι τοῦτο τὸ ἀπόλυτον δίκαιον θὰ ἦναι πάντοτε συνήγορος ἀκοίμητος βασιλέων καὶ ἐθνῶν ὅπου καὶ ὅπως καὶ εἰς ὁποιονδήποτε καιρὸν ἂν πάσχουν δεινὰ ἀπὸ τυφλὴν τυραννίαν συμφερόντων τῆς ἡμέρας· οἱ λαοὶ τοῦτοι καταδυναστευμένοι ἠμποροῦν νὰ λαλήσουν πρὸς τοὺς δυνάστας των ὅπως ἡ Ἀντιγόνη τὰ ὕστερα λόγια θανάτου, ὅταν τέλος ὁ δήμιος τὴν σέρνῃ εἰς τὴν σφαγήν· Θεαὶ τῆς πατρίδος, ἰδέτε ποῦ ἐκατήντησα, καὶ ἀπὸ ποῖα χέρια φίλων πάσχω κακά· καὶ διατί; διότι ἠθέλησα νὰ μείνω πιστὴ εἰς τοὺς νόμους τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. »

—o—